หัวใจสิงห์

อนุสรณ์

THAI NATIONAL ASSEMBLY LIBRARY
3961105571

วันที่ ๑ เม.ย.๓๗
เลขทะเบียน ๐๗๕๗.
เลขหมู่ ๙๐
น๔๙๕อ
๒๕๒๘

หว่องหลัง

สมบัติห้องสมุดรัฐสภา

พลอากาศเอก หะริน หงสกุล
มอบให้ห้องสมุดรัฐสภา

อนุสรณ์

เจ้าภาพ

ขอกราบขอบพระทัยและขอบพระคุณอย่างสูง แด่ทุก ๆ ท่านที่ให้เกียรติเสด็จและมาในงานพระราชทานเพลิงศพพระยานาวีวราสา วันนี้ หากมีสิ่งใดขาดตกบกพร่องหรือไม่เรียบร้อยประการใด ขอได้โปรดประทานอภัยและอภัยให้ด้วย.

๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๑๓

ระเบียบสำนักพระราชวัง
และ
ประเพณีไทย

โดย

ม.ล. บีย์ มาลากุล

พิมพ์เป็นอนุสรณ์
ในงานพระราชทานเพลิงศพ
พระยานาวีวราสา (ยืน นาวีเสถียร) จ.ช., จ.ม.
ณ ฌาปนสถานกองทัพบก วัดโสมนัสวิหาร
วันพุธที่ ๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๑๓

สมบัติพระราชทาน
สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ

คำนำ

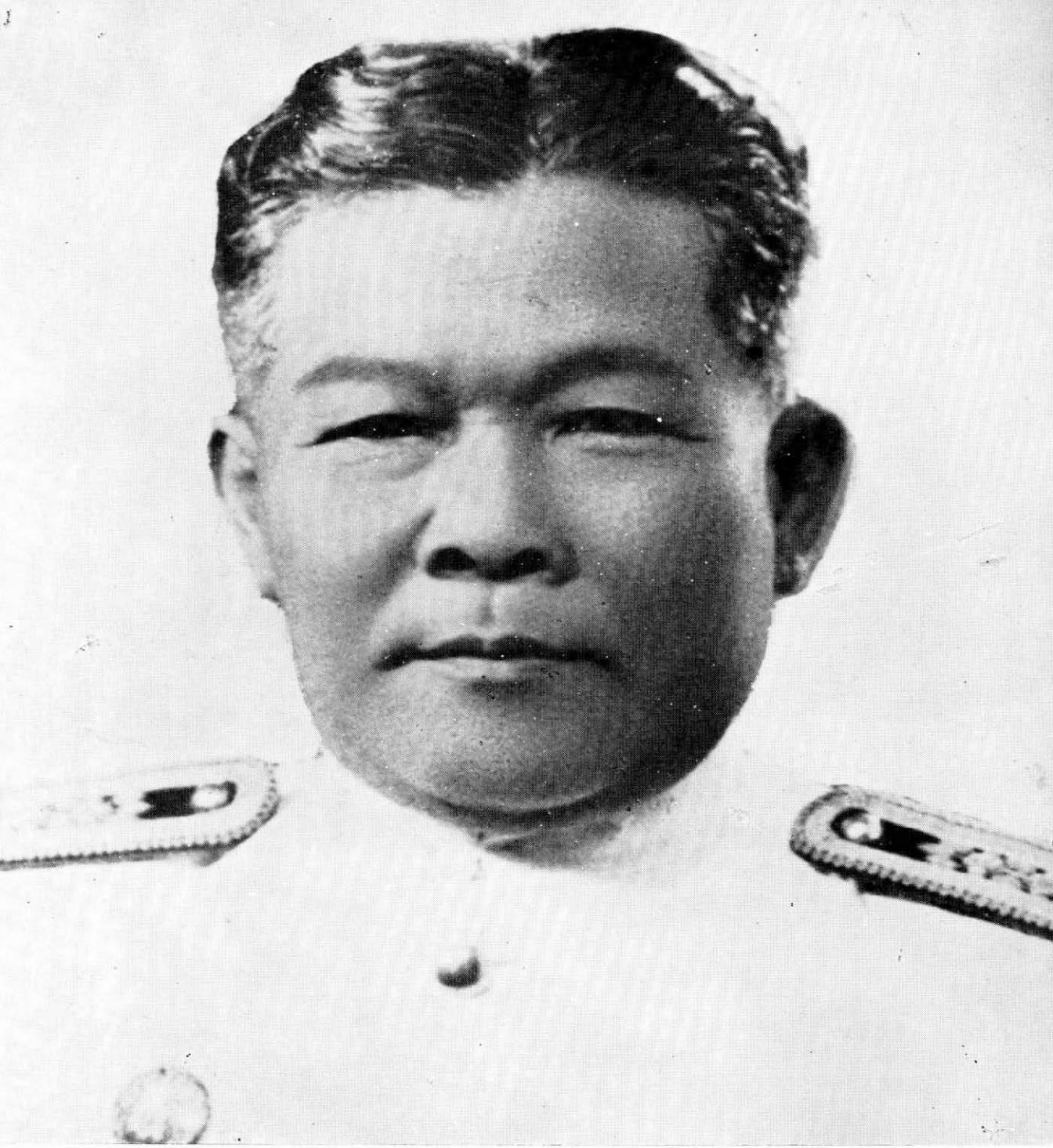
ผมได้รู้จักท่านเจ้าคุณนาวีวราสา เมื่อเข้ารับราชการสำนักพระราชวัง ซึ่งขณะนั้นท่านเพิ่งเลื่อนจากหัวหน้าหมวดเรือยนต์หลวงไปดำรงตำแหน่งหัวหน้าแผนกพระราชพาหนะ คุณพ่อได้เล่าประวัติของท่านให้ทราบซึ่งตรงกับที่กล่าวไว้ในชีวประวัติของท่าน เมื่อได้รู้จักกับท่านก็ตระหนักว่าท่านเป็นผู้ใหญ่ที่น่ารักน่านับถือ ท่านเข้มแข็งต่อหน้าที่การงาน แต่ก็อ่อนโยนต่อผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา คุณสมบัติอันนี้จึงทำให้ข้าราชการในแผนกพระราชพาหนะเคารพนับถือและรักท่านมาก โดยเฉพาะหมวดเรือยนต์หลวง ซึ่งเป็นส่วนราชการในราชสำนักที่เริ่มชีวิตราชการของท่าน ได้รับความเอาใจใส่เป็นพิเศษ และถึงแม้ท่านจะชราภาพ ท่านก็ยังถือเสมือนเป็นหัวหน้าหมวดเรือยนต์หลวงอยู่ เมื่อท่านถึงแก่อนิจกรรม จึงเป็นที่เสียดายอาลัยรักไม่แต่เฉพาะผม

ผมมีความยินดีที่ได้มีโอกาสร่วมแสดงกตเวทิคุณต่อท่าน เมื่อท่านพลเอก จิตติ-นาวีเสถียร ได้ขอพิมพ์เรื่องต่าง ๆ ที่ผมเขียนไว้เป็นบรรณาการในงานรับพระราชทานเพลิงศพ ผมขออุทิศประโยชน์จากผลงานนี้ประมวลกับคุณความดีที่ท่านบำเพ็ญไว้ให้เป็นผลานิสงส์ส่งให้ท่านเจ้าคุณนาวีวราสา ได้ประสบสุขในสัมปรายภพตามคติวิสัยทุกประการ

(ม.ล. บีย์ มาลากุล)

สำนักพระราชวัง

๒๐ ตุลาคม ๒๕๑๓

พระยานาวีวราสา (ยืน นาวีเสถียร) จ.ช., จ.ม.

ชาตะ : ๙ มิถุนายน ๒๔๒๗

อนิจกรรม : ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๓

พระยานาวีวราสา (ยืน นาวีเสถียร)

ถึงแก่อนิจกรรมเมื่อวันที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๓ เวลา ๑๒.๑๕ น.

ณ โรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้า ฯ

ตั้งศพบำเพ็ญกุศล ณ วัดโสมนัสวิหาร

(แบบ ก)

หมายรับสั่งที่ ๑๐๐๐

สำนักพระราชวัง

๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๓

พระยานาวิวราลา (ยิ้น นาวิเสถียร) จ.ช., จ.ม. อายุ ๗๐ ปี ข้าราชการบำนาญ สังกัดสำนักพระราชวัง ถึงแก่กรรมด้วยหัวใจวาย ณ โรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้า จังหวัดพระนคร เมื่อวันพุธ ที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๓ เวลา ๑๒.๑๕ น. บิดาพลเอกจิตติ นาวิเสถียร รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงกลาโหม

สมบัติของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

วันพุธ ที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๓ เวลา ๑๗.๐๐ น. ขอพระราชทานน้ำหลวงอาบศพ และเครื่องเกียรติยศประกอบศพ ณ ศาลาวัดโสมนัสวิหาร จังหวัดพระนคร

ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานหีบทองลายสลักประกอบศพ ฉัตรเบญจา ตั้งประดับ ปืกลองชนะประโคมเวลาพระราชทานน้ำหลวงอาบศพ.

วิม/พิมพ์/ปอ:/ทาน.

วัน	หน้าที่ พนักงานพระราชพิธี
	นำหมายเรียน เจ้าภาพศพ พระยานาวิวราลา
	เพื่อทราบ
	เครื่องเกียรติยศประกอบศพที่พระราชทานมานี้ และเจ้าพนักงาน
	ที่มาปฏิบัติ เจ้าภาพไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายอย่างใดทั้งสิ้น.

ทั้งนี้ให้จัดการตามหน้าที่และกำหนดวันตามรับสั่งอย่าให้ขาดเหลือ ถ้าสงสัยก็ให้ถามผู้รับรับสั่งโดย

หน้าที่ราชการ

ผู้รับรับสั่ง

(แบบ ก)

หมายรับสั่งที่ ๙๖๒๐

สำนักพระราชวัง

๒ ตุลาคม ๒๕๑๓

พระราชทานเพลิงเผาศพ พระยานาวิวราสา (ยืน นาวิเสถียร) จ.ช., จ.ม. ข้าราชการบำนาญ สังกัดสำนักพระราชวัง ปิตาพลเอก จิตติ นาวิเสถียร รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงกลาโหม ณ เมรุวัดโสมนัสวิหาร จังหวัดพระนคร

วันพุธ ที่ ๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๑๓ เวลา ๑๗.๐๐ น. พระราชทานเพลิง.

วิม พิมพ์
๕๐ : ทาน

วัน	หน้าที่ พนักงานพระราชพิธี
	นำหมายเรียน เจ้าภาพศพ พระยานาวิวราสา เพื่อทราบ
	เครื่องเกียรติยศประกอบศพที่พระราชทานมานี้ และเจ้าพนักงานที่มาปฏิบัติ เจ้าภาพไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายอย่างใดทั้งสิ้น.

ทั้งนี้ให้จัดการตามหน้าที่และกำหนดวันตามรับสั่งอย่าให้ขาดเหลือ ถ้าสงสัยก็ให้ถามผู้รับรับสั่งโดย

หน้าที่ราชการ

ผู้รับรับสั่ง

"นรชาติที่วางวาย มลายสิ้นทั้งอินทรีย์
สถิตย์ทั่วแต่ชั่วดี ประดับไว้ในโลกา"

รูปปั้นพระยานาวีวราสา

ลูกหลานจัดทำเป็นอนุสรณ์หลังจากการถึงอนิจกรรม

เพื่อไว้เป็นที่เคารพสักการะบูชาในฐานะต้นตระกูล "นาวีเสถียร"

ชีวประวัติย่อ

ของ

พระยานาวีวราสา (ยืน นาวีเสถียร)

พระยานาวีวราสา นามเดิม ยืน เป็นบุตรของ นายแรต นางทองดี (ในสมัยนั้นยังไม่มีนามสกุล) เกิดที่จังหวัดตาก เมื่อวันที่ ๙ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๒๗ ตรงกับวันจันทร์ ขึ้น ๑๐ ค่ำ เดือน ๗ บีระกา ได้ทำการสมรสกับคุณหญิงนาวีวราสา (แดง นาวีเสถียร) บุตรีนายหนิง และนางแจ่ม (ในสมัยนั้นยังไม่มีนามสกุล) เมื่อวันที่ ๑๕ กันยายน พ.ศ. ๒๔๔๙ มีบุตรและธิดา รวม ๘ คน คือ.–

๑. นางสงวน ศิริบุญ (ถึงแก่กรรมแล้ว) เป็นภรรยานายสนิท ศิริบุญ

๒. คุณหญิงอนินทิตา อาชุบุตร (ถึงแก่อนิจกรรมแล้ว) เป็นภรรยา พล.ต.ต. เนื่อง อาชุบุตร

๓. นางอินทิรา อรรถจินดา (ถึงแก่กรรมแล้ว) เป็นภรรยา พ.ต.ท. อรรถ อรรถจินดา

๔. พล.อ. จิตติ นาวีเสถียร

๕. นางดารา ดุริยประณีต

๖. นายมานัส นาวีเสถียร

๗. นางมัณฑนา แก้วกระจาย เป็นภรรยา พ.ต.ต. ประเทือง แก้วกระจาย

๘. เด็กชายภีมะ นาวีเสถียร (ถึงแก่กรรมแล้ว)

เมื่ออายุ ๑๒ ปี ในปี พ.ศ. ๒๔๓๙ ได้เข้าศึกษาในสำนักโรงเรียนอาจารย์รอด จังหวัดตากออกจากโรงเรียนเมื่อวันที่ ๑ กุมภาพันธ์ ๒๔๔๖ อายุ ๒๐ ปี ในระยะนั้นพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ได้เสด็จพระราชดำเนินประพาสจังหวัดตาก โดยมีสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช (พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖) โดยเสด็จ ฯ ด้วย

ในการเสด็จพระราชดำเนินทอดพระเนตรภูมิประเทศจังหวัดตากทางชลมารคครั้งนั้นเนื่องจากแม่น้ำปิงที่ไหลผ่านจังหวัดตากมีกระแสน้ำไหลแรงและคดเคี้ยวและบางแห่งก็มีน้ำวน สภาพของท้องน้ำตื้นและลึกไม่สม่ำเสมอคงที่ สำหรับพลพายพระที่นั่งที่ไม่ชำนาญย่อมเป็นการยากที่จะนำเรือพระที่นั่งให้แล่นไปโดยสวัสดิภาพได้

เนื่องจาก "นายยืน" ได้มีความชำนิชำนาญในลักษณะของทางน้ำบริเวณจังหวัดตากเป็นอย่างดี อาจารย์รอดจึงได้นำเข้าเฝ้า ฯ ถวายตัวเป็นผู้ถือท้ายเรือพระที่นั่งนำเสด็จ ฯ ประพาสทางชลมารคโดยเรียบร้อยปลอดภัย เป็นที่พอพระราชหฤทัย

เมื่อเสด็จกลับพระนครสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชรับสั่งให้เรียกตัว "นายยืน" เข้ารับราชการในตำแหน่งหน้าที่ในกรมผีพาย ได้รับพระราชทานเงินเดือน ๆ ละ ๒๐ บาท และได้ปฏิบัติหน้าที่มาด้วยความซื่อสัตย์ ต่อมาได้ย้ายมารับราชการในกรมยานยนต์ กองเรือยนต์หลวง ในฐานะที่เป็นผู้ชำนาญในทางเรือมาแต่เริ่มแรก จึงได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานนามสกุล "นาวีเสถียร" เพื่อเป็นเกียรติแก่สกุลวงศ์สืบมา และได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์ตามลำดับดังนี้

๑ ธันวาคม ๒๔๕๔ ได้รับพระราชทานสัญญาบัตรเป็น ขุนนาวีวราสา
๑ มกราคม ๒๔๕๘ ได้รับพระราชทานสัญญาบัตรเป็นหลวงนาวีวราสา
๓๑ ธันวาคม ๒๔๖๐ ได้รับพระราชทานเลื่อนบรรดาศักดิ์เป็นพระนาวีวราสา
๑ ตุลาคม ๒๔๖๕ ได้รับพระราชทานยศเป็น รองหัวหมื่น
๓๑ กันยายน ๒๔๖๖ ได้รับพระราชทานเลื่อนบรรดาศักดิ์เป็น พระยานาวีวราสา

ตำแหน่งหน้าที่

ได้เข้ารับราชการครั้งแรกโดยการถวายตัว เมื่อยังดำรงพระอิสริยยศเป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช ในตำแหน่งหน้าที่กรมผีพาย ได้รับพระราชทานเงินเดือน ๆ ละ ๒๐ บาท

สมบัติท้องสมุดวชิรญาณ

๑ มกราคม ๒๔๕๐ ได้รับพระราชทานเงินเดือน ๆ ละ ๒๒ บาท

เสวกโท พระยานาวีวราสา

เมื่อครั้งดำรงตำแหน่งหัวหน้าแผนกพระราชพาหนะกองเรือยนต์หลวง

ถ่าย ณ บ้านเทเวศร์ พ.ศ. ๒๔๖๓

สมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์

๑ มกราคม ๒๔๕๒ ย้ายมารับราชการในกรมยานยนต์ กองเรือยนต์หลวง
ได้รับพระราชทานเงินเดือน ๆ ละ ๒๗ บาท
๑ มกราคม ๒๔๕๓ ได้รับพระราชทานเงินเดือน ๆ ละ ๓๕ บาท
๑ มกราคม ๒๔๕๕ ได้รับพระราชทานเงินเดือน ๆ ละ ๖๐ บาท
๑ มกราคม ๒๔๕๘ ได้รับพระราชทานเงินเดือนเพิ่มเป็นเดือนละ ๙๐ บาท
๒๒ มีนาคม ๒๔๕๙ ได้รับพระราชทานตำแหน่งเป็นรักษา
การผู้ช่วยปลัดกรมเรือยนต์หลวง
๑ เมษายน ๒๔๕๙ ได้รับพระราชทานเงินเดือนเพิ่มอีก
๑๐ บาท เป็นเดือนละ ๑๐๐ บาท
๑ มกราคม ๒๔๖๐ ได้รับพระราชทานเงินเดือนเพิ่มอีก
๖๐ บาท เป็นเดือนละ ๑๖๐ บาท
๑ มกราคม ๒๔๖๒ ได้รับพระราชทานเงินเดือนเพิ่มอีก
๒๐ บาท เป็นเดือนละ ๑๘๐ บาท
๑ มกราคม ๒๔๖๓ ได้รับพระราชทานเงินเดือนเพิ่มอีก
๕๐ บาท เป็นเดือนละ ๒๓๐ บาท

ได้รับพระราชทานราชอิสริยาภรณ์

ได้รับพระราชทานเหรียญบรมราชาภิเษก (เงิน) ๒ ตุลาคม ๒๔๕๔
ได้รับพระราชทานเข็มเพชรวุธ (เข็มข้าหลวงเดิม) ๒๙ พฤศจิกายน ๒๔๕๔
ได้รับพระราชทานเหรียญราชรุจิทอง ๑๐ ตุลาคม ๒๔๕๕
ได้รับพระราชทานเหรียญรัตนาภรณ์ชั้นที่ ๕ ๑๕ พฤศจิกายน ๒๔๕๖
ได้รับพระราชทานตราวิจิตราภรณ์ มงกุฎสยามชั้นที่ ๕ ๓๑ ตุลาคม ๒๔๕๖
ได้รับพระราชทานเสมา ว.ป.ร. ทองคำ ๒๓ ธันวาคม ๒๔๕๖
ได้รับพระราชทานเข็มพระปรมาภิไธย ว.ป.ร. ชั้น ๓ ๗ กรกฎาคม ๒๔๕๖
ได้รับพระราชทานเข็มพระปรมาภิไธยย่อ ว.ป.ร. ชั้นที่ ๓ ๑ ตุลาคม ๒๔๕๘
ได้รับพระราชทานเหรียญดุษฎีมาลาและเข็มศิลปวิทยา ๒๕ ตุลาคม ๒๔๕๙
ได้รับพระราชทานตราช้างเผือกชั้นที่ ๕ ๑ ตุลาคม ๒๔๕๙

ได้รับพระราชทานตรามงกุฎสยามชั้นที่ ๔ ๓๑ กันยายน ๒๔๖๒

ได้รับพระราชทานเหรียญรัตนาภรณ์ชั้นที่ ๔ ๑๑ สิงหาคม ๒๔๖๔

ได้รับพระราชทานตราช้างเผือกชั้นที่ ๔ ๓๑ กันยายน ๒๔๖๔

ได้รับพระราชทานเข็มพระบรมนามาภิไธยย่อ ว.ป.ร. ชั้นที่ ๒ ลงยา ๒๔ มิถุนายน ๒๔๖๖

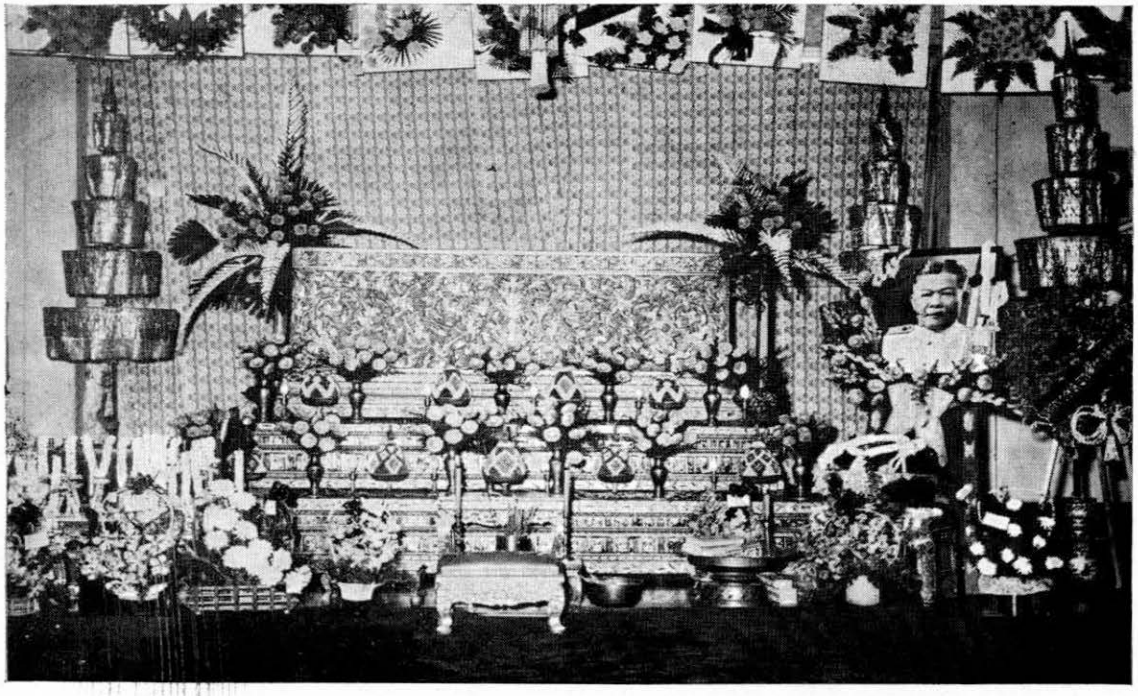
ได้รับพระราชทานเหรียญพระบรมราชาภิเษกรัชกาลที่ ๗ ๕ พฤษภาคม ๒๔๖๘

ได้รับพระราชทานแหนบ ป.ป.ร. ชั้น ๒ ๒ กันยายน ๒๔๗๐

ได้รับพระราชทานเหรียญฉลองพระนครครบ ๑๕๐ ปี ๔ มกราคม ๒๔๗๕

เนื่องด้วยพระยานาวีวราสา มีบุตรและธิดาหลายคนดังที่กล่าวมาแล้ว ประกอบกับมีอายุยืนนาน จึงมีหลานและมีเหลนมาก ประมาณร่วม ๑๐๐ กว่าคน โดยปกติพระยานาวีวราสา เป็นผู้มีความเมตตากรุณาแก่ลูกหลานและเหลนตลอดจนญาติมิตรทั่วไป ทางด้านการบุญการกุศล ก็เป็นผู้ฝักใฝ่เลื่อมใสศรัทธาบริจาคทรัพย์ในทางการบุญการกุศลอยู่เสมอมิได้ขาด โดยเฉพาะงานบำเพ็ญกุศลที่วัดอินทรวิหารจะไปร่วมบำเพ็ญกุศลด้วยทุกครั้ง

พระยานาวีวราสา มีอายุมากแล้ว แต่นิสสัยขยันขันแข็งหาได้ล่วงเลยไปตามอายุไม่ เป็นผู้มีร่างกายแข็งแรงเป็นอย่างดี ไม่เคยเจ็บป่วยมากถึงขนาดต้องเข้ารักษาในโรงพยาบาลเลย นายแพทย์ที่ประจำคือ พลโทประภาคาร กาญจนคม และพันเอก(พิเศษ) กฤษ ธีระนันท์ ในวันอังคารที่ ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๓ เวลาประมาณ ๑๗.๐๐ น. พระยานาวีวราสา ซึ่งตามปกติไปพักประจำอยู่บ้านพลเอก จิตติ นาวีเสถียร บุตรชาย ได้กลับมาบ้านเทเวศร์ซอย ๑ ซึ่งเป็นบ้านที่ลูก ๆ และหลานเหลนรวมอาศัยอยู่ เพื่อมาเยี่ยมเยียนและดูความเรียบร้อยภายในบ้าน ซึ่งตามปกติแล้วท่านจะต้องไป ๆ มา ๆ อยู่เสมอ ในวันที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๓ เวลาประมาณ ๐๔.๐๐ น. พระยานาวีวราสามีการผุดลุกผุดนั่งกระสับกระส่ายหายใจไม่สะดวก ลูก ๆ จึงได้รีบนำส่งไปโรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้า ฯ โดยมี พลโท พร พิศกนก พันเอก(พิเศษ)กฤษ ธีระนันท์ และนายแพทย์ของโรงพยาบาลอีกหลายท่านได้ร่วมกันรักษาพยาบาลอย่างสุดความสามารถ อาการไม่ดีขึ้น และเหลือวิสัยที่จะช่วยไว้ได้ ท่านได้จากไปโดยความสงบด้วยโรคหัวใจ ท่ามกลางบรรดาลูก ๆ และหลาน ๆ เมื่อวันพุธที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๓ เวลา ๑๒.๑๕ น. สิริรวมอายุได้ ๘๔ ปี ๘ เดือน ๓ วัน

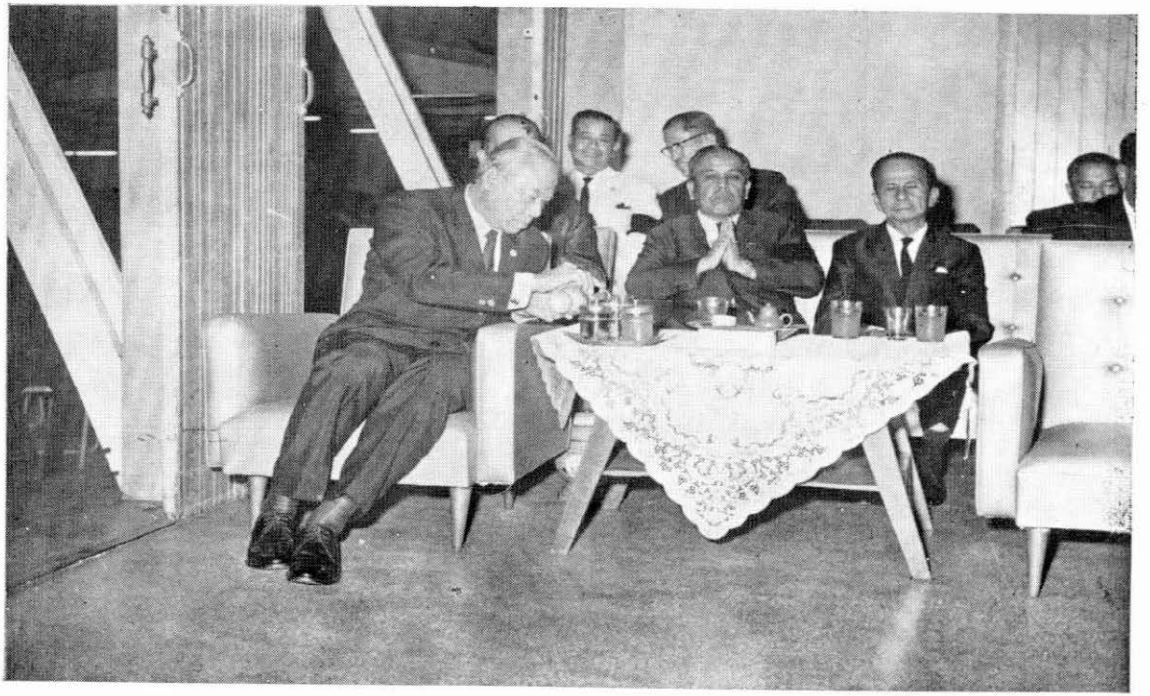
การบำเพ็ญกุศลสัตตมวารศพ

วัดโสมนัสวิหาร

๑๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๓

ฯ พณ ฯ จอมพลถนอม กิตติขจร นายกรัฐมนตรีได้กรุณารับเป็นเจ้าภาพสวดพระอภิธรรมศพ

เจ้าภาพบำเพ็ญกุศลสัตตมวารศพ

ลูกหลานและญาติ ถ่ายภาพหน้าศพ

"อนิจฺจาวตสงฺขารา อุปฺปาทวย ธมฺมิโน
อุปฺปชฺชิตฺวา นิรุชฺฌนฺติ เตสं วูปสโมสุโข
สพฺเพสตฺตา มรนฺติจ มรึสุจ มริสฺสเร
ตเถวาหं มริสฺสามิ นตฺถิเม เอตฺถ สํสโยติ" ฯ

สังขารทั้งหลายเป็นอนิจจาไม่เที่ยงหนอ
มีอันเกิดขึ้นและเสื่อมเป็นธรรมดา
ครั้นเกิดขึ้นแล้วย่อมดับไป
ความสงบแห่งสังขารทั้งหลายเหล่านั้นเป็นสุข
สัตว์ทั้งหลายทั้งปวงตายอยู่ด้วย
ตายแล้วด้วย จักตายด้วย
เราก็จะตายอย่างนั้นเหมือนกัน
ความสงสัยในเรื่องตายนี้ไม่มีแก่เรา ฯ

คำไว้อาลัย

ของ จอมพลถนอม กิตติขจร

แด่ พระยานาวีวราสา (ยืน นาวีเสถียร)

ข้าพเจ้าได้รับจดหมายจาก พลเอกจิตติ นาวีเสถียร มีข้อความสำคัญดังนี้ "ในฐานะที่ ฯพณฯ เปรียบเสมือนญาติผู้ใหญ่ มีพื้นภูมิลำเนากำเนิดเกิดจากจังหวัดตาก ใกล้ชิดต่อวงศ์ญาติบิดาของกระผม.....กระผมจึงใคร่ขอ ฯพณฯ ได้กรุณาให้คำไว้อาลัย ลงพิมพ์ในหนังสืออนุสรณ์ เพื่อเป็นเกียรติแก่ผู้วายชนม์ในงานพระราชทานเพลิงศพดังกล่าว แล้วนี้ด้วย" ข้าพเจ้ารู้สึกเป็นเกียรติอย่างสูง และยินดีเขียนด้วยความเต็มใจยิ่ง ทั้งนี้ เพราะ พระยานาวีวราสา เป็นผู้ใหญ่ที่ข้าพเจ้าเคารพมากผู้หนึ่ง ซึ่งข้าพเจ้าเรียก "คุณพ่อ" ด้วย เหตุผล ๒ ประการ ประการแรก ท่านเป็นชาวจังหวัดตากโดยกำเนิด บิดามารดาของ ข้าพเจ้ารู้จักท่านตั้งแต่ยังอยู่ที่จังหวัดตาก ได้เคยเล่าให้ข้าพเจ้าฟังว่า ตอนรุ่นหนุ่มท่านเป็น ผู้ที่มีความสามารถในการถือท้ายเรือหางแมลงป่อง ซึ่งใช้ในแม่น้ำปิง (ใช้ถ่อเวลาขาขึ้น และ กรรเชียงเวลาขาล่อง) พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อยังทรงดำรงพระราช-อิสริยยศเป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช ได้เสด็จไปทางจังหวัดตากโดยทางเรือ ซึ่งมีนายยืน เป็นนายท้าย ทรงโปรดปรานในฝีมือการถือท้ายเรือของท่านมาก ทรงมีพระราชปรารถนาที่ จะได้ไว้รับราชการสนองพระเดชพระคุณโดยใกล้ชิด ท่านจึงได้ถวายตัวเข้ารับราชการในกรม ฝีพาย รับพระราชทานเงินเดือน ๆ ละ ๒๐ บาท และต่อมาเมื่อ ๑ มกราคม ๒๔๕๒ ได้ ย้ายมารับราชการในกรมยานยนต์แผนกเรือยนต์หลวง จนถึง ๒๒ มีนาคม ๒๔๕๙ ได้รับ ตำแหน่งเป็นรักษาการผู้ช่วยปลัดกรมเรือยนต์หลวง ท่านได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์

ตั้งแต่ขุนจนถึงพระยาในราชทินนามเดียวกัน คือ "นาวีวราสา" ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ท่านเป็นผู้มีความวิริยะอุตสาหะ และมีความซื่อสัตย์จงรักภักดีเป็นอย่างยิ่ง ทำเกียรติยศชื่อเสียงให้แก่ชาวจังหวัดตากมาก ประการที่ ๒ ท่านเป็นบิดาของบุคคลที่ได้ทำประโยชน์ให้แก่ประเทศชาติอย่างมากผู้หนึ่ง คือ พลเอกจิตติ นาวีเสถียร ซึ่งข้าพเจ้าได้รู้จักมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๗๒ ในขณะที่ข้าพเจ้าเป็นนักเรียนนายร้อยชั้น ๖ (ชั้นสูงสุด) และ พลเอกจิตติฯ เพิ่งเข้ามาเรียนชั้น ๓ เมื่อเป็นนายทหารแล้ว ก็ได้รับราชการร่วมกันหลายแห่ง คือ โรงเรียนนายร้อยทหารบก กรมทหารราบที่ ๑๓ (ตอนไปรบในรัฐฉาน เมื่อสงครามมหาเอเชียบูรพา) กองบัญชาการกองพลที่ ๑ กองบัญชาการกองทัพภาคที่ ๑ กองบัญชาการกองทัพบก กองบัญชาการทหารสูงสุด และในคณะรัฐมนตรี นอกจากนั้น ยังได้สมรสกับญาติของข้าพเจ้าซึ่งมีมารดาเป็นชาวจังหวัดตากโดยกำเนิดอีกด้วย เราจึงสนิทสนมกันมาก พระยานาวีวราสาท่านก็รักใคร่เอ็นดูข้าพเจ้าอย่างลูกหลาน เมื่อท่านมาจากไปโดยไม่มีวันกลับ ทั้ง ๆ ที่ร่างกายยังแข็งแรง แม้แต่อายุท่านจะมากถึง ๘๐ ปีเศษแล้วก็ตาม จึงทำให้ลูกหลานและญาติมิตรตลอดจนผู้ที่เคารพนับถือท่านมีความเสียใจและอาลัยมาก ขออธิษฐานให้ความดีทั้งหลายที่ท่านได้ประกอบมาตั้งแต่มีชีวิตอยู่ และบุญกุศลที่ได้มีผู้บำเพ็ญให้แก่ท่าน จงเป็นพลวปัจจัยให้ดวงวิญญาณของท่านไปสู่สุขคติในสัมปรายภพโน้นเทอญ.

จอมพล ถ. ธนะรัชต์

(ถนอม กิตติขจร)
นายกรัฐมนตรี

ทำเนียบรัฐบาล
๒๑ ตุลาคม ๒๕๑๓

อนุสรณ์แด่เจ้าคุณพระยานาวีวราสา

อาตมาภาพ มีความยินดีอนุโมทนา ที่บุตรธิดาและญาติของเจ้าคุณพระยานาวีวราสา ได้ดำริจัดพิมพ์หนังสือนี้ขึ้น เพื่อเป็นอนุสรณ์รำลึกถึงคุณของเจ้าคุณพระยานาวีวราสา ซึ่งท่านผู้นี้ได้เคยสร้างคุณงามความดีไว้ให้แก่ประเทศชาติ และการแห่งพระบวรพุทธศาสนา เป็นเอนกประการดังปรากฏอยู่แล้วนั้น อาตมภาพใคร่จะขอกล่าวในส่วนคุณความดีของเจ้าคุณพระยานาวีวราสา ที่ได้มีเกี่ยวข้องกับอาตมาภาพและการบวรพุทธศาสนาไว้ ณ ที่นี้

เจ้าคุณพระยานาวีวราสา ได้ตั้งบ้านเรือนเป็นที่อยู่อาศัย อยู่ใกล้กับวัดอินทรวิหารมาช้านาน และเจ้าคุณพระยานาวีวราสาผู้นี้ เป็นผู้มีศรัทธาปสาทะมั่นคงในพระบวรพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่ง เจ้าคุณพระยานาวีวราสา ได้เคยให้ความอุปถัมภ์กิจการพระศาสนาในวัดอินทรวิหารเป็นอย่างดีตลอดมา เป็นต้นว่า เมื่อถึงคราวเทศกาลเข้าพรรษา ออกพรรษา วันตรุษ วันสารท และวันสำคัญในทางศาสนา เจ้าคุณพระยานาวีวราสา ก็ได้ร่วมบำเพ็ญกุศลตามประเพณีทางศาสนาที่วัดอินทรวิหารนี้มิได้ขาด และเมื่อทางวัดอินทรวิหารมีกิจการสิ่งใดเกิดขึ้น เจ้าคุณพระยานาวีวราสา ก็ได้ให้ความปรึกษาอุปการะช่วยเหลือให้กิจการนั้น ๆ สำเร็จไปด้วยดี นับว่าเจ้าคุณพระยานาวีวราสา เป็นผู้มีจิตใจประกอบไปด้วยบุญกุศล มีศรัทธาปสาทะมั่นคงในพระบวรพุทธศาสนาอย่างแท้จริง จึงเป็นแบบอย่างให้บุตรธิดาของท่านได้ยึดเป็นหลักปฏิบัติต่อพระบวรพุทธศาสนาสืบมา

ในด้านความสนิทสนมกับอาตมภาพแล้ว เจ้าคุณพระยานาวีวราสา เป็นผู้ที่มีความเจริญด้วยคุณวุฒิ และวัยวุฒิ มีอัธยาศัยดี เยือกเย็นเรียบร้อย และมีความเคารพต่อพระสงฆ์ในพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่ง จึงเป็นเหตุให้อาตมาภาพกับเจ้าคุณพระยานาวีวราสามีความสนิทสนมเคารพและนับถือกันอย่างแท้จริง ได้ไปมาหาสู่กันอยู่เสมอ เมื่อเจ้าคุณพระยานาวีวราสา ซึ่งเป็นคนดีมีความมั่นคงในพระศาสนา ได้ถึงแก่อนิจกรรมไปตามคติธรรมดาของสังขารโลกทั้งปวง จึงทำให้บุตรธิดาญาติมิตรและผู้ที่เคารพนับถือมีความเสียดายอย่างยิ่ง

กาลบัดนี้ เจ้าคุณพระยานาวีวราสา ได้ถึงแก่อนิจกรรมไปสู่สุขคติภพแล้ว แต่ความดีของเจ้าคุณพระยานาวีวราสา ยังมีปรากฏอยู่ อาตมภาพจึงขอตั้งจิตอธิษฐานให้ดวงวิญญาณของเจ้าคุณพระยานาวีวราสา ที่ได้เคยสร้างสมความดีไว้ในพระบวรพุทธศาสนา จงประสพแต่ความสุขสำราญอันควรแก่คติการในสัมปรายภพนั้น เทอญ.

พระอินทรสมาจาร

วัดอินทรวิหาร
๒๔ สิงหาคม ๒๕๑๓

ร่มโพธิ์ "นาวีเสถียร"

❀

วันพุธที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๑๓ เป็นวันแห่งความเศร้าสลดใจที่ลูก ๆ หลาน ๆ แห่งวงศ์สกุล "นาวีเสถียร" ทุกคนได้สูญเสียบุคคลต้นตระกูล "นาวีเสถียร" ไปอย่างไม่มีวันกลับคืน ลูก ๆ ทุกคนได้ประสบกับความรู้สึกของการสูญเสียคุณพ่อผู้บังเกิดเกล้าหลังจากที่คุณแม่ได้จากไปแล้วเมื่อวันที่ ๒๓ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๐๙ นับเป็นการสูญเสียครั้งที่สองที่ลูกหลานในตระกูล "นาวีเสถียร" ได้หมดสิ้นแล้วซึ่งร่มโพธิ์ทองร่มโพธิ์แก้วและนับเป็นการสิ้นสุดศูนย์รวมแห่งการประสานจิตใจให้บังเกิดความอบอุ่นแก่วงศ์ญาติลูกหลาน

แม้ว่าความตายจะเป็นปรากฏการณ์และสภาพธรรมดาของมนุษย์ไม่มีใครหลีกหนีพ้น แต่การจากไปของคุณพ่อเป็นการจากไปในลักษณะที่กระทันหัน ฉับพลันทันด่วน ไม่ได้มีเค้าหรือลักษณะของการเจ็บป่วยที่เปิดโอกาสให้ได้เตรียมใจไว้เผชิญหน้า มิได้เปิดโอกาสให้ลูก ๆ หลาน ๆ ได้ใช้ช่วงเวลาแห่งการแสดงออกซึ่งความกตัญญูกตเวทีตอบสนองปรนนิบัติดูแลรับใช้ในยามป่วยไข้ การสูญเสียคุณพ่อจึงยังความเศร้าสลดใจมาสู่พวกเราลูก ๆ หลาน ๆ หากวิญญาณของคุณพ่อจะสิงสถิตย์ ณ เบื้องบนวิมานชั้นฟ้าใด ขอได้โปรดรับทราบความทุกข์ปริเวทนา ความอาลัยอาวรณ์สุดซึ้งจากดวงใจของลูก ๆ ทุกคน นับตั้งแต่วันที่คุณพ่อจากพวกเราไปจนถึงวันพระราชทานเพลิงศพวันนี้และต่อ ๆ ไปอีกตราบนานเท่านาน

ตามปกติแล้วคุณพ่อเป็นผู้ที่มีร่างกายแข็งแรง กระปรี้กระเปร่ามีกำลังใจเข้มแข็งไม่เคยล้มหมอนนอนเสื่อ ไม่เคยเจ็บป่วยถึงขนาดต้องเข้าโรงพยาบาลเลย ในตอนเย็นวันอังคารที่ ๑๐ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๑๓ เวลาประมาณ ๑๗.๐๐ น. ที่คุณพ่อกลับจากบ้านถนนนครราชสีมาเหนือ มาที่บ้านเทเวศร์นั้นก็เพียงแต่บ่นกับลูกสาวคนเล็ก (นางมัณฑนา แก้วกระจาย) ว่า เหนื่อย พร้อมกับขอยาหอมแก้ลม ภายหลังจากรับประทานยาหอมแก้ลมเข้านอนพักผ่อนแล้ว ในตอนดึกประมาณ ๐๔.๐๐ น. คุณพ่อมีการกระสับกระส่ายผุดลุกผุดนั่ง หายใจไม่สะดวก ลูก ๆ จึงได้นำเข้ารับการรักษา ณ ห้องฉุกเฉินตึกธนะรัชต์ โรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้า ฯ เมื่อเวลาประมาณ ๐๖.๐๐ น. เศษ ระหว่างที่แพทย์ให้น้ำ

เกลือและอ๊อกซิเย่นนั้น คุณพ่อก็ยังรู้สึกตัวตลอดเวลา และร้องขอให้ลูก ๆ พากลับบ้าน ในเวลาประมาณ ๑๑.๐๐ น. เศษ นายแพทย์ พลโท พร พิศกนก ได้มาตรวจอาการคุณพ่อ คุณพ่อมีอาการกระสับกระส่ายมาก พลโท พร ฯ จึงได้สั่งให้นางพยาบาลปลดอุปกรณ์ในการให้น้ำเกลือที่แขนออก ทันทีที่คุณพ่อรู้สึกตัวว่าไม่มีสิ่งกีดขวางที่แขนก็ยันกายลุกขึ้นนั่งและแล้วก็ซ็อคล้มฟุบลงไปบนเตียง สุดความคาดหมาย ซึ่งแม้แต่ พลโท พร ฯ ที่ยืนอยู่ใกล้ชิดก็คาดไม่ถึงว่าคุณพ่อจะลุกขึ้นนั่งอย่างฉับพลันกระทันหันในลักษณะนั้น พลโท พร ฯ ได้เข้าผายปอดและนวดหัวใจคุณพ่อทันทีและได้ใช้ความพยายามทุกประการที่จะช่วยการหายใจของคุณพ่อ แต่ก็สุดความสามารถที่จะช่วยให้คุณพ่อได้มีลมหายใจต่อไปได้ คุณพ่อได้จากโลกนี้ไปอย่างสงบเมื่อเวลาประมาณ ๑๒.๑๕ น. ด้วยโรคหัวใจวาย สิริรวมอายุได้ ๘๔ ปี ๘ เดือน ๓ วัน

คำพูดและภาพแห่งเหตุการณ์ต่าง ๆ ซึ่งลูกจะนำมากล่าวในคำไว้อาลัยนี้ นอกจากจะเป็นอนุสรณ์บันทึกแห่งความอาลัยนึกถึงเป็นการเทอดพระคุณความดีของคุณพ่อแล้ว ลูกขอให้เป็นส่วนหนึ่งที่จะช่วยปลอบประโลมและผนึกร่วมจิตใจของลูก ๆ หลาน ๆ "นาวี-เสถียร" ทุกคนให้เคารพบูชานับถือพฤติกรรมของคุณพ่อ และยึดมั่นถือไว้เป็นแบบฉบับในอันที่จะประกอบคุณงามความดีเลียนแบบอย่างให้เป็นคนที่ดีอย่างคุณพ่อให้ได้

ชีวิตเริ่มต้นของคุณพ่อในสมัยหนุ่มนั้น คุณพ่อมีอาชีพเดินเรือขึ้นล่องตามลำน้ำปิงระหว่างจังหวัดตากและจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งต้องผ่าพ้นภยันตรายนับตั้งแต่ภัยธรรมชาติจนถึงขนาดได้เคยปะทะต่อสู้กับพวกโจรปล้นเรือระหว่างล่องแก่งหลายครั้งหลายหน ภายหลังที่คุณพ่อได้สำเร็จการศึกษาจากสำนักอาจารย์ รอด ณ จังหวัดตาก เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๔๖ แล้ว ในระยะนั้นพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ได้เสด็จพระราชดำเนินประพาสจังหวัดตาก โดยมีสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช (พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖) ได้โดยเสด็จด้วย ในการเสด็จพระราชดำเนินทอดพระเนตรภูมิประเทศจังหวัดตากทางชลมารคครั้งนั้น เนื่องจากแม่น้ำปิงที่ไหลผ่านจังหวัดตากมีกระแสน้ำไหลแรงและคดเคี้ยวและบางแห่งก็มีน้ำวน สภาพของท้องน้ำตื้นและลึกเป็นเกาะแก่งไม่สม่ำเสมอคงที่ สำหรับพลพายพระที่นั่งที่ไม่ชำนาญย่อมเป็น

การยากที่จะนำเรือพระที่นั่งให้แล่นไปโดยปลอดภัยสวัสดิภาพได้ ไม่มีใครจะคาดคิดไว้ก่อนว่านายยืน เด็กหนุ่มธรรมดา ๆ ลูกศิษย์อาจารย์รอดจะได้มีบุญวาสนาเข้าเฝ้า ฯ เบื้องพระยุคลบาทอย่างใกล้ชิด ซึ่งราษฎรสามัญธรรมดาน้อยคนนักที่จะมีโอกาสเช่นนั้น นับเป็นชาติวาสนาอย่างสูงซึ่งเรียกได้ว่า "พรหมลิขิต" โปรดและบันดาลโดยแท้ ด้วยพื้นฐานความชำนาญในการเดินเรือดังกล่าวของคุณพ่อและหรืออาจจะเป็นด้วยกุศลบุญบารมีใดก็ตามได้ดลใจให้อาจารย์รอดเล็งเห็นคุณค่าความสามารถของคุณพ่อ จึงได้พาเข้าเฝ้า ฯ ถวายตัวให้กระทำหน้าที่ผู้ถือท้ายเรือพระที่นั่งนำเสด็จ ฯ ประพาสทางชลมารคโดยเรียบร้อยปลอดภัยเป็นที่พอพระราชหฤทัย แห่งพระองค์พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เมื่อเสด็จกลับถึงกรุงเทพพระมหานครแล้ว สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชจึงได้รับสั่งให้เรียกตัวคุณพ่อเข้ามารับราชการในนครหลวง คุณพ่อได้ใช้ความสามารถความชำนิชำนาญและประสพการณ์ทางเรือดังกล่าวมานะบากบั่นปฏิบัติงานในหน้าที่สนองพระเดชพระคุณสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชด้วยความซื่อสัตย์อดทน ไต่เต้าจากตำแหน่งผีพายเรือพระที่นั่งขึ้นมาจนดำรงตำแหน่งผู้บังคับการเรือยนต์พระที่นั่ง และได้รับพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้า ฯ พระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น "พระยานาวิวราสา"

ความสามารถอันดีเด่นในการปฏิบัติงานสนองรับใช้เบื้องพระยุคลบาทพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่พอจะหยิบยกนำมากล่าวในที่นี้ก็คือ ในการเสด็จ ฯ ทางชลมารครั้งหนึ่งเครื่องยนต์เรือพระที่นั่งได้ไปเสียกลางทางก่อนถึงจังหวัดสุพรรณบุรี ซึ่งถ้าหากไม่สามารถแก้ไขเครื่องยนต์ให้เดินได้แล้วก็จะเป็นผลให้เสด็จพระราชดำเนินไปถึงจังหวัดสุพรรณบุรีไม่ทันตามกำหนดการได้ คุณพ่อได้ใช้ประสพการณ์และความชำนิชำนาญในหน้าที่ลงมือทำการแก้ไขเครื่องยนต์จนสามารถเดินเครื่องไปได้และเสด็จ ฯ ถึงทันตามเวลาที่กำหนด ทั้ง ๆ ที่คุณพ่อมิได้เคยไปศึกษาร่ำเรียนเครื่องยนต์กลไกจากโรงเรียนแห่งใดเลย อาศัยที่คุณพ่อเป็นผู้ที่ขยันหมั่นเพียรหาความรู้ใส่ตนเอง ชอบดูชอบทำเกี่ยวกับเครื่องยนต์ของเรือพระที่นั่งต่าง ๆ ระหว่างที่สังกัดอยู่ในกองเรือยนต์หลวง เมื่อประสบปัญหาเฉพาะหน้าจึงสามารถแก้ไขเครื่องเรือพระที่นั่งดังกล่าวสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

ด้วยความสามารถเป็นที่ประจักษ์ได้เบื้องพระยุคลบาท พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้มีพระราชกระแสรับสั่งพระราชทานเหรียญดุษฎีมาลา เข็มศิลปวิทยาให้แก่คุณพ่อทันที ซึ่งเครื่องราชอิสริยาภรณ์อันนี้เองที่คุณพ่อมีความภาคภูมิใจเป็นอย่างมาก ได้หยิบยกขึ้นมากล่าวเป็นอุทาหรณ์อบรมสั่งสอนพวกลูก ๆ ทุกคนอยู่เสมอว่า

"อันคนเราจะรับราชการจงรักภักดีต่อราชวงศ์ ต่อองค์พระมหากษัตริย์นั้น ไม่จำเป็นที่เราจะต้องคอยคำนึงกังวลใจว่าเราทำไมถึงไม่ได้รับเครื่องราชอิสริยาภรณ์ชั้นนั้นชั้นนี้ หรือคนนั้นคนนี้ได้รับเครื่องราชอิสริยาภรณ์ถึงชั้นนี้ทำไมเราถึงไม่ได้รับอย่างเขาบ้าง การคิดและใฝ่ที่จะได้รับเครื่องราชอิสริยาภรณ์เป็นการนำมาซึ่งความกังวลใจ เป็นเครื่องบั่นทอนคุณค่าของตนเอง เสียทั้งสมองเสียทั้งเวลาโดยใช่เหตุ ขอแต่เพียงปฏิบัติหน้าที่ของเราให้เต็มที่สุดความสามารถ สุดแรงใจแรงกายของเราก็พอแล้ว คุณค่าผลงานของตัวเราย่อมส่งผลให้เป็นที่ประจักษ์ขึ้นมาไม่ว่าวันใดก็วันหนึ่ง" ในส่วนตัวคุณพ่อนั้น คุณพ่อได้พร่ำอบรมสั่งสอนให้ลูก ๆ ให้จงรักภักดีต่อพระราชวงศ์ เคารพต่อพระองค์พระมหากษัตริย์ เพราะคุณพ่อสำนึกและพูดให้ลูก ๆ ได้ฟังอยู่เป็นนิจสินว่า "ที่เป็นตัวเป็นตนได้เต้าจากนายยืนชาวบ้านธรรมดา ๆ ขึ้นมาจนถึงพระยา นั้นก็ด้วยพระมหากรุณาธิคุณล้นเกล้าล้นกระหม่อมชุบเลี้ยงขึ้นมาโดยแท้"

ประจักษ์พยานยืนยันคำพูดของคุณพ่อก็คือ ลูก ๆ ทุกคนจะได้เห็นคุณพ่อเข้าไปนั่งสำรวมจิตใจในห้องพระเฉพาะรูปปั้นพระบรมรูปพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวในทุกวันพระที่ปฏิบัติธรรมสวนะแล้ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อถึงวันที่ ๒๕ พฤศจิกายนของทุก ๆ ปี อันเป็นวันคล้ายวันสวรรคตของพระองค์ท่าน คุณพ่อจะต้องบำเพ็ญกุศลอุทิศถวายพระองค์ท่านเป็นพิเศษ ทั้งนี้แสดงให้เห็นความสำนึกถึงพระมหากรุณาธิคุณล้นเกล้าล้นกระหม่อมที่ฝังใจคุณพ่อโดยไม่มีวันลืมเลือน

เกียรติประวัติที่ลูกหลานทุกคนในตระกูล "นาวีเสถียร" ภาคภูมิใจในตัวคุณพ่อก็คือ ด้วยผลแห่งความซื่อสัตย์สุจริตจงรักภักดีที่คุณพ่อมีต่อพระราชวงศ์นี้เอง พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานชื่อสกุล "นาวีเสถียร" แก่คุณพ่อ คุณพ่อจึงนับเป็นบุคคลต้นตระกูล "นาวีเสถียร" เป็นสรณะที่ยึดเหนี่ยว

เสวกโท พระยานาวีวราสา

ต้นตระกูล "นาวีเสถียร"

บำเพ็ญกุศล
ทั้งกาย และใจ
จงรักภักดี
ต่อพระองค์
ต่อเนื่อง
ไม่มีวัน

อุทิศถวาย
ชื่อสัตย์
ต่อราชวงศ์
พระมหากษัตริย์
สม่ำเสมอ
เสื่อมคลาย

บำเพ็ญกุศลอุทิศถวายพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
ในวันที่ ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๑๑ ณ บ้านถนนนครราชสีมาเหนือ

ศรัทธา

ปสาทะ

ใน

พระบวร พุทธศาสนา

ถวายภัตตาหารเพลแด่พระสงฆ์ทั้งวัด ณ วัดอินทรวิหาร

ที่ลูก ๆ หลาน ๆ ได้รับพระมหากรุณาธิคุณสืบช่วงต่อใช้นามสกุลนี้จะต้องระลึกถึงจดจำสืบไปชั่วกาลนาน

ลูกได้ทราบว่าคุณพ่อสร้างตัวเองจากเงินที่ได้รับพระราชทานเดือนละ ๒๐ บาท ในปี พ.ศ. ๒๔๕๐ ขึ้นมาจนถึงได้รับพระราชทานเดือน ๆ ละ ๒๓๐ บาท ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๖๓ สามารถเลี้ยงดูให้การศึกษาแก่ลูก ๆ ทุกคนเป็นอย่างดี น้ำใจและความรักที่คุณพ่อให้และมีต่อลูกนั้นเป็นพระคุณแก่ลูกอย่างหาที่เปรียบมิได้ ลูกมีความซาบซึ้งอย่างที่สุดและยังคงซึ้งอยู่ในจิตใจของลูกไปตราบชั่วชีวิตจะหาไม่

สิ่งประทับใจที่ลูก ๆ ทุกคนต้องยอมรับก็คือ คุณพ่อมีความละเอียดถี่ถ้วนมีความจดจำอย่างดียิ่ง หลักยึดประจำใจของคุณพ่อก็คือว่า เงินทองข้าวของสิ่งใดของลูกสิ่งนั้นคือของที่จะต้องทนุถนอมเก็บรักษาไว้ให้ นอกจากจะเก็บรักษาไว้ให้แล้ว หากมีหนทางใดที่จะสามารถส่งเสริมให้บังเกิดผลประโยชน์งอกเงยขึ้นมาได้แล้วคุณพ่อจะไม่ละเว้นเลยที่จะเกื้อกูลอำนวยให้

คุณพ่อเป็นบุคคลที่ตรงต่อเวลาอย่างที่สุดไม่เคยให้ใครต้องคอยเมื่อถึงเวลานัดและจะไม่พอใจอย่างยิ่งถ้าผู้ใดนัดแล้วต้องให้คุณพ่อเป็นฝ่ายคอย ลักษณะนิสัยที่ลูก ๆ ประจักษ์ก็คือท่านเป็นผู้ที่เคร่งต่อระเบียบวินัยคำสั่ง จะเห็นได้จากในระหว่างการผ่าตัดต้อกระจกนัยตา นายแพทย์ที่ผ่าตัดรักษาได้ขอร้องท่านไม่ให้พูด ท่านก็ปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัดไม่เคยปริปากพูดออกมาเลยจนลูก ๆ เกิดความสงสารขอให้ท่านทำท่าและทำมือบอกหากประสงค์ต้องการสิ่งใด

ในด้านการบุญการกุศลนั้นคุณพ่อเป็นผู้ที่มีจิตศรัทธาปสาทะมั่นคงในพระบวรพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากบ้านเทเวศร์ที่พักอาศัยอยู่ประจำอยู่ติดกับวัดอินทรวิหาร คุณพ่อจึงได้ให้ความอุปถัมภ์กิจการพระศาสนาในวัดอินทรวิหารเป็นประจำ ไม่ว่าจะเป็นเทศกาลเข้าพรรษา ออกพรรษา วันตรุษ วันสำคัญทางศาสนา คุณพ่อได้ไปร่วมบำเพ็ญกุศลอยู่มิได้ขาด คุณพ่อเป็นผู้หนึ่งที่ใกล้ชิดสนิทสนมและเคารพนับถือท่านเจ้าอาวาสวัดอินทรวิหาร (พระอินทรสมาจาร) เป็นอย่างมาก นอกจากนั้นไม่ว่าผู้ใดหรือใครก็ตามที่มา

บอกบุญร่วมการทอดกฐิน บวชนาค ทอดผ้าบ่า ท่านไม่เคยเลยที่จะขัดศรัทธา ออกเงินบริจาคช่วยทุกครั้ง มากน้อยตามกำลังทรัพย์ที่มีอยู่

โดยปกติแล้วคุณพ่อเป็นบุคคลที่มีพลานามัยสมบูรณ์ที่คนในวัยเดียวกันจะเทียบได้ยาก ในวันหยุดราชการหรือวันสุดสัปดาห์ที่ครอบครัวของเราเดินทางไปเยี่ยมเรือกสวนไร่นาที่บ้านต่างจังหวัด หรือเดินทางโดยรถยนต์ไปตามจังหวัดต่าง ๆ ไม่ว่าจะใกล้ไกลเพียงไหน การเดินทางจะลำบากตรากตรำเพียงใดก็ตาม คุณพ่อไม่เคยบ่นว่าร้อน หนาว เย็น หิว หรือเมื่อย คุณพ่อเป็นบุคคลที่แสดงความเข้มแข็ง ตรากตรำ อดทน ให้เป็นตัวอย่างแก่ลูกหลาน พฤติการณ์ต่าง ๆ ดังกล่าวนั้นพอลูกหลานบางคนทนต่อสภาพอากาศและอายตนะสิ่งแวดล้อมกดดันไม่ได้ คุณพ่อจะหัวเราะหึ ๆ ในลำคอแล้วพูดว่า "ร้อน เหนื่อย เมื่อย หิว นี่ความจริงก็ดีนะ พอถึงร้านก็เจริญอาหารดีแท้"

ในครั้งที่ลูกเดินทางไปพักผ่อนและเยี่ยมญาติที่จังหวัดเชียงใหม่ ทั้ง ๆ ที่อายุร่วม ๘๔ ปี คุณพ่อยังสามารถเดินจากเชิงดอยนาคขึ้นจนถึงวัดดอยสุเทพ โดยมีอุปกรณ์ที่ช่วยเหลือเพียงสิ่งเดียว คือไม้เท้าประจำกาย อุทาหรณ์ที่จะยืนยันความแข็งแรงและความเชื่อมั่นในตนเองเป็นอย่างดีเลิศก็คือ ในการไปตัดผมที่ปากตรอกบ้านเทเวศร์นั้น ทั้ง ๆ ที่สายตาของคุณพ่อไม่ค่อยดี (เพิ่งผ่านการผ่าตัดต้อกระจกนัยตามาใหม่ ๆ) หลาน ๆ จะเดินไปส่งก็ไม่ยอม บอกยืนกรานประโยคเดียวว่า "ปู่ไปได้ไม่ต้องกวนหลาน ๆ" ความเข้มแข็งในจิตใจและความเชื่อมั่นในตนเองเป็นสิ่งที่ลูก ๆ หลาน ๆ ได้ประจักษ์ก่อให้เกิดทั้งศรัทธาและกล้าใจไม่กล้าท้าให้กระทำในสิ่งที่ทอนหรือเกินสังขารของท่าน

ลักษณะและคุณความสามารถประจำตัวอันดีเด่นที่ลูก ๆ หลาน ๆ ต้องยอมรับก็คือ ปกติแล้วคุณพ่อเป็นคนไม่ค่อยพูด แต่เมื่อพูดออกมาแล้วหรือในเวลาที่ตอบโต้การกระเซ้าเย้าแหย่ของลูก ๆ หลาน ๆ แล้ว ท่านมักจะมีคำคมที่ลูก ๆ หลาน ๆ คาดคิดไม่ถึง นอกจากนั้น ในการร่วมงานรื่นเริงรับประทานอาหารไม่ว่าจะเป็นวันเกิดของลูกหลาน หรือในวันขึ้นปีใหม่ เมื่อขอร้องให้คุณพ่อในฐานะที่เป็นผู้มีอาวุโสสูงสุดของงานกล่าวคำอวยพรหรือสุนทรพจน์ คุณพ่อสามารถกล่าวได้อย่างไพเราะเรียบร้อย ไม่มีที่ติดขัดได้เนื้อถ้อยกระทงความ เหมาะสม เข้ากับลักษณะหรือสภาพแห่งงานเลี้ยงในครั้งนั้น ๆ ทั้ง ๆ ที่มิได้มีการบอกกล่าวให้คุณพ่อได้ทราบหรือรู้ตัวก่อนล่วงหน้า

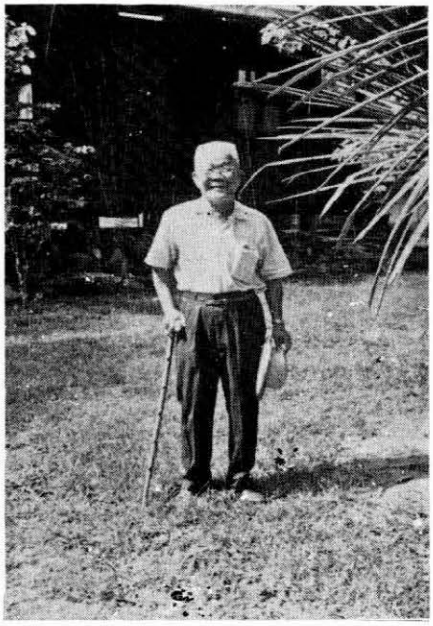
ณ น้ำตก อำเภอวังทอง
จังหวัดพิษณุโลก

ด้วยไม้เท้า
ไม่ว่าจะเป็นป่าดง
ใกล้ไกล
การเดินทาง
ไม่เคยพรั่น

คู่กายที่เห็น
ขุนเขาลำเนาไพร
เพียงไหน
ลำบากตรากตรำเพียงใด
หวาดหวั่นย่อท้อ

ชมการทำไม้ในป่า องค์การอุตสาหกรรมป่าไม้
อำเภอโป่งน้ำร้อน จังหวัดจันทบุรี

วนอุทยาน ทุ่งแสลงหลวง
จังหวัดพิษณุโลก

รดน้ำ ดำหัว เทศกาลสงกรานต์
บ้านเทเวศร์

❀

รัก ใคร่
เมตตา กรุณา
อาทร ห่วงใย
ไม่มีวัน จบสิ้น
เป็น นิจสิน
สม่ำ เสมอ
แก่ ลูกหลาน

❀

คุณปู่ กับ หลาน
วันไปส่ง "พัฒนชัย" และ "วีรพัฒน์" ไปศึกษา ณ สหรัฐอเมริกา

ในด้านความเป็นห่วงใยดูแลทุกข์สุขของลูก ๆ หลาน ๆ และรวมไปถึงเหลน ๆ ด้วยนั้นอาจกล่าวได้ว่าคุณพ่อเป็นบุคคลพิเศษ เนื่องจากร่างกายแข็งแรงไม่เคยล้มหมอนนอนเสื่อกับใคร ๆ เขา ดังนั้นจึงมีเวลาที่จะดูแลไต่ถามทุกข์สุขญาติพี่น้องลูกหลานมากเสียยิ่งกว่าระมัดระวังรักษาตนเอง ลูก ๆ หลาน ๆ ทุกคนมีภาพประทับใจที่ต้องยอมรับด้วยตนเองอย่างปฏิเสธไม่ได้ว่า ไม่ว่าจะเป็นเทศกาลสงกรานต์ที่ลูก ๆ หลาน ๆ ไปรดน้ำดำหัวอวยพรหรือในการไปเยี่ยมเยียนที่บ้านเทเวศร์หรือบ้านถนนนครราชสีมาเหนือ คุณพ่อไม่เคยเลยที่เมื่อแขกลากลับแล้วคุณพ่อจะลุกขึ้นช้างบน คุณพ่อจะต้องเดินตามมาส่งลูกๆหลานๆจนถึงรถ จนถึงประตูบ้าน น้ำใจของคุณพ่อนอกจากแสดงออกถึงความเมตตากรุณาแล้วยังแสดงให้เห็นถึงความอาทร ห่วงใยอันไม่มีวันจบสิ้น เป็นนิจสิน สม่ำเสมอ ให้แก่ลูก ๆ หลาน ๆ ทุกคน ไม่ว่าเขาเหล่านั้นจะอยู่ในวัยเด็ก วัยหนุ่มสาว หรือถึงขั้นวัยชรา ลูกยังจำได้ถึงภาพระหว่างที่ลูกเข้ารับการรักษาตัวในโรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้า ๆ คุณพ่อไม่ได้มาเยี่ยมแล้วกลับบ้านเหมือนอย่างลูกหลานคนอื่นเขา คุณพ่อมานอนเฝ้าอยู่ในห้องที่ลูกเจ็บในช่วงระยะเวลาติดต่อกันเป็นหลาย ๆ วัน โดยไม่คำนึงถึงการพักผ่อนและสุขภาพทางกายของท่านเลย พระคุณแห่งความรักความเป็นห่วงเอาใจใส่ที่คุณพ่อมีต่อลูกเป็นที่ซาบซึ้งและประทับใจลูกอย่างที่สุดยากที่จะหาผู้ใดเสมอเทียมเท่าได้

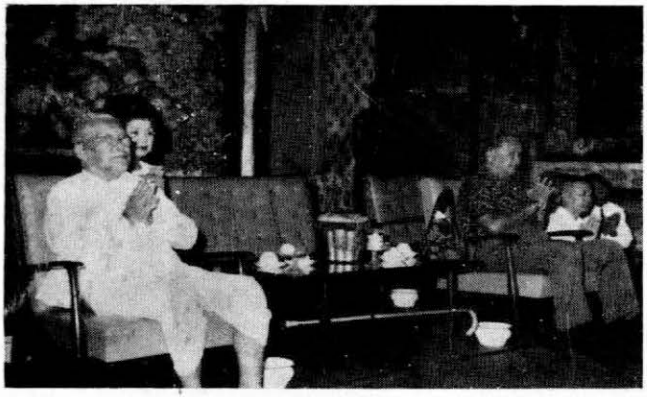
ลูก ๆ หลาน ๆ ทุกคนยังจำได้ถึงวันที่คุณพ่อครบอายุ ๗ รอบ (วันที่ ๘ มิถุนายน ๒๕๑๒) ด้วยความสำนึกในพระคุณและแสดงออกซึ่งความกตัญญูกตเวที พวกเราได้จัดงานแซยิดให้แก่คุณพ่อที่บ้านเทเวศร์ ลูก ๆ หลาน ๆ ทุกคนคงจะไม่ลืมถึงความเหน็ดเหนื่อยแต่ผสมผสานด้วยความชื่นใจที่จะได้มีโอกาสแสดงความกตัญญูกตเวที ในการตระเตรียมงานทุกอย่างทุกแขนงเป็นแรมอาทิตย์ นับตั้งแต่งานทำบุญเลี้ยงพระ งานรื่นเริง ดนตรีพื้นรำ อวยพร และร้านอาหารที่ลูก ๆ หลาน ๆ ทุกบ้านช่วยกันจัดนำมา

ลูก ๆ หลาน ๆ ทุกคนยังจำได้ถึงภาพการถ่ายรูปรวมซึ่งมีลูกหลานญาติมิตรพี่น้องเป็นจำนวนเกือบร่วม ๑๐๐ คน ยังจำได้ถึงภาพของคุณพ่อที่ให้ศีลให้พรแก่ลูก ๆ หลาน ๆ ญาติมิตรด้วยน้ำตาคลอหน่วย อันเป็นเครื่องแสดงออกให้เห็นเด่นชัดถึงความตื้นตันใจปลาบปลื้มใจที่คุณพ่อมีความรู้สึกสนองตอบต่อน้ำใจกตัญญูกตเวทีของลูกหลาน ไม่มีใคร

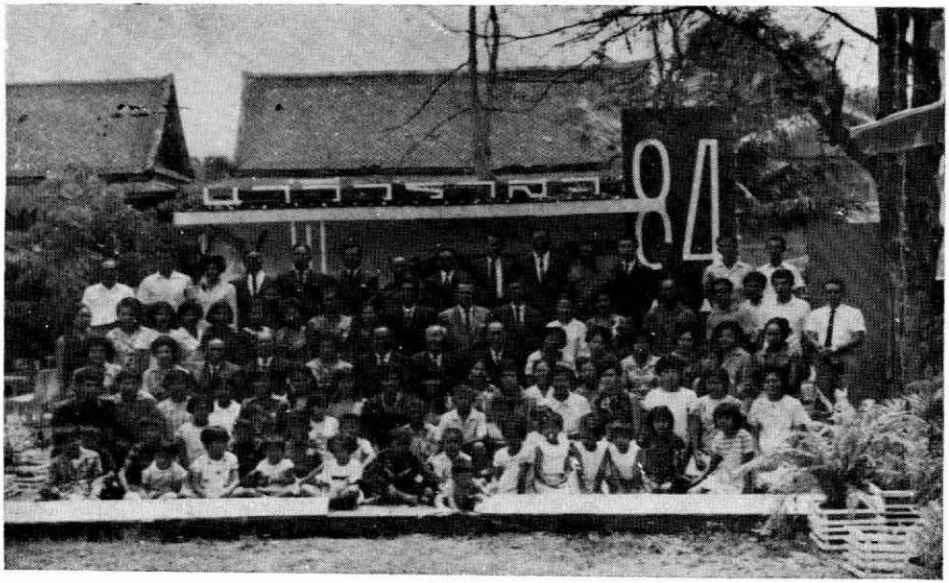
คาดถึงว่าวันแห่งความปลาบปลื้มนำมาซึ่งความสุขประโลมจิตใจของคุณพ่อวันนั้นจะเป็นวันสุดท้ายแห่งการได้พบกับพวกลูกหลานญาติมิตรพร้อมหน้า เพราะหลังจากนั้นเพียง ๙ เดือนกับ ๓ วัน ร่มโพธิ์ร่มไทรต้นตระกูล "นาวีเสถียร" ก็ได้จากพวกเราไปอย่างที่ไม่มีวันจะกลับคืนมาอีก

เนื่องจากคุณพ่อสนใจชอบม้าและกีฬาม้าแข่งเป็นอย่างมาก และดูเหมือนจะเป็นงานอดิเรกอย่างเดียวที่คุณพ่อทุ่มเทเอาใจใส่ดูแลในการเลี้ยงและการบำรุงรักษา กอร์ปทั้งลูกก็มิได้มีเวลาดูแลม้าอย่างใกล้ชิด คุณพ่อจึงรับภาระในด้านการควบคุมค่าใช้จ่าย ควบคุมในด้านการเลี้ยงม้า นับตั้งแต่ดูแลจับจ่ายค่าข้าวเปลือกม้า จัดแบ่งสรรเงินเดือนคนเลี้ยงม้าลงไปจนถึงตื่นแต่เช้าตรวจดูม้าทั้งก่อนและหลังจากการซ้อม คุณพ่อจึงนับเป็นหัวแรงที่สำคัญผู้หนึ่งในการจรรโลงคอกม้า "ดาราชัย" ให้มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักแก่บรรดานักเลงม้าทั้งหลาย คุณพ่อไปสนามม้าด้วยความสนใจและรัก แต่มิได้หมายความว่าคุณพ่อจะคลั่งไคล้ลุ่มหลงในการพนันม้า ทุกครั้งที่ม้าในคอก "ดาราชัย" เข้าแข่ง ไม่เคยเลยที่คุณพ่อจะแทงวินหรือเพลสเกินกว่า ๕๐ บาท สำหรับม้าในคอกอื่น ๆ นั้นคุณพ่อจะแทง วิน,เพลสไม่เกิน๒๐บาท ทั้งนี้แสดงให้เห็นว่าคุณพ่อเล่นม้าเพื่อความอภิรมย์ของชีวิตเป็นเกมสนุกมากกว่าที่จะลุ่มหลงหรือหวังให้ได้มาซึ่งเงินรางวัลให้ร่ำรวย ลูกยังจำได้ว่าทุกครั้งที่คุณพ่อแทงม้าได้รับเงินรางวัลท่านจะมีสีหน้าแจ่มใสร่าเริง ลูก ๆ กระเซ้าเย้าแหย่ให้คุณพ่อพาไปเลี้ยง ท่านก็ออกเงินเลี้ยงอาหารให้เกินกว่ารางวัลม้าที่ได้รับเสียอีก ในเรื่องเกี่ยวกับม้าและเป็นอนุสรณ์เหลือทิ้งไว้ของคุณพ่อก่อนหน้าที่จะจากโลกนี้ไปก็คือ คุณพ่อได้รับลูกม้าผสมจากเจ้าของคอกม้า (นายยม เปี่ยมคล้า) ที่เคารพนับถือท่านมาตัวหนึ่ง คุณพ่อประคบประหงมดูและตั้งชื่อให้ว่า "บุญยืน" ลูก ๆ หลาน ๆ พากันกระเซ้าคุณพ่อว่า "ชื่อมันเชยแหลก เวลาเข้าแข่งคงหาคนแทงยาก" แต่ท่านหัวเราะบอกว่า "บุญยืน ตัวนี้แหละพีดดี ๆ แล้วจะวิ่งยืนระยะเข้านำบ้าย" เป็นที่น่าเสียดายแทนม้า "บุญยืน" ที่ยังไม่มีโอกาสเข้าแข่งให้เจ้าของได้ภาคภูมิใจและไม่มีโอกาสเลยที่จะทราบได้ว่าขณะนี้เจ้าของผู้ประคบประหงมดูแลเอาใจใส่ตั้งชื่อให้มันนั้นได้จากโลกนี้ไปเสียแล้ว

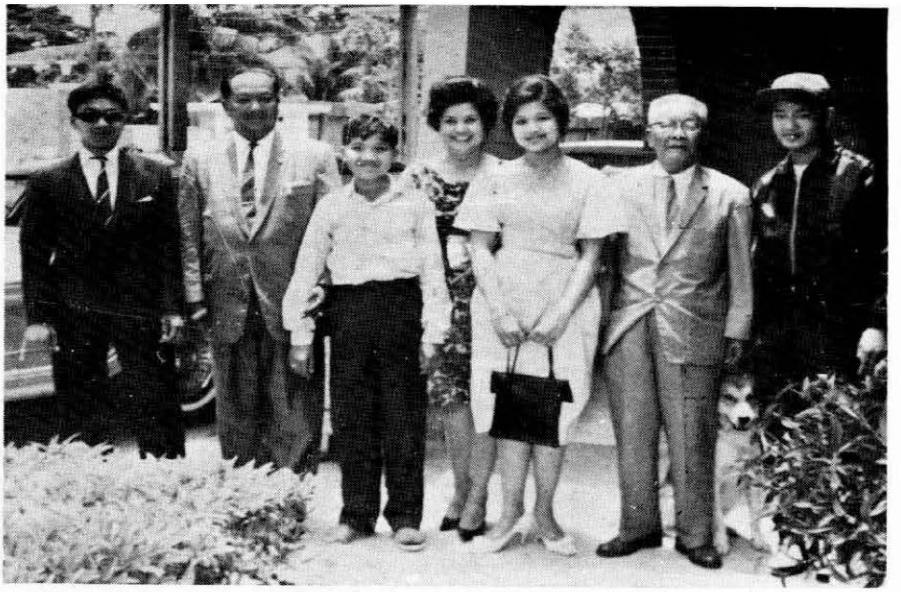
สิ่งหนึ่งซึ่งเว้นเสียมิได้ที่จะนำมากล่าวในที่นี้ก็คือคุณพ่อมีบุคลิกลักษณะในการวางตนกับลูก ๆ เป็นพิเศษ ซึ่งถ้าหากจะกล่าวแล้วก็ดูเหมือนกับลูก ๆ มิได้มีความเคารพนับถือให้เกียรติในฐานะพ่อ หรือผู้อื่นที่มิได้ใกล้ชิดอาจจะเล็งเห็นไปในแง่ที่ลูก ๆ ลามปาม

กระทำพิธีฉลองอายุครบรอบ ๘๔ ปี
ณ วัดสุทัศน์เทพวราราม
คืนวันที่ ๗ มิถุนายน ๒๕๑๒

ถ่ายภาพพร้อมลูกหลานญาติมิตร วันฉลองอายุครบรอบ ๘๔ ปี
ณ บ้านเทเวศร์ ๘ มิถุนายน ๒๕๑๒

พระยานาวีวราสาถ่ายภาพพร้อมกับลูก-หลาน
ณ บ้านถนนนครราชสีมาเหนือ

ลบหลู่ดูหมิ่นไม่เคารพนบนอบต่อคุณพ่อ คุณพ่อมีความไม่ถือตัวมีอารมย์ครึกครื้นมองโลกในด้านความงดงามแจ่มใส ความสุขของคุณพ่อจะบังเกิดขึ้นในทุกครั้งที่ได้รับการกระเซ้าเย้าแหย่จากลูก ๆ ลูก ๆ ยังจำภาพของการเดินทางด้วยรถยนต์ขึ้นไปเยี่ยมญาติพี่น้องของคุณพ่อ ณ จังหวัดตากได้ดี เนื่องจากระยะเดินทางไกลรู้สึกว่าท่านจะตรากตรำเหน็ดเหนื่อย ลูก ๆ จึงได้พูดกระเซ้าเย้าแหย่คุณพ่อเกี่ยวกับแฟนเก่าของคุณพ่อเมื่อสมัยหนุ่ม ๆ ที่จังหวัดตากว่า "จะไปตามหาพบได้ที่ไหน และถึงพบคุณพ่อจะจำได้ละหรือ บ่านนี้มีมีหลานเหลนไปหมดแล้ว" คุณพ่อยังหัวเราะชอบอกชอบใจและตอบว่า "ขอให้พบญาติพี่น้องก่อนเถอะถึงจะพ้นฟ่างหักถ้าไม่ตายไปเสียพ่อต้องจำได้แน่"

ความเป็นผู้มีอารมย์สนุกสนานแจ่มใส ชอบให้ลูกหลานกระเซ้าเย้าแหย่และต้องการให้ลูกหลานถูกอารมย์ที่ลูกขอนำมากล่าวเพิ่มเติม ณ ที่นี้ก็คือ เนื่องจากหลาน ๆ หนุ่ม ๆ สาว ๆ ทั้งที่บ้านเทเวศร์ บ้านราชครู บ้านสระบุรีและบ้านถนนราชสีมาเหนือชอบฟังเพลงร็อค เพลงสมัยใหม่ โดยปกติแล้วคุณพ่อสนใจฟังข่าวสารบ้านเมืองเป็นประจำ แต่ในยามที่หลาน ๆ มาอยู่ใกล้ คุณพ่อก็มักจะเปิดวิทยุกระเป๋าหิ้วฟังเพลงสมัยใหม่ตามไปด้วย ซึ่งบรรดาหลาน ๆ ก็นึกแปลกใจว่าคุณปู่ทำไมถึงมาฟังเพลงร็อค พากันกระเซ้าเย้าแหย่ว่า "เดี๋ยวนี้คุณปู่ชักจะก้าวหน้าใหญ่แล้ว" แต่คุณปู่ก็ชอบที่จะได้รับฟังหลาน ๆ กระเซ้าเย้าแหย่เช่นนั้นและคุณปู่ของหลาน ๆ ก็เลยประน้ำหอมออดีโคโลญจ์หรือน้ำอบไทยเสียหอมฟุ้ง หัวเราะแย้มยิ้มรับฟังการเย้าแหย่ของหลาน ๆ มีใครบ้างที่จะคิดลึกเข้าไปถึงจิตใจคุณพ่อได้ว่า นี่แหละก็คือการเอาใจเขามาใส่ใจเรา การให้ความสนใจต่อสิ่งที่ลูกหลานพอใจก็เพื่อจุดประสงค์ให้ลูกหลานได้มีความสุข

ลูกจึงขอสรุป ณ ที่นี้ว่า "*คุณพ่อเป็นทั้งพ่อเป็นทั้งเพื่อน ให้ทั้งความอบอุ่นใจ ให้ทั้งน้ำใจแก่ลูกหลานอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ ตลอดเวลาอย่างที่จะหาใครเทียมเท่าได้*"

คุณพ่อเป็นผู้ที่มีจิตใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เป็นบุคคลที่ไม่เอารัดเอาเปรียบไม่เห็นแก่ตัว มีใจกว้าง ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่มีไมตรีจิตของคุณพ่อมิได้จำกัดเฉพาะในเครือญาติลูกหลาน ด้วยความที่คุณพ่อมีความเป็นห่วงต่อสุขทุกข์ของผู้อื่นจนติดเป็นนิสัย ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่นั้นจึงได้แผ่ไปถึงผู้อื่นมิใช่ญาติอีกด้วย บรรดานายทหารคนสนิทหรือพลขับจะรู้สึกซาบซึ้งในน้ำใจของคุณพ่อเป็นอย่างดี นับตั้งแต่การที่คุณพ่อหยิบยื่นส่งบุหรี่ให้สูบ ไต่ถาม

ทุกข์สุข จนถึงขนาดที่คุณพ่อซึ่งเลิกดื่มสุราแล้วแต่ก็เห็นใจยัดเยียดสุรา (แม่โขง) ให้แก่นายทหารคนสนิทและพลขับเพื่อผ่อนคลายความเหน็ดเหนื่อยเมื่อยขบ เมื่อถึงจุดหมายปลายทางก่อให้เกิดความตื้นตันแก่พวกเขาเหล่านั้นเป็นทวีคูณเพราะขวดสุรานั้นได้ห่อเก็บไว้ในถุงอย่างเรียบร้อย แสดงว่าได้เตรียมไว้ให้ก่อนจะออกเดินทางหาใช่มาซื้อในระหว่างทางไม่

พระเดชและพระคุณเป็นสิ่งควบคู่ในการปกครองคน แต่เท่าที่ลูกได้ประสบพบเห็น คุณพ่อไม่เคยใช้พระเดชเลยมีแต่ใช้พระคุณแต่อย่างเดียว คุณพ่อจากโลกนี้ไปไม่แต่เพียงการร่ำไห้อาลัยรักของลูก ๆ หลาน ๆ ญาติพี่น้องเท่านั้น แต่ลูกก็ภาคภูมิใจที่คุณงามความดีของคุณพ่อส่งผลพาให้คนอื่นที่เขามิได้เกี่ยวข้องผูกพัน แต่ด้วยความซึ้งถึงน้ำใจ ตื้นตันเศร้าสลดอาลัยตามไปด้วย

คุณพ่อได้จากภพนี้ไปแล้วในลักษณะของการจากไปตามอายุกาลและคติวิสัย แต่กุศลบุญบารมี คุณงามความดีที่คุณพ่อได้สร้างสมไว้ก็คงจะเป็นดวงประทีปอันสุกสว่างแจ่มใสส่องให้ลูก ๆ หลาน ๆ ได้เจริญรอยตามอย่าง หากคุณพ่อจะมีญาณวิถีใด ๆ ก็ตาม ขอได้โปรดรับทราบความกตัญญูกตเวทีและความอาลัยรัก ขอได้รับทราบคำไว้อาลัยสดุดีเทอดทูนพระคุณความดี ได้โปรดเป็นสักขีที่ลูกขอตั้งจิตอธิษฐานยึดมั่นในคุณธรรม จะประกอบกรรมดีเลียนอย่างตามคุณพ่อเป็นแบบฉบับในอันที่จะเชิดชูรักษาชื่อเสียงแห่งวงศ์สกุล "นาวีเสถียร" แผ่ขจรคุณความดีให้ "สถิระ" สมดังพระประสงค์มุ่งหมายที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระราชทานไว้ให้สืบไปชั่วกาลนาน

ขอกุศลบุญราศรีที่คุณพ่อได้กระทำมาแล้วแต่กาลก่อน กุศลกรรมและคุณความดีที่กระทำในโลกนี้ รวมถึงผลานิสงส์ทักษิณานุปทานที่บรรดาท่านที่เคารพญาติมิตร ลูก ๆ หลาน ๆ ได้บำเพ็ญกุศลอุทิศจงเป็นพลวปัจจัยเกื้อหนุนอวยส่งให้คุณพ่อประสบซึ่งอิฐวิบูลมนูญผลตามคติวิสัย ขอจงได้ไปสิงสถิต ณ สรวงสวรรค์อันบริสุทธิ์เสวยสุขในทิพยสมบัติ ณ สัมปรายภพตลอดกาลนานเทอญ.

พลเอก จิตติ นาวีเสถียร

(จิตติ นาวีเสถียร)

คุณหญิง จันทรเพ็ญ นาวีเสถียร

(จันทรเพ็ญ นาวีเสถียร)

๑๕๓ ถนนนครราชสีมาเหนือ
๖ พฤศจิกายน ๒๕๑๓

พระคุณของคุณพ่อ

❀

รองเสวกโท พระยานาวีวราสา (ยืน นาวีเสถียร) เป็นพ่อตาของผม โดยผมได้ทำการสมรสกับ คุณหญิงอนินทิตา บุตรสาวของคุณพ่อมาตั้งแต่วันที่ ๓ พฤษภาคม ๒๔๗๔ จนตราบเท่าคุณพ่อได้จากไป นับเป็นเวลานานเกือบ ๓๐ ปี ผมรักและเคารพท่านเหมือนบิดาบังเกิดเกล้า ด้วยคุณงามความดีของท่านหลายประการ ซึ่งผมขอนำมากล่าวแต่เพียงย่อ ๆ ว่า ท่านไม่เคยทำอะไรให้ผมมีความเสียใจหรือเดือดร้อน มีแต่คอยเอาใจใส่ดูแลทุกข์สุขตลอดถึงหลาน ๆ อยู่เสมอไม่ทอดทิ้ง สิ่งที่ควรสรรเสริญและถือเป็นตัวอย่างไว้ก็คือ คุณพ่อเป็นคนขยันหมั่นเพียร พยายามหาความรู้ใส่ตัวเอง ในสมัยที่ท่านรับราชการอยู่ในกองเรือยนต์หลวง ในสมัยรัชกาลที่ ๖ และที่ ๗ เรือยนต์พระที่นั่งมีหลายลำ คุณพ่อเข้าใจแก้เครื่องยนต์ได้หมด โดยไม่เคยเห็นท่านไปเล่าเรียนมาจากไหน นี่ก็เป็นการแสดงให้เห็นว่าท่านเป็นคนชอบดู ชอบทำ และมีสมองจดจำดี จนมีหลักฐานยืนยันได้ว่า ในครั้งหนึ่งเรือพระที่นั่งไปเสียที่กลางทางก่อนถึงจังหวัดสุพรรณบุรี พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจะเสด็จไปไม่ทันเวลา คุณพ่อได้ลงมือแก้เครื่องติดเป็นปรกติ และเรือพระที่นั่งถึงทันเวลาตามกำหนด พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงมีพระกระแสรับสั่ง พระราชทานเหรียญดุษฎีมาลาเข็มศิลปวิทยาให้แก่คุณพ่อทันที อันเป็นพยานแสดงคุณความสามารถของคุณพ่อในด้านเครื่องจักรยนต์กลไก คุณพ่อสนใจ หมั่นเพียร และมีสมองจดจำดีมาก แม้แต่เครื่องวิทยุ นาฬิกา เครื่องรถที่เด็กเล่น เวลาเสียคุณพ่อแก้ให้ทั้งนั้น อันเป็นอนุสรณ์ชิ้นหนึ่งที่คุณพ่อได้ทิ้งคุณงามความดีให้เป็นตัวอย่างแก่ลูกหลานไว้ ยากที่จะลืมเสียได้

เป็นธรรมดาว่า เมื่อคุณพ่อที่เป็นร่มโพธิ์ร่มไทรต้องจากไปแล้ว ลูกหลานญาติพี่น้องก็จะต้องอาลัยคิดถึง แต่ถ้าคิดถึงว่าเป็นของธรรมดาไม่มีใครหลีกเลี่ยงพ้น ก็ทำให้บรรเทาความทุกข์โศกลงได้ ขอกุศลบุญราศีที่คุณพ่อได้ประกอบความดีมา จงช่วยหนุนส่งให้พ้นทุกข์ ขอจงไปสู่สุขคติสมปรารถนานั้นเถิด.

(เนื่อง อาชุบุตร)

บ้านราชครู
๑๙ ส.ค. ๑๓

คำไว้อาลัย

*

ท่านเจ้าคุณนาวีวราสาเป็นญาติผู้ใหญ่ที่เคารพนับถืออย่างมากของข้าพเจ้า เพราะท่านโอบอ้อมอารีย์ พูดจาปราศรัยเป็นที่ถูกใจ ให้คติที่เป็นประโยชน์ เป็นที่ชื่นชอบของลูกหลาน เช่นเมื่อถึงเทศกาลสงกรานต์ เด็กๆ จะพร้อมเพรียงกันไปรดน้ำด้วยความรักเคารพอย่างสูง ท่านจะให้พร และให้โอวาทอันน่าฟัง เป็นที่สบอารมณ์ของทุกคน เมื่อถึงเวลาจะกราบลากลับท่านก็ยังอุส่าห์เดินคุยเอาใจลูกหลานถึงลานบ้าน ซึ่งแสดงถึงความเมตตาปราณีของท่านด้วยน้ำใสใจจริง

ท่านเป็นข้าราชการเก่าแก่ เริ่มรับราชการตั้งแต่แผ่นดินสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า รัชกาลที่ ๖ ตลอดชีวิตอันยาวนาน ท่านเป็นผู้มีคุณธรรมอันควรยกย่อง น้ำใจหนักแน่น ทำสิ่งใดทำจริงไม่ท้อถอย ในทางพระพุทธศาสนา ท่านก็ตั้งใจบำเพ็ญกิจอันดีงามตลอดมา จนสิ้นอายุขัยของท่าน ก็ได้ถึงอนิจกรรมด้วยความสงบ

เป็นที่เศร้าสลดของข้าพเจ้ารวมทั้งวงศาคณาญาติยิ่งนัก ขอให้วิญญาณอันบริสุทธิ์ของท่านจงเป็นสุขในสัมปรายภพเทอญ.

หลวงสิทธิประศาสน์

๑๑๕ ซอยสุวรรณสวัสดิ์
ทุ่งมหาเมฆ

คุณพ่อ สุดบูชาของลูก

นับเป็นความเศร้าโศกครั้งยิ่งใหญ่ครั้งที่สองในชีวิตของลูกที่คุณพ่ออันเป็นบุคคลต้นตระกูล "นาวีเสถียร" ได้จากไปอย่างไม่มีวันกลับคืนมา ความโศกเศร้าที่ยิ่งใหญ่ครั้งแรกในชีวิตที่คุณแม่ได้จากไปก่อนนั้นก็ทำให้ลูกโศกเศร้าสลดอาลัยอยู่แล้ว เมื่อประสบการสูญเสียคุณพ่อซ้ำสอง จึงก่อให้เกิดความโศกเศร้าซ้ำเป็นทวีคูณ แต่เมื่อคิดถึงคำพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ที่กล่าวว่า "เราทุกคนที่เกิดมาก็หนีความตายไม่พ้น จะตายช้าหรือตายเร็วเท่านั้น" มาคิดปลงแล้วความโศกเศร้านั้นจึงได้เบาบางลง การสูญเสียคุณพ่อไม่มีใครคาดคิดเลยว่า คุณพ่อจะจากไปในลักษณะกระทันหันรวดเร็วถึงปานนี้ ตามปกติคุณพ่อเป็นคนแข็งแรงไม่เคยเจ็บป่วยถึงขนาดล้มหมอนนอนเสื่อถึงขนาดเข้ารักษาในโรงพยาบาลเลย คุณพ่อเดินทางไกลเที่ยวต่างจังหวัดไปทุกหนทุกแห่งกับพวกลูก ๆ สนุกสนาน อดทน ไม่เคยบ่นว่าปวดเมื่อยแต่ประการใด ตรงกันข้าม ลูก ๆ บางคนที่เดินทางไปด้วยกลับเจ็บป่วย เมื่อคิดถึงอายุและสังขารของท่านแล้ว หากจะบอกเล่าผู้อื่นอาจไม่เชื่อ เช่น มีครั้งหนึ่งที่เดินทางไปจังหวัดเชียงใหม่ขึ้นไปเที่ยวบนดอยสุเทพ คุณพ่อสามารถเดินขึ้นกระไดเชิงดอยนาคจนถึงขั้นสูงสุด โดยมิได้เหน็ดเหนื่อยประการใด ทุกท่านที่เคยผ่านไปจังหวัดเชียงใหม่ ก็คงทราบดีแล้วว่ากระไดขึ้นยอดดอยสุเทพสูงชันมากเพียงใด จึงแสดงให้เห็นชัดแล้วว่าคุณพ่อเป็นคนแข็งแรง อดทน สุขภาพดีมาก ในเมื่อท่านจากไปโดยกระทันหัน โดยมิได้สั่งเสียอะไรเลยแม้สักคำเดียว จึงก่อให้เกิดความโศกสลดอาดูรแก่ลูก ๆ หลาน ๆ ทุกคน

ระหว่างที่คุณพ่อมีชีวิตอยู่ คุณพ่อได้ปฏิบัติหน้าที่ของคุณพ่อสมบูรณ์แล้วทุกประการ คุณพ่อเป็นคนขยันขันแข็ง เป็นคนสันโดษ มักน้อย พอใจในสิ่งที่มีอยู่ ไม่ยินดีอยากได้ของ ๆ ใคร และประหยัดไม่สุรุ่ยสุร่ายอย่างหาผู้เปรียบได้ยาก นอกจากนั้นยังเป็นผู้มีจิตศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาอย่างแรงกล้า โดยเฉพาะวัดอินทรวิหาร ซึ่งอยู่ติดกับบ้านที่อยู่ปัจจุบันนี้ คุณพ่อจะต้องร่วมทำบุญอยู่เสมอมิได้ขาด

ในด้านน้ำใจคุณพ่อนั้นประเสริฐยิ่ง มีใจโอบอ้อมอารีย์ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เป็นที่รักใคร่นับถือแก่บรรดาญาติพี่น้อง เพื่อนบ้านใกล้เรือนเคียง และคนอื่น ๆ ทั่วไป ไม่ว่า

คุณพ่อจะไปที่ไหน เมื่อผ่านเพื่อนหรือคนที่เคยรู้จัก คุณพ่อจะต้องทักทายปราศรัย ไต่ถามทุกข์สุขด้วยอัธยาสัยไมตรีอันดีเสมอ คราใดที่ท่านทราบว่าญาติพี่น้องหรือเพื่อนบ้านคนใดเจ็บป่วย คุณพ่อจะต้องหาโอกาสไปเยี่ยมเยียนจนได้ ด้วยความโอบอ้อมอารีย์ของคุณพ่อนั่นเอง คุณพ่อจึงเป็นที่รักและเคารพนับถือแก่ญาติและเพื่อนบ้านใกล้ชิดทั่ว ๆ ไป.

ชีวิตของคุณพ่อผูกพันอยู่กับลูกทุกลมหายใจเข้าออกก็ว่าได้ ลูกมีความสุขคุณพ่อก็มีสุข ลูกมีทุกข์พ่อก็ทุกข์ด้วย พ่อได้เสียสละทุกอย่างเพื่อลูก พ่อจะทุกข์ยากแสนสาหัสสักเพียงใดไม่สำคัญ ขออย่างเดียวให้ลูกมีความสุขและปลอดภัย คุณพ่อได้พยายามพากเพียรก่อสร้างตัวเองโดยมิได้คำนึงถึงความสุขของตัวเองแม้แต่น้อย ก็เพื่อให้ลูกได้มีการศึกษาเล่าเรียนอย่างเต็มที่ ลูกคนใดสำเร็จการศึกษา มีอาชีพเป็นหลักฐานก็ตบแต่งให้มีครอบครัวตามปรารถนา พระคุณล้นเหลือล้วนสุดที่จะหาสิ่งใดเสมอเหมือนนั่น ลูกขอกราบและเทอดทูนด้วยความเคารพบูชา และจะขอระลึกจดจำไว้ในดวงใจทุกคืนวัน

ขออำนาจแห่งบุญกุศลและคุณความดีงามที่คุณพ่อได้บำเพ็ญไว้ และกุศลกรรมดีที่ลูกได้ทำไว้ เนื่องจากคำสั่งสอนของคุณพ่อ ตลอดจนอำนาจกุศลบุญราศีของท่านผู้มีเกียรติญาติมิตรและลูกหลานทั้งหลายที่ได้บำเพ็ญให้คุณพ่อในวันนี้ จงดลบันดาลให้ดวงวิญญาณอันบริสุทธิ์ของคุณพ่อจงประสบแต่อิฐวิบูลพูนผลในสัมปรายภพทุกประการเทอญ.

มานัส นาวีเสถียร

๖๐ เทเวศร์ซอย ๑
๒๒ ตุลาคม ๒๕๑๓

แด่ดวงวิญญาณคุณพ่อ

แต่เอ๋ยแต่นี้ *นับไม่มีร่มไทรใหญ่สาขา*
เคยเห็นภาพพ่อยิ้มพิมพ์นัยนา *เค้าวงหน้าเลือนลับไม่กลับคืน*
เคยร่วมทุกข์ร่วมสุขกับลูกแก้ว *พ่อจากแล้วจากลับกลับสวรรค์*
แสนสุดเศร้าโศกหาพร่ำจาบัลย์ *ชาตินี้หน้านั้นขอเป็นลูกทุกชาติเอย*

จากลูก
มัณฑนา แก้วกระจาย
๑๘ ตุลาคม ๒๕๑๓

❀

แด่คุณตา

แสนอาลัย คุณตา ที่หลานรัก
สุดจะหัก ห้ามจิต คิดไฉน
ไยจึงทิ้ง พวกเรา หลานหลานไป
หลงเหลือไว้ คือน้ำใจและไมตรี
อันพระคุณ ของท่าน นั้นล้ำเลิศ
สุดประเสริฐ มากมาย หลายวิถี
คอยพร่ำวอน สอนว่า เมตตามี
แสนสุดที่ จะลืมได้ อย่างไรเอย

ด้วยความรักและเคารพอย่างสูง
นายกำธร แก้วกระจาย
นางสาวกมลทิพย์ แก้วกระจาย
นางสาวกณิษฐา แก้วกระจาย

๑๘ ตุลาคม ๒๕๑๓

อาลัยคุณปู่

การจากไปของคุณปู่ในลักษณะฉับพลันกระทันหัน ไม่แต่เพียงนำมาซึ่งความตกตลึงโดยมิได้คาดหมายไว้ล่วงหน้า หากยังนำมาซึ่งความเศร้าสลดอาลัยอย่างสุดซึ้ง โดยปกติแล้วคุณปู่มีสุขภาพที่สมบูรณ์แข็งแรง ยากที่จะหาคนในวัยเดียวกันเทียมเท่าได้ สามารถเดินทางขึ้นเหนือล่องใต้ทั่วทุกแห่งหนร่วมไปกับลูกๆ หลานๆ ไม่ว่าการเดินทางนั้นจะลำบากตรากตรำเพียงใด จะทุรกันดารขนาดไหนคุณปู่ไม่เคยหวาดหวั่นย่อท้อ ในวันอาทิตย์ที่ ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๓ ก่อนหน้าที่คุณปู่จะจากพวกลูกหลานไป หลาน ๆ ยังจำได้ถึงภาพความสดชื่น แจ่มใส บรรยากาศแห่งความอบอุ่น ที่คุณปู่สวมเสื้อฮาวายทันสมัยไปสนามม้าราชตฤณมัย หลาน ๆ ต่างพากันชมคุณปู่ว่า "วันนี้คุณปู่โก้เหลือเกิน นำสมัยทั้งเสื้อและกางเกง" คุณปู่ยังตอบพวกหลาน ๆ ว่า "ปู่ต้องโก้หน่อยซี เพราะล่วงเข้าบั้นปลายแห่งชีวิตแล้ว" ซึ่งทำให้หลาน ๆ คาดไม่ถึงว่าคำพูดนั้นจะเป็นลางสังหรณ์ล่วงหน้า เพราะหลังจากนั้นเพียง ๓ วัน คุณปู่ก็ได้จากพวกหลาน ๆ ไปอย่างไม่มีวันกลับคืนมาอีก

พระคุณความดีของคุณปู่ที่ได้มีและให้ต่อหลาน ๆ นั้นสุดที่จะหาคำบรรยายมากล่าวได้หมดสิ้นคุณปู่เปรียบเสมือนพระองค์หนึ่งที่หลานเคารพบูชา คุณปู่เป็นทั้งปู่ เป็นทั้งพ่อและเป็นทั้งเพื่อน ยามใดที่หลานมีเรื่องเดือดร้อน คุณปู่จะเป็นผู้ช่วยคลี่คลายแก้ไขปกป้องคุ้มครองพิทักษ์รักษา ยามหลานเหงาคุณปู่จะไต่ถาม ยั่วเย้าให้ความเป็นเพื่อนสนุกสนานเฮฮา ทุกครั้งที่หลาน ๆ บ่วยไข้ คุณปู่จะเป็นห่วงเฝ้าเวียนถามดูแลรักษาอย่างเอาใจใส่ ในยามที่คุณพ่อ คุณแม่ไม่อยู่ไปต่างจังหวัดหรือต่างประเทศ คุณปู่ทำหน้าที่เป็นทั้งแม่บ้าน พ่อบ้าน ดูแลให้ความอบอุ่นร่มเย็น ยามที่หลาน ๆ ทั้ง ๔ คนจากบ้านไปศึกษาต่างประเทศ หรือกลับมาจากต่างประเทศ คุณปู่ไม่เคยพลาดต่อการไปรับและไปส่ง ระหว่างหลาน ๆ อยู่ต่างประเทศ คุณปู่เป็นห่วงใยติดตามสอบถามทุกข์สุข ความเป็นอยู่สม่ำเสมอมิได้ขาด แม้สายตาจะไม่อำนวยให้ในการเขียนจดหมาย แต่คุณปู่ก็ไม่ลดละความพยายามที่จะเขียนจดหมายหรือฝากถามทุกข์สุข ให้กำลังใจในจดหมายที่คุณพ่อและคุณแม่มีไปถึงหลาน ๆ และทุกครั้งเมื่อได้ทราบข่าวว่าหลาน ๆ จะกลับจากต่างประเทศมาเยี่ยมบ้านระหว่าง

หยุดภาคการศึกษา คุณปู่จะแสดงออกซึ่งความกระตือรือร้นเป็นพิเศษ ถึงขนาดนั่งนับวันกลับของหลาน ๆ

ตลอดชีวิตของคุณปู่ คุณปู่ประกอบแต่คุณงามความดีซื่อสัตย์สุจริต ให้ความรักเอื้ออารีไม่เพียงแต่ลูกหลานเท่านั้น หากยังเผื่อแผ่ส่งไปถึงญาติมิตรผู้อื่น จนถึงแม้แต่สัตว์เลี้ยงภายในบ้าน คุณปู่ก็ยังช่วยเป็นธุระดูแลเอาใจใส่อีกด้วย ความซื่อสัตย์ เที่ยงตรงของคุณปู่ยากที่จะหาผู้ใดเสมอเหมือนได้ ยามคุณพ่อคุณแม่ไม่อยู่บ้าน หลาน ๆ ขอเบิกเงินพิเศษนอกเหนือจากรายจ่ายที่คุณพ่อคุณแม่กำหนดและตั้งไว้ คุณปู่ควักเงินส่วนตัวออกมาให้แทน พร้อมกับพูดว่า "เอาเงินของพ่อแม่ฝากไว้ไม่ได้ เพราะจะขาดบัญชี"

คุณปู่ได้จากหลาน ๆ ไปแล้ว หากดวงวิญญาณของคุณปู่จะสิงสถิตย์อยู่ในภพใด ขอได้โปรดรับทราบความเคารพรัก อาลัย อย่างสุดซึ้งจากหลาน ๆ คำว่ากล่าวตักเตือนสั่งสอน ตลอดจนคุณความดีของคุณปู่จะจารึกผังแน่นอยู่ในความทรงจำของหลาน ๆ ชั่วชีวิต คุณปู่จากพวกเราหลาน ๆ ไปแต่เพียงเรือนร่างเท่านั้น คุณความดีของคุณปู่ยังคงอยู่ตลอดไป เช่นสุภาษิตที่ว่า "นรชาติที่วางวาย มลายสิ้นทั้งอินทรีย์ สถิตย์ทั่วแต่ชั่วดีประดับไว้ในโลกา"

ขอกุศลผลบุญทั้งหลายที่หลาน ๆ ได้กระทำดีมาแล้ว กุศลกรรมและคุณความดีที่คุณปู่กระทำในโลกนี้ รวมถึงบุญกุศลที่บรรดาท่านที่เคารพนับถือ ญาติมิตรได้บำเพ็ญอุทิศจงเป็นพลวปัจจัยเกื้อหนุนให้คุณปู่ได้ไปสู่สุคติ ณ สัมปรายภพ ได้พบความสงบและบรรลุซึ่งหนทางและแสงสว่างแห่งองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าด้วยเทอญ

ด้วยความเคารพรักและอาลัยสุดซึ้งจากหลาน ๆ บ้านถนนนครราชสีมาเหนือ

ร.ท. จิระ นาวิเสถียร
นางสาว จวงจันทร์ นาวิเสถียร
นายพัฒนชัย นาวิเสถียร B.A.
นายวิระพัฒน์ นาวิเสถียร

แด่คุณปู่

เมื่อวันที่ ๘ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๑๒ เป็นวันครบ ๗ รอบของคุณปู่ ญาติพี่น้องลูกหลานร่วมกันจัดงานฉลองให้คุณปู่ ได้พบปะสนทนาและร่วมรับประทานอาหารกันอย่างสนุกสนาน วันนั้นเป็นวันที่คุณปู่ได้พบพวกเราอย่างพร้อมหน้าพร้อมตากัน คุณปู่ได้ให้ศีลให้พรแก่ลูก ๆ หลาน ๆ ตลอดจนญาติมิตรที่สนิททุก ๆ คนคล้ายเป็นการอำลา หลังจากวันนั้นอีก ๘ เดือน ๓ วัน โดยไม่มีเค้าการเจ็บป่วยล่วงหน้าคุณปู่ก็จากพวกเราไปอย่างฉับพลันกระทันหันอย่างไม่มีวันกลับคืนมาอีก สร้างความโศกเศร้าสลดใจให้แก่พวกเราเป็นอย่างยิ่ง

น้ำใจของคุณปู่กว้างขวางราวกับท้องมหาสมุทร ถึงแม้ใจจะกว้างขวางกับคนอื่น แต่กับตัวของคุณปู่เองและครอบครัวแล้ว คุณปู่เข้มงวดมาก ไม่เคยให้ใช้จ่ายฟุ่มเฟือยเลย ตัวคุณปู่เองยังทำตัวอย่างให้เราเห็นโดยการกินอยู่อย่างง่าย ๆ ทั้งยังได้สั่งสอนลูก ๆ หลาน ๆ อยู่เสมอว่าให้รู้จักคุณค่าของเงิน รู้จักค่าของเวลา และทำตนให้เป็นประโยชน์แก่ส่วนรวม

การจากไปโดยไม่มีวันกลับของคุณปู่ครั้งนี้ พวกหลาน ๆ บ้านเทเวศร์รู้สึกเศร้าสลดใจอาลัยรักเป็นอย่างมาก เพราะคุณปู่เป็นผู้ที่หลาน ๆ ทุกคนเคารพนับถือเชื่อฟัง หลานขอน้อมกราบอัญเชิญบุญบารมีของศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายในสากลโลกจงโปรดดลบันดาลให้ดวงวิญญาณของคุณปู่อันเป็นสุดที่รักและเคารพของหลาน จงประสบแต่ความสงบสุขในสัมปรายภพด้วยเทอญ

ด้วยความรักและเคารพอย่างสูง
จากหลานบ้านเทเวศร์

นายมนูญ นาวีเสถียร	นายมานิต นาวีเสถียร
น.ส. นิตยา นาวีเสถียร	น.ส. สุขศรี นาวีเสถียร
นายมาโนช นาวีเสถียร	นายมานะ นาวีเสถียร
นายสุนทร นาวีเสถียร	นายสุทธิชัย นาวีเสถียร

๔ กันยายน ๒๕๑๓

ไว้อาลัยแด่คุณตา

ทราบข่าวการถึงแก่อนิจกรรมอย่างกระทันหันของคุณตา เมื่อ ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๓ โดยไม่คาดฝัน ก่อให้เกิดความตกตลึงและเศร้าสลดใจแก่บรรดาหลาน ๆ ทุกคน ทางบ้านสระบุรี

หลาน ๆ ยังจำได้ถึงวันเสาร์ก่อนหน้าคุณตาจะถึงแก่กรรมไม่กี่สัปดาห์ คุณตาและญาติ ๆ ทางกรุงเทพ ฯ มาเที่ยวสระบุรี ได้แวะมาเยี่ยมหลาน ๆ ในสายตาของหลาน ๆ ก็ยังคงเห็นท่านแข็งแรง ทั้ง ๆ ที่อายุของท่านก็ล่วงเข้า ๘๔ ปีเศษแล้วก็ตาม ไม่ปรากฏเค้าหรือลักษณะส่อให้เห็นว่าสุขภาพของท่านจะทรุดโทรมหรือเจ็บป่วยแต่ประการใด

ก่อนกลับกรุงเทพ ฯ ภายหลังที่ได้ไต่ถามทุกข์สุขข่าวคราวความเป็นอยู่ของหลาน ๆ อันเป็นลักษณะประจำของท่านแล้ว ยังได้ให้ศีลให้พรแก่หลาน ๆ รวมถึงยังได้แจกสตางค์แก่หลาน ๆ อันเป็นการแสดงออกซึ่งความเมตตากรุณาเอื้ออารีย์อย่างสม่ำเสมอเป็นนิจสิน

หลาน ๆ ทุกคนยังจำได้ถึงวันที่ ๘ มิถุนายน ๒๕๑๒ อันเป็นวันครบ ๗ รอบวันเกิดของคุณตา พวกหลาน ๆ สระบุรีได้เดินทางมาร่วมในงานแซ่ยิดครั้งนั้นด้วย ทั้งนี้เพื่อแสดงความออกซึ่งกตัญญูกตเวทีตอบสนองพระคุณคุณตา ที่ให้ความอุปการะเลี้ยงดูหลาน ๆ ตลอดมาตั้งแต่ยังเป็นเด็ก ๆ จนพวกเราเติบใหญ่มาถึงทุกวันนี้

พวกเรายังจำได้ถึงความอบอุ่นในวงศ์ญาติ ความครึกครื้นของงาน รวมทั้งบรรดาแขกผู้เคารพนับถือ ญาติผู้ใหญ่ และบรรดาหลาน ๆ เหลน ๆ ณ บ้านต่าง ๆ ได้มาร่วมชุมนุมอวยพรแก่คุณตา ซึ่งไม่มีใครจะคาดคิด หรือสังหรณ์ใจได้เลยว่า วันงานแซยิดนั้นจะเป็นวันสุดท้ายแห่งการรวมหมู่ญาติมิตร ให้คุณตาได้ชื่นอกชื่นใจ คุณตาได้จากพวกเราหลาน ๆ ไปโดยไม่มีวันกลับคืน

การจากไปของคุณตา โดยโรคลมบั๊จจุบันทันด่วน หัวใจวายในลักษณะอันสงบโดยไม่เปิดโอกาสให้หลาน ๆ ได้รับภาระเยียวยารักษา ทำให้พวกเรารู้สึกเศร้าสลดเสียใจ ที่ไม่มีโอกาสได้ปรนนิบัติดูแลรักษาพยาบาลเป็นการตอบแทนพระคุณแม้แต่น้อย

ท่านมีอายุยืนได้มากถึงปานนี้ นับว่าท่านมีบุญอยู่มาก คำพระท่านว่า ผู้ใดที่เกิดมาย่อมหนีไม่พ้นจากการเกิด แก่ เจ็บ ตาย ซึ่งเป็นหลักธรรมดา หลาน ๆ จึงขอให้ดวงวิญญาณของคุณตาจงไปสู่สุขคติในสัมปรายภพนั้นเทอญ

จากหลาน ๆ บ้านจังหวัดสระบุรี

นายโสภณ ศิริบุญ
นายสละ ศิริบุญ
นางสกุล อินทรกำแหง
นางศรีสวาท ศิริบุญ
นางสุกรรณี ปุณณภูมิ
นางนิ่มนวล ศิริบุญ
นางสุณีนารถ อาชุบุตร

๑๒ กันยายน ๒๕๑๓

คุณพ่อใหญ่

"คุณพ่อใหญ่" เป็นคำที่หลานๆเรียกแทนคุณตา พอพวกเราจำความได้ ก็รู้จักและจดจำคำว่า "คุณพ่อใหญ่" เสมอมา ท่านเป็นผู้ที่คอยประคบประหงมหลาน ๆ สมกับคำที่เราเรียกจริง ๆ ท่านมีความเมตตา กรุณา รัก สงสาร หลานเท่าเทียมกันหมด ไม่ว่าหลานจะมีทุกข์หรือสุข ท่านต้องพลอยร่วมทุกข์ร่วมสุขด้วยเสมอ

แต่บัดนี้ คงมีแต่อดีตที่ให้หลาน ๆ ทรงจำเท่านั้น ท่านไม่เคยทำให้ใครเดือดร้อน ไม่เคยให้ใครต้องมาปรนนิบัติท่านเลย แม้กระทั่งนาทีสุดท้ายของชีวิตท่าน ตลอดชีวิตท่านเต็มไปด้วยคุณงามความดี ที่ฝากไว้ให้หลาน ๆ ระลึกถึงพระคุณอันหาที่เปรียบมิได้ชั่วกาลนาน

ขอให้ดวงวิญญาณของ คุณพ่อใหญ่ จงไปสู่ความสงบสุขอันเป็นนิรันดร ในขณะที่พวกหลาน ๆ กำลังดิ้นรนต่อสู้กับการมีชีวิตอยู่ และเพื่อที่จะจากโลกนี้ไปเช่นกัน.

หลาน ๆ บ้านขอยราชครู

พ.ต.ต. อานนท์ อาชุบุตร
นางประภาพร ธนะรัชต์
นางเกษมสุข พยัคมนิธิ
นายเกียรติศักดิ์ อาชุบุตร
นายเอกสิทธิ์ อาชุบุตร

๒๐ ตุลาคม ๒๕๑๓

สารบาญ

ระเบียบสำนักพระราชวัง และประเพณีไทย

โดย

ม.ล. บี๋ย มาลากุล

	หน้า
ระเบียบสำนักพระราชวังที่เกี่ยวข้องกับข้าราชการและประชาชน	๑
ระเบียบการผ่านเข้าพระบรมมหาราชวัง	๒
ระเบียบการแต่งกายเข้าพระบรมมหาราชวัง	๓
ระเบียบการขออนุญาตเข้าชมพระราชฐาน	๔
ระเบียบการวางพวงมาลาในวันถวายบังคมพระบรมรูป พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว	๖
ระเบียบการศพ	๘
ระเบียบปฏิบัติในงานสมรสซึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้าประกอบพิธีพระราชทาน	๓๘
พระราชพิธีส่วนภูมิภาค	๔๓
พระราชพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา	๕๖
ประวัติเกี่ยวกับพระราชพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา	๖๐
รายพระนามและนามสมาชิกราชอิสริยาภรณ์ อันมีราชศักดิ์รามาธิบดี	๖๓
ประเพณีไทย	๖๘
ราชาศัพท์	๗๕

ระเบียบสำนักพระราชวัง

ที่เกี่ยวข้องกับข้าราชการและประชาชน

โดยที่ข้าราชการและประชาชนมีกิจธุระติดต่อกับสำนักพระราชวัง เพื่อจะจะได้ทราบระเบียบต่าง ๆ เช่นระเบียบการแต่งกายเข้าพระราชฐาน ระเบียบการขออนุญาตชมพระบรมมหาราชวัง พระราชฐานต่างจังหวัดและวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ระเบียบผ่านเข้าพระบรมมหาราชวัง และระเบียบการเกี่ยวกับการศพเป็นต้น จึงได้ประมวลระเบียบต่าง ๆ เหล่านี้ไว้เพื่อทราบและปฏิบัติได้โดยถูกต้อง หากมีข้อสงสัยเกี่ยวกับระเบียบที่ประมวลไว้แล้วนี้ ขอได้โปรดติดต่อสอบถามได้จากสำนักงานเลขานุการสำนักพระราชวัง ในพระบรมมหาราชวัง

ระเบียบการผ่านเข้าพระบรมมหาราชวัง

พระบรมมหาราชวังแบ่งออกเป็น ๓ ชั้น คือ ชั้นใน ชั้นกลาง และชั้นนอก

ชั้นใน เป็นที่ประทับของพระบรมวงศานุวงศ์ และเป็นที่อยู่ของเจ้าจอมในรัชกาลก่อน ๆ และท้าวนางกับเป็นที่ทำการของแผนกรักษาพระราชฐานชั้นใน ซึ่งเป็นผู้ดูแลพระบรมมหาราชวังชั้นนี้ และเป็นข้าราชการสตรี พระราชฐานชั้นนี้ไม่ได้อนุญาตให้เข้าชม

ชั้นกลาง อยู่ในความดูแลของแผนกตำรวจวัง มีส่วนราชการตั้งอยู่คือ สำนักพระราชวังและสำนักราชเลขาธิการ

ชั้นนอก นอกจากเป็นที่ตั้งส่วนราชการของสำนักพระราชวังแล้ว ยังมีส่วนราชการอื่น ๆ อีก เช่น กระทรวงการคลัง และสำนักงานคณะกรรมการตรวจเงินแผ่นดิน เป็นต้น โดยที่ส่วนราชการที่ตั้งอยู่ในพระบรมมหาราชวังชั้นนอก ข้าราชการและประชาชนจะต้องติดต่ออยู่เสมอจึงอนุญาตให้ประชาชนผ่านเข้าได้ เว้นแต่ในเวลาวิกาล ทหารกองรักษาการณ์พระบรมมหาราชวัง ซึ่งได้รับมอบหมายให้ดูแลพระราชฐานชั้นใน จะอนุญาตให้เข้าได้เฉพาะผู้มีบัตรอนุญาตของสำนักพระราชวังเท่านั้น ผู้ที่ไม่มีบัตรอนุญาตถ้ามีความจำเป็นจะต้องผ่านเข้าจะต้องขออนุญาตกองรักษาการณ์ ๆ ก่อน สำหรับรถยนต์ทั่วไปไม่อนุญาตให้ผ่านเข้า เว้นแต่รถยนต์หลวง รถยนต์ของส่วนราชการที่ได้รับอนุญาต และรถยนต์ของผู้ที่มีเคหสถานอยู่ภายในพระบรมมหาราชวัง

บุคคลทั่วไปจะผ่านเข้าพระบรมมหาราชวังได้เพียงเขตชั้นนอก ถ้ามีกิจธุระที่จะต้องผ่านเข้าเขตชั้นกลาง จะต้องขออนุญาตตำรวจวังเสียก่อน เว้นแต่ข้าราชการในพระองค์และผู้ที่พำนักอาศัยอยู่ในพระบรมมหาราชวังชั้นใน ซึ่งมีบัตรอนุญาตอยู่แล้ว

บัตรอนุญาตผ่านเข้าพระบรมมหาราชวังนี้มีทั้งบัตรส่วนบุคคล และบัตรรถยนต์ ซึ่งรวมทั้งจักรยานยนต์ด้วย

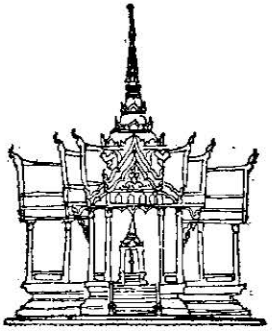
บัตรส่วนบุคคลสำนักพระราชวังออกให้ข้าราชการสำนักพระราชวัง สำนักราชเลขาธิการ และผู้ที่ได้รับอนุญาตให้พักอาศัยอยู่ในพระบรมมหาราชวัง

บัตรรถยนต์ออกให้ข้าราชการที่ประจำทำงานอยู่ในพระบรมมหาราชวัง และบริษัทห้างร้านที่มีกิจการเกี่ยวข้องกับส่วนราชการที่ตั้งอยู่ในพระบรมมหาราชวัง ข้าราชการกระทรวงทบวงต่าง ๆ ที่จะขอบัตรอนุญาตสำหรับผ่านเข้าพระบรมมหาราชวัง จะต้องขอให้ส่วนราชการเจ้าสังกัดมีหนังสือถึงเลขาธิการพระราชวังขอบัตรให้ และผู้ที่ได้รับบัตรอนุญาตจะต้องเสียเงินค่าบัตร บัตรละ ๕ บาท

ระเบียบการแต่งกายเข้าพระบรมมหาราชวัง

❀

บุคคลที่จะผ่านเข้าพระบรมมหาราชวังจะต้องแต่งกายสุภาพเรียบร้อยตามเพศ เช่น สตรี ต้องไม่สวมกางเกงหรือสแล็ค ผู้ชายที่สวมเชิ้ตแขนยาวต้องไม่ถลกแขนเสื้อ ไม่สวมรองเท้าแตะ รองเท้าฟองน้ำหรือรองเท้าที่ทำด้วยยางรถยนต์เป็นต้น และโดยที่พระบรมมหาราชวังเป็นสถานที่ที่ควรเคารพ จึงควรแต่งกายให้สุภาพเรียบร้อย เช่น กระโปรงสุภาพสตรี ต้องไม่สั้นเกินสมควร เป็นต้น

ระเบียบการขออนุญาตเข้าชมพระราชฐาน

พระราชฐานที่อนุญาตให้เข้าชมตามปกติ คือ พระบรมมหาราชวังรวมทั้งวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ในจังหวัดพระนคร และพระราชวังบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

การขออนุญาตเข้าชมทั่วไปจะต้องเสียค่าบัตรอนุญาตดังนี้

ก. พระบรมมหาราชวังและวัดพระศรีรัตนศาสดาราม คนละ ๕ บาท

ข. พระราชวังบางปะอิน คนละ ๒ บาท

กำหนดวันอนุญาตให้เข้าชม พระบรมมหาราชวังและวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ขอเข้าชมได้ในวันอังคาร และวันพฤหัสบดีระหว่างเวลา ๙.๓๐ น. ถึง ๑๒.๐๐ น. และเวลา ๑๓.๓๐ น. ถึง ๑๖.๐๐ น. ส่วนพระราชวังบางปะอินเข้าชมได้ทุกวัน ถ้าหากบุคคลและคณะบุคคลจะขอเข้าชมพระบรมมหาราชวังในวันจันทร์ พุธ และศุกร์ ก็อนุญาตให้เข้าชมได้แต่ต้องเสียค่าเข้าชมคนละ ๑๕ บาท ผู้เข้าชมที่ต้องเสียค่าเข้าชม ๑๕ บาทนี้ จะได้รับสมุดภาพสถานที่สำคัญและสวยงามเป็นภาพสีคนละ ๑ เล่ม

สำหรับภิกษุ สามเณร แขกที่กระทรวงทบวงกรมและองค์การราชการ แขกของพระราชวงศ์หรือบุคคลสำคัญในทางราชการขออนุญาตนำเข้าชม หรือนิสิต นักศึกษา นักเรียน ที่สถานศึกษานั้น ๆ ขออนุญาตนำเข้าชมเป็นหมู่คณะ ไม่ต้องเสียค่าบัตรอนุญาตเข้าชมแต่จะต้องมีหนังสือขออนุญาตโดยแจ้งนามหัวหน้าคณะผู้เข้าชม จำนวนวันและเวลาที่ขอชมด้วย

วันอนุญาตให้เข้าชมนี้ถ้าพ้องกับวันมีงานพระราชพิธี หรือราชการอื่นในพระบรมมหาราชวังก็งดอนุญาตให้เข้าชม สำหรับวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ถ้าเป็นวันประกอบศาสนากิจก็งดให้เข้าชมภายในพระอุโบสถ

สถานที่ที่อนุญาตให้เข้าชมคือ

พระบรมมหาราชวัง ให้ชมภายในพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยและพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท กับภายในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม และอาณาบริเวณโดยทั่วไป

พระราชวังบางปะอิน ให้ชมภายในพระที่นั่งวโรภาษพิมาน และภายในพระที่นั่งเวหาศจำรูญชั้นล่าง กับอาณาบริเวณโดยทั่วไป

สำหรับนิสิต นักศึกษา และนักเรียนชั้นมัธยมปลาย และบุคคลที่ได้รับอนุญาตพิเศษ อนุญาตให้ขึ้นชมภายในพระที่นั่งจักรีมหาปราสาทเฉพาะท้องพระโรงหน้า มุขกระสันด้านตะวันออกและตะวันตก และห้องลำลองทั้ง ๒ ด้านใต้ ที่พระราชวังบางปะอินผู้เข้าชมตามที่กล่าวข้างต้นนี้อนุญาตให้ขึ้นชมพระที่นั่งเวหาศจำรูญชั้นบนได้

การขออนุญาตเข้าชม ถ้าเป็นขออนุญาตเข้าชมพิเศษ ให้ทำหนังสือขออนุญาตไปส่งที่แผนกสารบรรณ สำนักงานเลขานุการสำนักพระราชวัง ผู้ที่จะซื้อบัตรเข้าชมติดต่อได้ที่แผนกหมายและทะเบียนสำนักงานเลขานุการสำนักพระราชวัง เฉพาะชมพระราชวังบางปะอินจะติดต่อขอซื้อบัตรได้ที่พระราชวังบางปะอินอีกแห่งหนึ่ง

เพื่อความสะดวก ในวันอนุญาตให้เข้าชม สำนักพระราชวังได้จัดเจ้าหน้าที่ประจำจำหน่ายบัตรที่ชั้นล่างสำนักงานพระคลังข้างที่ด้วย

ผู้ที่จะเข้าชมพระบรมมหาราชวังชั้นกลาง จะต้องแต่งกายสุภาพ ผู้ชายต้องแต่งสากลสวมเสื้อนอก หรือแต่งเครื่องแบบตามสังกัด

ในการชมพระบรมมหาราชวัง และพระราชวังบางปะอิน สำนักพระราชวังมีเจ้าหน้าที่ที่จะให้คำแนะนำและคำอธิบาย และนอกจากค่าบัตรอนุญาตตามอัตราที่กำหนดไว้แล้ว จะไม่ต้องเสียค่าธรรมเนียมหรือเงินรางวัลใด ๆ ผู้จะเข้าชมควรซื้อบัตรอนุญาตด้วยตนเอง ไม่ควรยอมให้บุคคลภายนอกที่มารับช่วยเหลือแนะนำ และเรียกค่าบริการต่าง ๆ เป็นผู้ติดต่อหรือขอซื้อบัตรเป็นอันขาด บุคคลที่เรียกร้องเงินทุกกรณีไม่ใช่เจ้าหน้าที่สำนักพระราชวัง

ผู้จำหน่ายบัตรจะสงวนสิทธิที่จะไม่จำหน่ายบัตรให้บุคคลที่แต่งกายไม่สุภาพ หรือแสดงกิริยาวาจาผิดแผกไปจากระเบียบประเพณีไทยในสถานที่ที่ควรให้ความเคารพนี้

ระเบียบการวางพวงมาลาในวันถวายบังคมพระบรมรูป พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

❀

ในวันคล้ายวันสวรรคตของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทางราชการได้อนุญาตให้วางพวงมาลาถวายบังคมพระบรมรูปที่พระลานพระราชวังดุสิต ได้ในวันที่ ๒๓ ตุลาคม และวันคล้ายวันสวรรคตพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว อนุญาตให้วางพวงมาลาถวายบังคมที่พระบรมราชานุสรณ์หน้าสวนลุมพินี ในวันที่ ๒๕ พฤศจิกายน

การวางพวงมาลาถวายบังคมพระบรมรูปรัชกาลที่ ๕ ปรากฏว่ามีส่วนราชการ องค์การ และคณะบุคคลไปวางเป็นจำนวนมาก ถ้าไม่กำหนดสถานที่ตั้งขาหยั่งไว้ ก็วางคละกันไม่เป็นระเบียบและขาดความงดงาม จึงได้กำหนดที่วางขาหยั่งโดยรอบพระบรมรูป เว้นแต่ด้านหน้าไว้ ให้ตั้งโดยมีความสูงลดหลั่นกัน ขาหยั่งสูงไว้รอบใน และลดลงมาจนถึงแนวนอกให้เป็นที่ตั้งของขาหยั่งต่ำ และเพื่อให้ทราบจำนวนขาหยั่งแต่ละขนาดเพื่อกำหนดที่ตั้งให้เพียงพอและเพื่อทราบจำนวนกระแสไฟฟ้าที่จะต้องใช้ทั้งหมด จึงต้องขอให้ผู้ประสงค์จะวางพวงมาลาแจ้งความจำนงล่วงหน้า สำนักพระราชวังได้วางระเบียบไว้ซึ่งขอประมวลมาโดยสังเขปดังนี้

แจ้งความจำนงที่แผนกสารบรรณ สำนักงานเลขานุการ สำนักพระราชวัง ก่อนวันที่ ๒๐ ตุลาคม โดยแจ้งขนาดความสูงของขาหยั่งและแรงไฟฟ้าที่จะขอใช้

วันที่ ๒๑ ตุลาคม สำนักพระราชวังจะตีเส้นแนวตั้งขาหยั่งและทางเดินโดยรอบพร้อมทั้งตั้งรั้วกั้นด้วย

วันที่ ๒๒ ตุลาคม ตั้งแต่ ๕.๐๐ น. จะมีเจ้าหน้าที่สำนักพระราชวังประจำอยู่ที่กระโจมกองอำนวยการ ให้นำขาหยั่งไปติดต่อเจ้าหน้าที่พร้อมทั้งติดต่อในเรื่องขอใช้กระแสไฟ ซึ่งจะได้คิดค่ากระแสไฟตามจำนวนที่ขอใช้ แล้วเจ้าหน้าที่จะมอบบัตรให้ ๒ บัตร บัตรหนึ่งผูกติดไว้กับขาหยั่ง อีกบัตรหนึ่งเก็บรักษาไว้สำหรับนำมารับขาหยั่งคืน แล้วจะแจ้งแนว

ตั้งขาหยั่งให้ทราบซึ่งผู้ตั้งจะเลือกที่ตั้งเอาเองได้ ขาหยั่งจะต้องตั้งให้มั่นคง ไม่ให้ล้มง่าย เพราะเมื่อล้มลงแล้ว จะทำให้ขาหยั่งอื่นเสียหายด้วย

วันที่ ๒๓ ตุลาคม ให้นำพวงมาลาไปวางได้ตั้งแต่ ๕.๐๐ น. ถ้าไปวางพวงมาลาเป็นหมู่คณะ เช่น โรงเรียน เป็นต้น ก็ให้ตั้งแถวให้เรียบร้อยภายนอกรั้วเหล็ก แล้วเดินแถวเข้าไปในรั้วเหล็ก อย่าเดินให้เต็มช่องทาง เพราะได้แบ่งให้เข้าทีละ ๒ คณะ ถ้าการพวงมาลาจะทำพิธีด้วย ควรวางพวงมาลาที่ขาหยั่งสำรอง ซึ่งสำนักพระราชวังตั้งไว้ให้ข้างหน้า แล้วจึงนำไปวางที่ขาหยั่งของตนที่หลัง พร้อมกันเดินแถวออกด้านข้างหรือด้านหลังของพระบรมราชานุสรณ์ห้ามย้อนออกทางเดิม

วันที่ ๒๔ ตุลาคม ตั้งพวงมาลาไว้อีก ๑ วัน

วันที่ ๒๕ ตุลาคม ให้ไปถอนขาหยั่งคืน โดยนำบัตรที่มอบไว้ให้ไปแสดง ผู้ที่ไม่มีบัตรไปแสดง เจ้าหน้าที่จะไม่ยอมให้ถอนขาหยั่งคืนเป็นอันขาด

ในวันที่ ๒๓ และวันที่ ๒๔ ตุลาคม สำนักพระราชวังได้จัดเจ้าหน้าที่ตั้งเป็นกองอำนวยการ ซึ่งจะอำนวยความสะดวกให้ทุกประการ ระหว่างเวลา ๕.๐๐ น. ถึง ๒๔.๐๐ น.

ระเบียบการศพ

ตั้งแต่โบราณกาลมา พระบรมวงศานุวงศ์ พระราชาคณะ ข้าราชการ เมื่อสิ้นพระชนม์ มรณภาพ หรือถึงแก่กรรม ก็ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานน้ำอาบศพและเครื่องประกอบเกียรติยศศพ เช่น โกศ หีบ เป็นต้น เมื่อเวลาจะฌาปนกิจศพก็พระราชทานดอกไม้ธูปเทียนและไฟหลวงไปเผาศพเป็นการพระราชทานเกียรติยศ ในปัจจุบันนี้ได้วางระเบียบผู้ที่จะได้รับพระราชทานน้ำอาบศพ เครื่องประกอบเกียรติยศศพ และพระราชทานเพลิงศพไว้ดังนี้

ผู้ถึงแก่กรรมมีสิทธิขอรับพระราชทานน้ำอาบศพ เครื่องประกอบเกียรติยศศพ และขอพระราชทานเพลิงเผาศพ คือ

๑. พระสงฆ์ทรงสมณศักดิ์ ตั้งแต่ชั้นพระครูสัญญาบัตรขึ้นไป

๒. พระบรมวงศานุวงศ์ ตั้งแต่ชั้นหม่อมเจ้าขึ้นไป

๓. ผู้ที่ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์รองเสวกตรี หรือรองอำมาตย์ตรีขึ้นไป

๔. ข้าราชพลเรือนสามัญชั้นตรีขึ้นไป

๕. ข้าราชการฝ่ายทหารและตำรวจยศชั้นร้อยตรี ร้อยตำรวจตรีขึ้นไป

๖. สมาชิกกองอาสารักษาดินแดนที่ได้รับพระราชทานยศตั้งแต่ชั้นนายหมวดตรีขึ้นไป

๗. ผู้ที่ได้รับพระราชทานราชอิสริยาภรณ์ตั้งแต่ชั้นเบญจมาภรณ์มงกุฎไทย หรือตติยานุจุลจอมเกล้า หรือจตุตถจุลจอมเกล้า ขึ้นไป

๘. ผู้ที่ได้รับพระราชทานราชอิสริยาภรณ์เหรียญรัตนาภรณ์รัชกาลปัจจุบัน

๙. พนักงานเทศบาลตรีขึ้นไป

๑๐. สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกวุฒิสภา สมาชิกสภาจังหวัด สมาชิกสภาเทศบาลที่ถึงแก่กรรมในขณะดำรงตำแหน่ง

๑๑. รัฐมนตรี ที่ถึงแก่กรรมในขณะดำรงตำแหน่ง

๑๒. ผู้ที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ เป็นกรณีพิเศษ

ผู้ที่เคยเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกวุฒิสภา สมาชิกสภาจังหวัด สมาชิกสภาเทศบาล หรือรัฐมนตรี เมื่อถึงแก่กรรมเมื่อพ้นตำแหน่งแล้ว หากได้รับพระราชทานราชอิสริยาภรณ์ดังกล่าว ก็ขอพระราชทานเกียรติยศศพได้

ในการที่จะขอพระราชทานเกียรติยศศพได้ ผู้ถึงแก่กรรมจะต้องถึงแก่กรรมโดยไม่ใช่อัตวินิบาตกรรม

ผู้ที่จะขอพระราชทานน้ำอาบศพและเครื่องประกอบเกียรติยศศพจะได้รับพระราชทานเมื่อการศพนั้นจัดในจังหวัดพระนครและธนบุรี

ผู้ที่ประสงค์จะขอพระราชทานน้ำอาบศพและเครื่องประกอบเกียรติยศศพ จะต้องปฏิบัติ ดังนี้

นำดอกไม้ธูปเทียนพร้อมทั้งหนังสือกราบถวายบังคมลาไปยังสำนักพระราชวัง พร้อมทั้งใบมรณบัตร ซึ่งสำนักพระราชวังได้จัดที่ประดิษฐานพระบรมฉายาสาทิสลักษณ์ไว้ ดอกไม้ธูปเทียนที่ใช้ในการนี้ประกอบด้วยธูปไม้ระกำ ๑ ดอก เทียนขี้ผึ้ง ๑ เล่ม ดอกไม้ ๑ กระทง วางบนพาน และมีคำกราบบังคมทูลตามแบบต่อไปนี้

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

ขอเดชะฝ่าละอองธุลีพระบาทปกเกล้าปกกระหม่อม

ดอกไม้ธูปเทียนของข้าพระพุทธเจ้า.....(ชื่อผู้ถึงแก่กรรม).....
ราชอิสริยาภรณ์.....อายุ.....ปี ข้าราชการ.....ชั้น.....
สังกัด.....

ขอพระราชทานกราบถวายบังคมลา.....ด้วยโรค.....
ที่.....อำเภอ.....จังหวัด.....
เมื่อวันที่.....เดือน.....พ.ศ.....เวลา.....น.

ควรมิควรสุดแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ขอเดชะ

หนังสือข้างต้นนี้ไม่ต้องลงนาม ผู้นำไปนำขึ้นวางบนพานหน้าพระบรมฉายาสาทิสลักษณ์พร้อมกับดอกไม้ธูปเทียน แล้วถวายความเคารพ เสร็จแล้วเจ้าหน้าที่จะสอบถามรายการต่าง ๆ และกรอกลงในแบบพิมพ์ ในการถึงแก่กรรมนี้จะไม่ขอพระราชทานน้ำอาบศพ และเครื่องประกอบเกียรติยศศพ จะขอพระราชทานในตอนฌาปนกิจศพก็ได้

เครื่องประกอบเกียรติยศศพมีหีบ โกศ ฉัตร และเครื่องประโคมซึ่งจะได้เพียงใดอย่างใดแล้วแต่ชั้นเกียรติยศของผู้ที่ถึงแก่กรรม ซึ่งปรากฏในบัญชีเทียบเกียรติยศศพต่อท้ายนี้

ถ้าจะตั้งศพที่วัด การติดต่อวัด และการติดต่อเทศบาลเป็นหน้าที่ของเจ้าภาพดำเนินการเอง

โดยที่เครื่องประกอบเกียรติยศศพ คือ หีบ โกศ ฉัตร มีอยู่น้อย ถ้าเมื่อตั้งศพนั้นเกิน ๗ วันแล้ว หากมีผู้ถึงแก่กรรมอีก ซึ่งหีบ หรือโกศ ตามชั้นนั้น ๆ หมดแล้ว สำนักพระราชวังจะได้ส่งเจ้าหน้าที่ไปขอรับหีบหรือโกศเฉพาะลองนอกไปใช้ โดยนำหีบหรือโกศในชั้นที่ต่ำกว่า ๑ ชั้น ไปประกอบให้แทน แต่ถ้าจะมีการบำเพ็ญกุศล ก็ให้แจ้งสำนักพระราชวังเพื่อนำไปประกอบให้ตามเกียรติยศ

ในการขอพระราชทานน้ำอาบศพและเครื่องประกอบเกียรติยศศพนั้น เข้าใจกันว่าจะต้องสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายมาก ซึ่งเป็นการเข้าใจผิดคำว่า "พระราชทาน" ก็เป็นที่ควรเข้าใจแล้วว่าย่อมไม่มีค่าใช้จ่ายใด ๆ ค่าใช้จ่ายส่วนที่เจ้าภาพจะต้องจ่ายก็เป็นส่วนนอกไปจากที่ได้รับพระราชทาน เช่น ค่าซื้อหีบลองใน ค่าผ้าขาว ค่ายกิบ ค่าตั้งศพที่วัด ส่วนเครื่องประกอบเกียรติยศตลอดจนเจ้าหน้าที่สำนักพระราชวังที่ไปปฏิบัตินั้น เจ้าภาพไม่ต้องเสียค่าใช้จ่าย ไม่ต้องเสียค่าธรรมเนียมใด ๆ ทั้งสิ้น ถึงแม้จะเก็บศพไว้นานวัน ถ้าไม่มีความจำเป็นที่จะต้องขอรับหีบหรือโกศลองนอกไปประกอบศพอื่นดังได้กล่าวข้างต้นแล้ว สำนักพระราชวังจะไม่มาถอนหีบหรือโกศลองนอกไป และจะไม่ต้องเสียค่าธรรมเนียมหีบโกศแต่ประการใดเลย

เมื่อไปแจ้งและแสดงความจำนงต่อเจ้าหน้าที่แผนกพระราชพิธีแล้ว เจ้าหน้าที่แผนกพระราชพิธีจะแจ้งให้ทราบว่าผู้ถึงแก่กรรมจะได้รับพระราชทานเครื่องประกอบเกียรติยศศพอะไรบ้าง และเพื่อให้เจ้าภาพได้ทราบค่าใช้จ่ายในการทำศพวันแรก เจ้าหน้าที่จะได้

มอบเอกสารซึ่งมีรายการสิ่งของเครื่องใช้ในการนำศพลงหีบหรือโกศวันแรกมีอะไรบ้าง สิ่งของเครื่องใช้เหล่านั้นเจ้าภาพจะขอให้เจ้าหน้าที่สำนักพระราชวังจัดไปให้โดยคิดเงินจากเจ้าภาพเท่าที่ใช้จ่ายไปจริง หรือเจ้าภาพจะจัดหาให้สำนักพระราชวังก็ได้ สิ่งของที่จะต้องเตรียมในการอาบน้ำศพ คือ

น้ำอบไทย เผื่อไว้สำหรับผู้ที่ไม่ได้นำมา

หีบลองในไม้ยางหรือไม้สัก (ถ้าเป็นศพโกศก็ไม่ต้องลองใน เพราะลองในเป็นของสำนักพระราชวัง)

ผ้าขาวยาว ๖ เมตร

ด้ายดิบหนัก ๑,๒๐๐ กรัม

กระดาษฟางพับใหญ่ ๔ พับ

น้ำยาฟอร์มลิน ๒ ขวด

ดอกไม้ธูปเทียนสำหรับศพถือ

หวีไทย ๑ เล่ม

ถ้าจะให้สำนักพระราชวังจัดซื้อให้ ค่าใช้จ่ายก็มากเฉพาะหีบลองใน ถ้าเป็นหีบไม้สักก็ราคา ๕๐๐ บาทขึ้นไป หีบไม้ยางประมาณ ๔๐๐ บาท สิ่งของรายการอื่นรวมเป็นเงินไม่เกิน ๒๐๐ บาท ถึงจะเป็นศพโกศก็จัดหาของในวงเงินไม่เกิน ๒๐๐ บาท เช่นกัน

เครื่องเกียรติยศศพที่พระราชทานมีหีบเกียรติยศ หรือโกศลองนอกลองใน กับเจ้าหน้าที่พร้อมทั้งยานพาหนะ เจ้าภาพไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายใด ๆ ทั้งสิ้น ถ้าเป็นศพที่เป็นพระราชวงศ์ชั้นหม่อมเจ้า หรือได้รับพระราชทานราชอิสริยาภรณ์ทุติยจุลจอมเกล้า ก็จะได้รับพระราชทานเพิ่ม คือชั้นรองหีบเกียรติยศ ขวดและพานจัดดอกไม้ตั้งหน้าศพ (ดอกไม้เป็นของเจ้าภาพ) เชิงเทียนไฟฟ้า ฉัตรเบญจาตั้งประดับศพ และปืกลองชนะ ประโคมเวลารับพระราชทานน้ำอาบศพ สิ่งของเหล่านี้ตลอดจนพนักงานที่เป่าปี่ตีกลอง เจ้าภาพไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายทั้งสิ้น เพราะได้รับพระราชทาน

เมื่อไปกราบถวายบังคมลาและแจ้งรายการเจ้าหน้าที่แล้ว เจ้าภาพก็นำศพไปยังที่ที่อาบน้ำ เมื่อนำศพไปไว้บนเตียงอาบน้ำแล้ว ก็เปิดโอกาสให้ผู้ที่ประสงค์จะอาบน้ำศพเข้า

อาบได้ จนถึงเวลาที่จะรับพระราชทานน้ำหลวง ซึ่งเป็นสุดท้าย ต่อจากนั้นเจ้าหน้าที่ก็จะได้ทำสุกำศพ

ใกล้เวลาพระราชทานน้ำอาบศพ เจ้าหน้าที่สำนักพระราชวังก็จะเชิญน้ำพระราชทานไป ซึ่งประกอบด้วยน้ำ, น้ำหอม และน้ำขมิ้น

เมื่อถึงเวลาจะรับพระราชทานน้ำอาบศพ เจ้าภาพก็เชิญผู้มีอาวุโสซึ่งอยู่ในขณะนั้น หรือผู้ที่เจ้าภาพกำหนดตัวไว้เข้าไปที่ศพ เจ้าหน้าที่จะยกศพขึ้นเฉพาะส่วนบนเพื่อรับพระราชทานน้ำ เป็นที่นิยมกันว่า ก่อนที่ผู้เป็นประธานจะอาบน้ำศพก็บ่ายหน้าไปทางทิศทางซึ่งเป็นที่ประทับแรม ถวายคำนับ แล้วจึงปฏิบัติการต่อไป เจ้าหน้าที่สำนักพระราชวังจะส่งให้ตามลำดับ คือ น้ำ น้ำหอม และน้ำขมิ้น ผู้เป็นประธานรดน้ำนั้นที่ศพโดยเริ่มจากบ่าขวาเฉลียงลงมาตามอก ไม่ต้องรดจนหมดก็ได้ เมื่อรดน้ำขมิ้นแล้วก็บ่ายหน้าไปถวายบังคมอีกครั้ง เจ้าหน้าที่จะวางศพลงในท่านอนตามเดิม ต่อจากนั้นทายาทของผู้ถึงแก่กรรมก็เข้าไปหวีผมให้ศพ การหวีผมตามประเพณีก็หวีลงแล้วหวีขึ้น แต่จะหวีอย่างธรรมดาก็ได้ แล้วหักหวีเสีย ต่อจากนั้นเจ้าหน้าที่จะสุกำศพ

เมื่อทำสุกำศพเสร็จแล้ว เจ้าหน้าที่ก็ยกหีบหรือโกศขึ้นตั้ง (ผู้ที่อยู่ ณ ที่นั้นควรยืนเป็นการเคารพศพ) แล้วตั้งแต่งเครื่องประดับและเครื่องประกอบเกียรติยศศพ

ที่ตั้งศพไม่ควรจัดดอกไม้วางบนฝาหีบศพ และไม่ควรจัดดอกไม้ประดับที่หีบศพ เพราะเป็นหีบเกียรติยศอยู่แล้ว ที่หน้าศพไม่ต้องตั้งชั้นลดหรือวางหมอนสำหรับกราบศพ (รวมทั้งไม่ตั้งชั้นลดหน้าโต๊ะพระพุทธรูปด้วย) ถ้าจะจัดเป็นที่กราบก็ควรปูพรมเล็ก ๆ ไว้บนพรมใหญ่อีกชั้นหนึ่ง และไม่ต้องตั้งกระถางธูปสำหรับผู้ไปเคารพศพบั๋กธูป การจุดธูปเคารพศพไม่ใช่ธรรมเนียมหรือประเพณีไทย ในสมัยโบราณหน้าศพมักจะมีที่เผาเครื่องหอมหรือจุดธูปหอมไว้เป็นจำนวนมาก ๆ ทั้งนี้ไม่ใช่เป็นเครื่องบูชาศพ เป็นเครื่องระงับกลิ่นศพ แต่บัจจุบันนี้หีบศพมิดชิดพอไม่มีกลิ่นศพออกมา จึงไม่จำเป็นต้องจุดเครื่องหอมอย่างสมัยก่อน

การจัดดอกไม้หน้าศพที่ควรระวังก็คือไม่ใช้พานทองจัดดอกไม้และดอกไม้พานอย่าจัดให้เป็นพุ่ม (คืออย่าให้มียอด)

เมื่อตั้งศพแล้ว ตามประเพณีนิยมมักจะมีบังสุกุลหรือสดับปกรณ์ ซึ่งมักจะเรียก

กันอย่างสามัญว่าบังสุกุลปากหีบ หรือสดับปกรณ์ปากโกศ การบังสุกุลหรือสดับปกรณ์นี้เป็นการบำเพ็ญกุศลส่วนของเจ้าภาพเอง จะมีก็ได้หรือไม่มีก็ได้ และจะนิมนต์พระบังสุกุลหรือสดับปกรณ์กี่รูปก็ได้ จะถวายไตร สบง ผ้าท่อน หรือจะถวายแต่บิ่จจัยอย่างเดียวก็ได้ ถ้าถวายแต่บิ่จจัยเวลาทอดบังสุกุลก็ทอดใบปวารณาแทนเงิน

หากศพนั้นเกียรติยศได้รับพระราชทานพระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรมด้วย ก็จะต้องสวดพระอภิธรรมเสียจบหนึ่งก่อน แล้วจึงบังสุกุลหรือสดับปกรณ์ส่วนของเจ้าภาพ

การสวดพระอภิธรรม

ศพที่ได้รับพระราชทานราชอิสริยาภรณ์ตั้งแต่ประถมาภรณ์ช้างเผือกขึ้นไป นอกจากเครื่องประกอบเกียรติยศศพดังได้กล่าวข้างต้นแล้วยังทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีพระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรมด้วยจะพระราชทานให้มีสวดกี่คืนสุดแล้วแต่ระดับเกียรติยศศพของผู้ถึงแก่กรรม (ดูรายการพระราชทานเกียรติยศศพ)

พระที่จะสวดพระอภิธรรมมี ๔ รูป การที่กำหนด ๔ รูปนั้นเป็นจำนวนน้อยที่สุดของพระสงฆ์ พระภิกษุ ๔ รูปจึงจะเป็นสงฆ์ โดยที่เป็นธรรมเนียมนิมนต์พระสวดพระอภิธรรมจะต้องเป็น ๔ รูป งานต่าง ๆ จึงไม่นิยมนิมนต์พระ ๔ รูป ความจริงไม่ใช่ข้อห้ามหรือกฎเกณฑ์อะไร งานใด ๆ จะนิมนต์พระเพียง ๔ รูปก็ได้ ที่นิยมนิมนต์พระ ๕ รูป ขึ้นไปก็เป็นเพียงการเลี่ยงไม่ให้เหมือนสวดพระอภิธรรมศพเท่านั้น

การสวดพระอภิธรรมแต่ก่อนนี้มีถวายภัตตาหารเช้าวันรุ่งขึ้นด้วย แต่บิ่จจุบันนี้ไม่มีถวายภัตตาหาร คงถวายบิ่จจัยแทน ศพที่ได้รับพระราชทานพระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรมก็ได้รับพระราชทานเงินสำหรับถวายด้วย พร้อมทั้งเจ้าหน้าที่จะจัดเครื่องใช้สำหรับพระไปด้วย คือกระโถน ขันน้ำ พานบุหรี่ ไม้ขีดไฟ และจะจัดเครื่องนมัสการสำหรับเจ้าภาพจุดบูชาพระสวดพระอภิธรรมด้วย ทั้งนี้เป็นการพระราชทานเจ้าภาพไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายใด ๆ ทั้งสิ้น

กำหนดเวลาสวดพระอภิธรรมเดี๋ยวนี้นิยมสวด ๔ จบ เวลาระหว่าง ๑๙.๐๐ น. ถึง ๒๑.๐๐ น. เครื่องตั้งแต่งมีตู้พระธรรมตั้งข้างหน้า (ถ้าเป็นการพระราชทานให้มีพระ

พิธีธรรม สวดพระอภิธรรม ตู้พระธรรมก็ปักพัดยศ และหน้าตู้พระธรรมก็ตั้งเครื่องนมัสการ เมื่อจะเริ่มสวดก็จุดธูปเทียนที่เครื่องนมัสการนั้น พระจะให้ศีลแล้วสวดต่อไป ระหว่างสวดผู้ที่ไปในงานศพ จะทำอะไรก็ได้ แต่ควรให้เป็นการสำรวม เช่นจะเข้าเคารพศพ วางพวงมาลา ทำได้ทั้งสิ้น ผู้ที่เข้าไปเคารพศพไม่จำเป็นต้องถอดรองเท้า ผู้ที่ไปในงานศพจะต้องเว้นการกระทำใด ๆ และนั่งประนมมือเฉพาะเวลาพระสงฆ์ให้ศีล และสวดสรรเสริญพระพุทธเจ้า (สวดนะโม ๓ จบ) เท่านั้น

เมื่อสวดจบ ก็มีบังสุกุล เมื่อลาดผ้าโยงแล้ว ผู้เป็นประธานก็วางสิ่งที่จะบังสุกุลลงบนผ้าโยง เช่น ไตร สบง หรือใบปวารณา วางตรงหน้าพระภิกษุรูปหนึ่ง ๆ แล้วพระก็จะสดับปกรณ์ หรือบังสุกุล แล้วสวดอนุโมทนา เจ้าภาพกรวดน้ำ เป็นเสร็จการ

ถ้าเจ้าภาพจัดเครื่องไทยธรรมถวายด้วย เมื่อสวดจบก็ประเคนเครื่องไทยธรรมเสียก่อนแล้วจึงลาดผ้าโยง บนผ้าโยงนอกจากผ้าและใบปวารณาแล้ว อย่าวางสิ่งของอื่น ๆ เพราะถือว่าผ้าโยงนั้นต่อเนื่องมาจากศีรษะของผู้ตาย จึงไม่วางสิ่งหนึ่งสิ่งใด และต้องไม่ทำอะไรข้ามผ้าโยงด้วย

การบำเพ็ญกุศล

ตามประเพณีไทย ก่อนที่จะฌาปนกิจศพ มีการบำเพ็ญกุศลในวันที่ถึงแก่กรรม ครบ ๗ วัน ๕๐ วัน และ ๑๐๐ วัน ต่อจากนั้นก็มีงานบำเพ็ญกุศลออกเมรุ และฌาปนกิจศพ แต่ปัจจุบันนี้นิยมทำเพียงงาน ๗ วันเท่านั้น ศพที่อยู่ในชั้นได้รับพระราชทานจัดงานบำเพ็ญกุศล ๗ วัน เมื่อถึงกำหนดเจ้าหน้าที่สำนักพระราชวังก็ไปดำเนินการให้ทุกอย่าง รวมทั้งภัตตาหารและจตุปัจจัยไทยธรรม โดยเจ้าภาพไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายแต่อย่างใดเลย

งานบำเพ็ญกุศล ๗ วัน ๕๐ วัน และ ๑๐๐ วัน นิยมทำเป็นงาน ๒ วัน วันแรกเป็นงานตอนเย็นมีสวดมนต์และเทศน์ วันรุ่งขึ้นเป็นงานเช้า ถวายภัตตาหารเพลแล้วบังสุกุลหรือสดับปกรณ์ งาน ๒ วัน เช่นนี้ วันถวายภัตตาหารต้องตรงกับวันคล้ายวันถึงแก่กรรม หรือถึงแก่กรรมครบ ๕๐ วัน ๑๐๐ วัน เช่นถึงแก่กรรมวันพุธ ก็สวดมนต์ เทศน์วันอังคาร

ถวายภัตตาหารวันพุธ ซึ่งตรงกับวันถึงแก่กรรม งานบำเพ็ญกุศลนี้จะทำวันเดียวก็ได้ เป็นงานเช้า มีสวดมนต์ เทศน์ และถวายภัตตาหาร ทำในวันตรงกับวันถึงแก่กรรม

งานบำเพ็ญกุศลนี้จะทำหรือไม่ และจะทำวันใด ไม่มีข้อห้าม และจะทำเพียงใดก็ได้ เช่นมีแต่สวดมนต์ เลี้ยงพระไม่มีเทศน์ก็ได้ และอาจจะทำคนละเวลา เช่นเช้าสวดมนต์เลี้ยงพระ บ่ายเทศน์ก็ได้ ไม่มีข้อห้ามอย่างใด

งานบำเพ็ญกุศลออกเมรุ ก็เหมือนงาน ๗ วัน ๕๐ วัน และ ๑๐๐ วัน ถ้ากำหนดวันฌาปนกิศพใกล้กับวันครบ ๗ วัน ๕๐ วัน และ ๑๐๐ วัน ก็มักรวมเป็นงานเดียวกัน จะทำเป็นงานวันเดียวในวันฌาปนกิจศพก็ได้

การขอรับพระราชทานเพลิงเผาศพ

เมื่อได้กำหนดวันฌาปนกิจศพโดยติดต่อทางวัดเรียบร้อยแล้วศพที่ได้เกียรติยศขอพระราชทานเพลิงได้ เจ้าภาพจะต้องขอรับพระราชทานเพลิง

วันฌาปนกิจศพนั้น ประเพณีไทยไม่นิยมทำในวันศุกร์ และยังมีกำหนดพิเศษอีก ที่กล่าวกันง่าย ๆ ว่าข้างขึ้นเผาคู่ ข้างแรมเผาคี่หมายถึงให้พิจารณาวันทางจันทรคติ ซึ่งนอกจากจะไม่เป็นวันศุกร์แล้วถ้าจะเผาศพในข้างขึ้นก็เผาในวันขึ้นค่ำ ที่เป็นเลขคู่ เช่นขึ้น๒ ค่ำ ๔ ค่ำ ๖ ค่ำ ฯลฯ ถ้าเป็นข้างแรมก็วันที่เป็นเลขคี่ เช่นแรม ๑ ค่ำ ๓ ค่ำ ๕ ค่ำ แต่เรื่องวันคู่ – คี่นี้ ไม่ถือเคร่งครัดกันแล้ว

การขอรับพระราชทานเพลิงศพข้าราชการกระทรวงใด เจ้าภาพจะต้องแสดงความจำนงไปยังกระทรวงเจ้าสังกัด เว้นแต่ข้าราชการสำนักพระราชวังแสดงความจำนงโดยตรง ในหนังสือแสดงความจำนงจะต้องระบุว่าถึงแก่กรรมด้วยโรคอะไร เมื่อใด จะประกอบการฌาปนกิจที่ใดวันและเวลาใด

สำหรับสถานที่รับพระราชทานเพลิงศพเจ้าภาพต้องติดต่อทางวัดเอง

การขอรับพระราชทานเพลิงศพ ถ้าศพที่อยู่ต่างจังหวัดและกำหนดการกระชั้น เจ้าภาพมีหนังสือแสดงความจำนงขอรับพระราชทานเพลิงศพไปทางเจ้าสังกัดของผู้ถึงแก่-

กรรมทางจังหวัดได้ คือ ผู้ว่าราชการจังหวัด อธิบดีผู้พิพากษาภาค และผู้บังคับการจังหวัดทหารบก หรือผู้บัญชาการมณฑลทหารบก หรือแม่ทัพภาค

เมื่อกระทรวงต้นสังกัด หรือผู้บังคับบัญชาส่วนจังหวัดได้รับแจ้งความจำนงแล้ว ก็จะมีหนังสือแจ้งความประสงค์ไปยังสำนักพระราชวัง ซึ่งสำนักพระราชวังจะได้สั่งเจ้าหน้าที่ปฏิบัติตามความประสงค์

เมื่อได้ทำหนังสือแจ้งสำนักพระราชวังแล้ว ก็ถือว่าจะได้รับพระราชทานเพลิงตามกำหนดนั้น เจ้าภาพดำเนินการต่อไปได้

ค่าใช้จ่ายในการรับพระราชทานเพลิงศพมีดังนี้ คือ

๑. ค่าใช้จ่ายทางสุสาน เจ้าภาพจ่ายเองตามที่ตกลงกับทางวัด

๒. ค่าใช้จ่าย ค่าสิ่งของที่สำนักพระราชวังจะต้องใช้ เจ้าภาพจะต้องจ่ายค่าใช้จ่ายให้สำนักพระราชวัง

๓. ค่าใช้จ่ายในการจัดเจ้าหน้าที่และสิ่งของเครื่องใช้อันเป็นเครื่องประกอบเกียรติยศศพ เป็นของพระราชทาน เจ้าภาพไม่ต้องจ่ายค่าใช้จ่ายใด ๆ ทั้งสิ้น

สิ่งของเครื่องใช้ส่วนที่สำนักพระราชวังจัด จะเป็นสิ่งใดบ้างและมากน้อยเพียงใดสุดแต่ระดับเกียรติยศของผู้ถึงแก่กรรม ซึ่งจะประมวลค่าใช้จ่ายให้ทราบดังนี้

ศพชั้นโกศ

ในการรับพระราชทานเพลิงศพผู้ที่ได้รับพระราชทานโกศประกอบศพ เจ้าหน้าที่จะต้องเปลื้องเครื่องสุกำศพก่อนกำหนดวันรับพระราชทานเพลิง

การเปลื้องเครื่องสุกำศพนั้น เป็นการนำสิ่งปฏิกูลภายในโกศ เช่น กระดาษฟาง หมอนหนุนนำไปเผาพร้อมกับเผาบุพโพและห่อผ้าให้ศพ ทั้งนี้ ไม่มีการทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดต่อศพเลย มิได้มีการนำเอาเนื้อศพออกหรืออย่างหนึ่งอย่างใดตามที่เข้าใจกัน และเมื่อเปลื้องแล้ว เครื่องปฏิกูลจะได้รวมเผากับบุพโพที่เมรุของวัด ก่อนเผาบุพโพควรมีบังสุกุลเสียก่อนแล้วจุดไฟเผาบุพโพ ค่าเผาบุพโพนั้นทางวัดคิดเงินประมาณ ๒๐๐ บาท

สิ่งของที่สำนักพระราชวังจัดหาไปใช้ในการเปลื้องเครื่องสุกำศพมี

ผ้าขาว ๘ เมตร

ด้ายดิบ ๑,๒๐๐ กรัม

ผ้าปลาสติค ๕ เมตร

กระดาษฟางพับใหญ่ ๕ พับ

เสื่อหรือผ้าน้ำมัน ๑ ผืน

หีบสำหรับใส่บุพโพ ๑ หีบ (ถ้าเป็นศพที่บรรจุหีบอยู่แล้ว และเปลี่ยนเป็นประกอบโกศก็ใช้หีบเก่าได้)

สิ่งของเครื่องใช้เหล่านี้รวมเป็นเงินประมาณ ๓๒๗ บาท สำนักพระราชวังจะต้องขอรับจากเจ้าภาพ

สิ่งของเครื่องใช้ในการฌาปนกิจ

เครื่องสุมดับกลิ่นกับมะพร้าวแก้ว (สำหรับรดศพก่อนเผาจริง) ราคาประมาณ ๑๒๕ บาท

หยวกลายเครื่องสดแต่งจิตกาธาร เงิน ๒๐๐ บาท

ดอกไม้แผงเครื่องสดแต่งจิตกาธาร เงิน ๑,๒๐๐ บาท

๓ รายการนี้ เจ้าภาพมอบเงินให้สำนักพระราชวัง

เครื่องประกอบเกียรติยศศพที่ได้รับพระราชทาน โดยเจ้าภาพไม่ต้องออกเงินค่าใช้จ่ายทั้งสิ้น คือ

เครื่องขมาศพ

เพลิงหลวง

รถวอประเทียบเชิญศพ

โกศเกียรติยศประกอบศพ

ฉัตรแห่เวียนเมรุ

ปี่ กลองชนะ ประโคมเวลาเวียนเมรุและประโคมเวลารับพระราชทานเพลิง

เจ้าพนักงานปฏิบัติ

พาหนะสำหรับเจ้าพนักงานที่ไปปฏิบัติการศพ

ถ้าศพผู้ที่ได้รับพระราชทานราชอิสริยาภรณ์ประถมาภรณ์ช้างเผือกขึ้นไป จะได้รับพระราชทานผ้าไตรของหลวงทอดถวายพระบังสุกุลก่อนรับพระราชทานเพลิง ๕ ไตร

ศพที่จะพระราชทานพระบรมราชานุญาตประกอบการรับพระราชทานเพลิงเผาศพที่เมรุหน้าพลับพลาอิสริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาสเจ้าภาพต้องทำหนังสือขอพระราชทานพระบรมราชานุญาต ยื่นต่อสำนักพระราชวัง ในการรับพระราชทานเพลิงศพที่เมรุนี้จะต้องเสียค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้นอีก คือ

ค่าน้ำมันสำหรับเผาบุพโพและเผาศพ	๒๐๐ บาท
โกศไม้สำหรับบรรจุศพเผาจริง	๑๘๐ บาท
ค่าอาหารล่วงเวลาสำหรับเจ้าหน้าที่เฝ้าสิ่งของที่นำไปตกแต่งเมรุ ๒ วัน ประมาณ	๓๐๐ บาท
รวมค่าใช้จ่ายในงานรับพระราชทานเพลิงเผาศพ ประมาณ	๒,๗๗๗ บาท

เพลิงหลวงที่พระราชทานไปเผาศพ มี ๒ แบบ คือ ในจังหวัดพระนครและธนบุรี หรือจังหวัดใกล้เคียงที่เจ้าหน้าที่ไป–กลับได้ในวันเดียว เจ้าพนักงานจะได้เชิญเครื่องขมาและไฟหลวงไปเมื่อใกล้กำหนดเพลิงหลวงประกอบด้วย โดยเชิญไฟที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงจุดพระราชทานไว้ ข้าวตอก ดอกไม้สด อย่างละ ๑ กระทง ดอกไม้จันทร์ ๑ ช่อ ธูปไม้ระกำ ๑ ดอก เทียน ๑ เล่ม ถ้าเป็นงานพระราชทานเพลิงต่างจังหวัดจะมอบหีบเพลิงให้รับไปมอบผู้เป็นประธานจุด หีบเพลิงประกอบด้วยธูปไม้ระกำ ๒ ดอก เทียน ๒ เล่ม ดอกไม้จันทร์ ๑ ช่อ และไม้ขีดไฟบรรจุหีบมีถุงแพรต่วนสีดำหุ้มห่อ

ศพที่อยู่ในเกณฑ์เสด็จพระราชดำเนินไปพระราชทานเพลิง หรือศพไม่อยู่ในเกณฑ์แต่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ เสด็จพระราชดำเนินเป็นกรณีพิเศษ การพระราชทานเพลิงมี ๒ แบบ ตามเกณฑ์เกียรติยศศพ คือเสด็จพระราชดำเนินขึ้นไปพระราชทานเพลิงบนเมรุ และพระราชทานเพลิงโดยทรงจุดผ้กแค

ถ้าเสด็จพระราชดำเนินขึ้นเมรุ การบังสุกุลก่อนพระราชทานเพลิงก็ทำบนพลับพลา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงทอดผ้าไตร พระสงฆ์บังสุกุล หรือสดับปกรณ์แล้วถวายอนุโมทนา ถวายอดิเรก เมื่อพระสงฆ์ลงจากพลับพลาแล้วก็เสด็จขึ้นเมรุ

ถ้าพระราชทานเพลิงโดยทรงจุดผ้กแค ก็จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราช-ทานผ้าไตรให้ผู้สืบสกุลหรือทายาทไปทอดบนเมรุ วิธีปฏิบัติตอนนี้คือ จะมีเจ้าพนักงานและพนักงานเชิญไตรไปพร้อมกับทายาทไปยืนหน้าพลับพลาเฉพาะพระพักตร์ ถวายคำนับพร้อมกันแล้วเจ้าพนักงานจะกราบบังคมทูลพระกรุณาว่า

ขอเดชะฝ่าละอองธุลีพระบาทปกเกล้าปกกระหม่อม

ในการพระราชทานเพลิงศพ.....(ชื่อผู้ถึงแก่กรรม).....ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานผ้าไตร ๕ ไตร และของสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถอีก ๕ ไตร มาบำเพ็ญพระราชกุศลบังสุกุลพระราชทานนั้น.....(ชื่อผู้สืบสกุลหรือทายาท) .....ผู้เป็นผู้สืบสกุล (หรือทายาท) จะได้รับพระราชทานเชิญไปทอดถวายพระสงฆ์บังสุกุลตามพระบรมราชูทิศ

ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม ขอเดชะ

จบคำกราบบังคมทูล ถวายคำนับพร้อมกัน แล้วพนักงานจะเชิญไตรนำทายาทขึ้นสู่เมรุ เมื่อจะทอดไตร ทายาทถวายคำนับก่อน เมื่อทอดและพระบังสุกุลเสร็จ ทายาทลงจากเมรุไปถวายคำนับหน้าที่ประทับแล้วพนักงานพระราชพิธีจะเชิญพานเครื่องขมาศพไปวางเครื่องขมาที่หน้าศพ ต่อจากนั้นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงจุดผ้กแคพระราชทานเพลิงศพตามลำดับ

ถ้าเจ้าภาพจะทูนเกล้า ฯ ถวายหนังสือ ก็ขึ้นทูนเกล้า ฯ ถวายหลังจากพระราชทานเพลิงแล้ว

ในการรับพระราชทานเพลิงที่เมรุหน้าพลับพลาอิสริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส ถ้าเสด็จพระราชดำเนิน สำนักพระราชวังจะเปิดพลับพลาอิสริยาภรณ์ และจัดที่นั่งเฝ้า ฯ ตามระเบียบ การเลี้ยงน้ำผู้มาเฝ้า ฯ บนพลับพลาเป็นหน้าที่สำนักพระราชวัง ส่วนที่อื่นเป็นเรื่องของเจ้าภาพ ถ้าไม่เป็นงานเสด็จพระราชดำเนิน การเลี้ยงน้ำเป็นเรื่องของเจ้าภาพโดยตลอด

ปัจจุบันนี้นิยมเผาจริงต่อไปเลยทีเดียว ไม่รอเปิดไฟจริงเวลากลางคืนเมื่อหมด

แขกขึ้นเมรุแล้ว เจ้าหน้าที่จะปิดฉากเมรุและยกศพลงจากจิตกาธารเข้าเตาเผา ถ้าเป็นศพโกศก่อนยกลงจากจิตกาธาร เจ้าหน้าที่จะเชิญทายาทรดน้ำมะพร้าวแก้วลงบนศพ (ประเพณีรดน้ำมะพร้าวแก้วนี้มีมาแต่โบราณ รดทั้งศพหีบและศพโกศ ถือว่าน้ำมะพร้าวเป็นน้ำบริสุทธิ์ไม่มีสิ่งอื่นเจือปน จึงใช้อาบศพเป็นครั้งสุดท้ายก่อนที่จะฌาปนกิจ ที่เคยทำกันมาโดยทั่วไปในสมัยก่อนก็ใช้พื้นเผาศพ ต่อยมะพร้าวให้แตกแล้วรดน้ำมะพร้าวลงบนศพ มะพร้าวแก้วที่สำนักพระราชวังจัดนั้นเป็นมะพร้าวห้าว ปอกเปลือกหมดเหลือแต่เนื้อมะพร้าวเจาะรูตรงตามะพร้าว แล้วห่อผ้าขาว ทายาทเทน้ำมะพร้าวจากรูที่เจาะลงบนศพ ไม่ต้องให้หมดลูกก็ได้)

เมื่อรดน้ำมะพร้าวแก้วแล้ว เจ้าหน้าที่จะยกศพออกจากลองในบรรจุในโกศไม้ (ถ้าเป็นเมรุอื่นนอกจากเมรุหลวงใช้บรรจุหีบ) แล้วนำเข้าเตาเผา ต่อจากนั้นก็เชิญประธานจุดไฟจริง แล้วผู้อื่นขึ้นเผาต่อไป

ต่อจากนั้นเจ้าภาพก็ไปถวายจตุปัจจัยพระที่สวดพระอภิธรรมที่ช่างเมรุ (พระ ๔ รูปสวดหน้าไฟ) แล้วเป็นเสร็จการ

มีประเพณีที่นิยมทำหลังจากเผาจริงแล้วอีกอย่างหนึ่งคือบังสุกุล หรือสดับปกรณ์กองฟอน ซึ่งไม่จำเป็นต้องทำนัก เมื่อศพไหม้หมดแล้วเหลือแต่สุมอัฐิอยู่ เจ้าหน้าที่จะใช้เหล็กยาวต่อออกมาจากกองฟอน เจ้าภาพทอดผ้าลงที่ปลายเหล็ก แล้วพระขึ้นบังสุกุลหรือสดับปกรณ์จะนิมนต์พระกี่รูปก็ได้

งานเก็บอัฐิ

การเก็บอัฐิถ้าเป็นศพหีบจะเก็บในวันรับพระราชทานเพลิงก็ได้ ถ้าเป็นศพโกศก็เก็บในวันรุ่งขึ้น งานเก็บอัฐินี้เป็นงานของเจ้าภาพ หลังจากเก็บอัฐิแล้วจะมีถวายภัตตาหารพระที่บังสุกุลด้วยก็ได้ เรียกว่าถวายภัตตาหารสามหาบ จะถวายให้ฉันที่นั้นก็ได้ หรือจะถวายเป็นสำรับหรือปิ่นโตนำไปฉันที่วัดก็ได้ แต่เดิมสำรับพระนี้มีคนหาบมา จึงเรียกว่าสามหาบ

สิ่งของที่ใช้ในการเก็บอัฐิมี

โกศสำหรับบรรจุอัฐิ

หอสมุดห้องสมุดรัฐสภา

ขันพานรองพร้อม ๑ ชุด
น้ำอบไทยขวดใหญ่ ๑ ขวด ประมาณ ๑๐ บาท
เครื่องทองน้อยสักการะอัฐิ ๑ เครื่อง ๓๐ บาท
ลุ้งใส่อังคาร ๑ ลุ้ง ๔๕ บาท
เงินปลีก

พนักงานพิธีจะแปรงอังคารและอัฐิไว้เป็นรูปคน คลุมผ้าไว้ เมื่อถึงเวลาเจ้าภาพจุดธูปเทียนเครื่องทองน้อย แล้วทอดผ้าบังสุกุลบนผ้าที่คลุมอัฐิ พระบังสุกุลทีละรูปจนครบ ๓ รูป แล้วเปิดผ้าคลุม เจ้าภาพพรมน้ำหอมบนอัฐิแล้วโปรยเงินปลีก ต่อจากนั้นก็เก็บอัฐิส่วนที่ต้องการชุบลงในน้ำหอมแล้วบรรจุโกศ อัฐิที่เหลือพนักงานพิธีจะได้ประมวลรวมกับอังคารบรรจุลุ้งต่อไป แล้วเชิญโกศอัฐิและลุ้งอังคารไปตั้งบนที่จัดไว้ ต่อจากนั้นก็ประเคนภัตตาหาร ภายหลังก็เชิญโกศอัฐิไปบรรจุ หรือเก็บรักษาไว้ อังคารนำไปบรรจุหรือลอยน้ำตามความประสงค์

การศพตั้งแต่วันถึงแก่กรรมจนรับพระราชทานเพลิง ถ้าเจ้าภาพจะไปติดต่อกับเจ้าหน้าที่แผนกพระราชพิธี สำนักงานเลขานุการสำนักพระราชวัง ในพระบรมมหาราชวัง เจ้าหน้าที่จะชี้แจงรายละเอียดตลอดจนแนะนำอำนวยความสะดวกให้ทุกประการ

อนึ่ง สำนักพระราชวังจะไม่ปฏิบัติการศพทุกกรณีในวันที่ตรงกับวันเฉลิมพระชนมพรรษา และวันคล้ายวันเสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติ.

THAI NATIONAL ASSEMBLY LIBRARY
3961105571

หลักเกณฑ์เทียบเกียรติยศพระราชทานแก่พระศพและศพ

พระศพพระราชวงศ์

ชั้น, ยศ	เครื่องเกียรติยศที่พระราชทานเมื่อสิ้นชีวิต	เครื่องเกียรติยศที่พระราชทานเมื่อพระราชทานเพลิง
สมเด็จพระอัครมเหสี สมเด็จพระยุพราช (พระบรมศพ)	น้ำหลวง พระโกศทองใหญ่ มีเศวตฉัตร ๗ ชั้นแวนเหนือพระโกศ เครื่องสูงหักทองขวางและชุมสายหักทองขวาง มโหระทึก สังข์ แตรงอน แตรฝรั่ง ปี กลองชนะประโคมเวลารับพระราชทานน้ำสรงพระบรมศพ และประโคมย่ำยามกลางวันกลางคืนตลอด ๑๐๐ วัน พระสงฆ์สดับปกรณ์ พระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรมกลางวัน, กลางคืนกำหนด ๑๐๐ วัน ทรงบำเพ็ญพระราชกุศล ๗ วัน ๕๐ วัน และ ๑๐๐ วัน	พระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลเมื่อออกพระเมรุ กระบวนแห่พระราชอิสริยยศ ราชรถทรงพระโกศพระบรมศพจากที่ประดิษฐานไปยังพระเมรุหลวง พระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรมประจำช่างเมรุ ปี กลองชนะ ประโคมย่ำยามที่พระเมรุทุก ๓ ชั่วโมงตลอดคืน เสด็จพระราชดำเนินทรงบำเพ็ญพระราชกุศลที่พระเมรุ เสด็จขึ้นพระเมรุทรงจุดเพลิงพระราชทานฉัตรแวนสุมพระบรมอัฐิบนพระเมรุ
สมเด็จเจ้าฟ้า	น้ำหลวง พระโกศทองน้อยมีเศวตฉัตร ๕ ชั้นแวนเหนือพระโกศ	พระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลออกพระเมรุ กระบวนแห่พระราชอิสริยยศ

ชั้น, ยศ	เครื่องเกียรติยศที่พระราชทานเมื่อสิ้นชีวิต	เครื่องเกียรติยศที่พระราชทานเมื่อพระราชทานเพลิง
สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์	เครื่องสูงทองแผ่ลวดและชุมสายทองแผ่ลวด สังข์ แตรงอน แตรฝรั่ง ปี่ กลองชนะ ประโคมเวลารับพระราชทานน้ำสรงพระศพ และประโคมย่ำยามทุก ๓ ชั่วโมง ถึง ๒๔ นาฬิกา ๑๕ วัน พระสงฆ์สดับปกรณ์ พระพิธีธรรมสวดพระพิธีธรรมกลางวัน, กลางคืน ๑๕ วัน ทรงบำเพ็ญพระราชกุศล ๗ วัน ๕๐ วัน และ ๑๐๐ วัน น้ำหลวง พระโกศทองน้อย มีฉัตรขาวลายทอง ๕ ชั้น แขวนเหนือพระโกศ เครื่องสูงทองแผ่ลวด สังข์ แตรงอน แตรฝรั่งปี่ กลองชนะ ประโคมเวลารับพระราชทานน้ำสรงพระศพ และประโคมย่ำยามถึง ๒๔ น. พระสงฆ์สดับปกรณ์ พระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรมกลางวัน กลางคืน ๑๕ วัน ทรงบำเพ็ญพระราชกุศล ๗ วัน ๕๐ วัน และ ๑๐๐ วัน	ราชรถทรงพระโกศพระศพจากที่ประดิษฐานไปยังพระเมรุหลวง พระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรมประจำช่างเมรุกลองชนะประโคมย่ำยามที่พระเมรุทุก ๓ ชั่วโมง ถึง ๒๔ นาฬิกา เสด็จพระราชดำเนินทรงบำเพ็ญพระราชกุศลที่พระเมรุ เสด็จขึ้นพระเมรุทรงจุดเพลิงพระราชทาน ฉัตรแขวนสุมพระอัฐิบนพระเมรุ พระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลออกพระเมรุ ราชรถเชิญพระโกศพระศพไปยังพระเมรุหลวง กระบวนพระอิสริยยศแห่พระศพเวียนพระเมรุ พระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรมประจำช่างพระเมรุ สังข์ แตรงอน แตรฝรั่ง ปี่ กลองชนะ ประโคมเวลารับพระราชทานเพลิง และประโคมย่ำยามที่พระเมรุจนถึง ๒๔ น. เสด็จพระราชดำเนินทรงบำเพ็ญพระราชกุศลที่พระเมรุ

ชั้น, ยศ	เครื่องเกียรติยศที่พระราชทานเมื่อสิ้นชีวิต	เครื่องเกียรติยศที่พระราชทานเมื่อพระราชทานเพลิง
		เสด็จขึ้นพระเมรุทรงจุดเพลิงพระราชทาน ฉัตรชาวลายทอง ๕ ชั้นแขวนสุมพระอัฐิบนพระเมรุ
พระเจ้าบรมวงศ์เธอ	น้ำหลวง พระโกศกุดั่นน้อย มีฉัตรโหมดทอง ๕ ชั้นแขวนเหนือพระโกศ เครื่องสูงทองแผ่ลวด สังข์แตรงอนแตรฝรั่ง ปีกลองชนะประโคมเวลารับพระราชทานน้ำสรงพระศพ พระสงฆ์สดับปกรณ์ ๑๐ รูป พระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรมกลางวันกลางคืน ๗ วัน ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลงาน ๗ วัน	พระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลออกพระเมรุ รถวอพระประเทียบเชิญพระโกศพระศพไปยังพระเมรุหลวง กระบวนพระอิสริยยศแห่พระศพเวียนพระเมรุ พระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรมประจำซ่างพระเมรุ สังข์ แตรงอน แตรฝรั่ง ปี กลองชนะประโคมเวลารับพระราชทานเพลิง เสด็จพระราชดำเนินทรงบำเพ็ญพระราชกุศลที่พระเมรุ เสด็จขึ้นพระเมรุทรงจุดเพลิงพระราชทาน ฉัตรโหมดทอง ๕ ชั้นแขวนสุมพระอัฐิ

ชั้น, ยศ	เครื่องเกียรติยศที่พระราชทานเมื่อสิ้นชีวิต	เครื่องเกียรติยศที่พระราชทานเมื่อพระราชทานเพลิง
พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระราชวงศ์ที่เป็นสะใภ้หลวงซึ่งได้รับพระราชทานตราทุติยจุลจอมเกล้า	น้ำหลวง พระโกศมณฑป เครื่องสูงทองแผ่ลวด สังข์ แตรงอน แตรฝรั่ง ปี่ กลองชนะ ประโคมเวลารับพระราชทานน้ำสรงพระศพ พระสงฆ์สดับปกรณ์ ๑๐ รูป พระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรม ๗ คืน ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลงาน ๗ วัน	รถวอพระประเทียบเชิญพระโกศพระศพ เครื่องสูงทองแผ่ลวด ๑ สำรับแห่พระศพเวียนพระเมรุ สังข์ แตรงอน แตรฝรั่ง ปี่ กลองชนะ ประโคมเวลาเวียนพระเมรุ และเวลารับพระราชทานเพลิง พระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรมประจำช่างพระเมรุ เสด็จพระราชดำเนินทรงทอดผ้าไตรสดับปกรณ์ เสด็จขึ้นพระเมรุพระราชทานเพลิง
พระวรวงศ์	น้ำหลวง พระโกศราชวงศ์ เครื่องสูงทองแผ่ลวด สังข์ แตรงอน แตรฝรั่ง ปี่ กลองชนะ ประโคมเวลารับพระราชทานน้ำสรงพระศพ พระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรม ๗ คืน	รถวอเชิญพระโกศพระศพ เครื่องสูงทองแผ่ลวด ๑ สำรับแห่พระศพเวียนพระเมรุ สังข์ แตรงอน แตรฝรั่ง ปี่ กลองชนะ ประโคมเวลาเวียนพระเมรุ และเวลารับพระราชทานเพลิง เสด็จพระราชดำเนินทรงทอดผ้าไตรสดับปกรณ์ เสด็จขึ้นพระเมรุพระราชทานเพลิง

ชั้น, ยศ	เครื่องเกียรติยศที่พระราชทานเมื่อสิ้นชีวิต	เครื่องเกียรติยศที่พระราชทานเมื่อพระราชทานเพลิง
หม่อมเจ้าที่ได้รับพระราชทานราชอิสริยาภรณ์ประถมาภรณ์มงกุฎไทยขึ้นไป หรือได้รับพระราชทานตราทุติยจุลจอมเกล้าวิเศษ	น้ำหลวง โกศราชวงศ์ เครื่องสูงทองแผ่ลวด แตรงอน แตรฝรั่ง ปี่ กลองชนะ ประโคมเวลารับพระราชทานน้ำสรงศพ พระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรม ๓ คืน	เพลิงหลวง รถวอเชิญโกศศพ เครื่องสูงทองแผ่ลวด ๑ สำรับแห่เวียนพระเมรุ แตรงอน แตรฝรั่ง ปี่ กลองชนะ ประโคมเวลาเวียนพระเมรุ และเวลารับพระราชทานเพลิง พระราชทานผ้าไตร ๕ ไตรทอดถวายพระสงฆ์สดับปกรณ์ก่อนพระราชทานเพลิง (ถ้าทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เสด็จฯ ไปพระราชทานเพลิง เปลี่ยนเป็นทรงทอดผ้าไตร ๑๐ ไตรสดับปกรณ์บนพลับพลา) ถ้าเสด็จพระราชดำเนิน เสด็จฯ ขึ้นเมรุพระราชทานเพลิง
หม่อมเจ้า ทั้งที่ได้รับพระราชทานราชอิสริยาภรณ์ จุลจอมเกล้า หรือที่ไม่ได้รับพระราชทานราชอิสริยาภรณ์	น้ำหลวง หีบทองทึบ ฉัตรเบญจา ๔ คัน ปี่ กลองชนะ ประโคมเวลารับพระราชทานน้ำสรงศพ	เพลิงหลวง รถวอเชิญหีบศพ ฉัตรเบญจา ๑๐ คันแห่เวียนเมรุ ปี่ กลองชนะ ประโคมเวลาแห่เวียนเมรุ และเวลารับพระราชทานเพลิง พระราชทานผ้าไตร ๓ ไตรทอดถวายพระสดับปกรณ์ก่อนพระราชทานเพลิง

ชั้น, ยศ	เครื่องเกียรติยศที่พระราชทานเมื่อสิ้นชีวิต	เครื่องเกียรติยศที่พระราชทาน เมื่อพระราชทานเพลิง
สมเด็จพระสังฆราช เจ้า	น้ำหลวง ไตรแพรทรงพระศพ พระโกศทองน้อย มีฉัตรตาดเหลือง ๕ ชั้น แขวนเหนือพระโกศ เครื่องสูงทองแผ่ลวด สังข์ แตรงอน แตรฝรั่ง ปี่ กลองชนะ ประโคมเวลารับพระราชทานน้ำสรงพระศพ และประโคมย่ำยามถึง ๒๔ น. พระสงฆ์สดับปกรณ์ พระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรมกลางวันกลางคืน ๑๕ วัน ทรงบำเพ็ญพระราชกุศล ๗ วัน ๕๐ วัน และ ๑๐๐ วัน พระราชทาน (แต่งกายเครื่องแบบเต็มยศ)	พระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลออกพระเมรุ ราชรถเชิญพระโกศพระศพจากที่ประดิษฐานไปพระเมรุหลวง กระบวนแห่พระอิสริยยศเชิญพระศพ พระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรมประจำช่างพระเมรุ สังข์ แตรงอน แตรฝรั่ง ปี่ กลองชนะ ประโคมเวลารับพระราชทานเพลิง และประโคมย่ำยามถึง ๒๔ น. เสด็จพระราชดำเนินทรงบำเพ็ญพระราชกุศลที่พระเมรุ เทศน์ สดับปกรณ์ เสด็จขึ้นพระเมรุ ทรงจุดเพลิงพระราชทาน ฉัตรตาดเหลือง ๕ ชั้น แขวนสุมพระบรมอัฐิบนพระเมรุ (แต่งกายเครื่องแบบเต็มยศ)
สมเด็จพระสังฆราช	น้ำหลวง ไตรแพรทรงพระศพ พระโกศกุดั่นน้อย มีฉัตรผ้าขาว ๓ ชั้น แขวนเหนือพระโกศ เครื่องสูงทองแผ่ลวด สังข์ แตรงอน แตรฝรั่ง ปี่ กลองชนะ	พระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลออกพระเมรุ ราชรถเชิญพระโกศพระศพจากที่ประดิษฐานไปพระเมรุหลวง กระบวนแห่พระอิสริยยศเชิญพระศพ

ชั้น, ยศ	เครื่องเกียรติยศที่พระราชทานเมื่อสิ้นชีวิต	เครื่องเกียรติยศที่พระราชทานเมื่อพระราชทานเพลิง
	ประโคมเวลารับพระราชทานน้ำสรงพระศพ และประโคมย่ำยามถึง ๒๔ น. พระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรมกลางวันกลางคืน ๗ วัน ทรงบำเพ็ญพระราชกุศล ๗ วัน ๕๐ วัน และ ๑๐๐ วัน พระราชทาน (แต่งกายเครื่องแบบครึ่งยศ)	พระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรมประจำช่างพระเมรุ สังข์ แตรงอน แตรฝรั่ง ปี่ กลองชนะ ประโคมเวลารับพระราชทานเพลิง และประโคมย่ำยามถึง ๒๔ น. เสด็จพระราชดำเนินทรงบำเพ็ญพระราชกุศลที่พระเมรุ เทศน์ สดับปกรณ์ เสด็จขึ้นพระเมรุ ทรงจุดเพลิงพระราชทาน ฉัตรผ้าขาว ๓ ชั้น แขวนสุมพระอัฐิบนพระเมรุ (แต่งกายเครื่องแบบเต็มยศ)
สมเด็จพระราชาคณะ	น้ำหลวง ไตรครองถวายสุกำศพ โกศไม้สิบสอง ฉัตรเครื่อง แตรงอน แตรฝรั่ง ปี่ กลองชนะ ๑๐ ประโคมเวลารับพระราชทานน้ำสรงศพ พระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรม ๗ คืน ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลงาน ๗ วัน พระราชทาน	เพลิงหลวง รถวอเชิญโกศศพ ฉัตรเครื่อง ๑๐ คัน แห่เวียนเมรุ แตรงอน แตรฝรั่ง ปี่ กลองชนะ ๑๐ ประโคมเวลาเวียนเมรุ และเวลารับพระราชทานเพลิง พระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรมประจำช่างเมรุ พระราชทานผ้าไตร ๕ ไตร ทอดถวายพระสงฆ์บังสุกุลก่อนรับพระทานราชเพลิง (ถ้าเสด็จพระราชดำเนิน ทรงทอด

ชั้น, ยศ	เครื่องเกียรติยศที่พระราชทานเมื่อสิ้นชีวิต	เครื่องเกียรติยศที่พระราชทานเมื่อพระราชทานเพลิง
		ผ้าไตร ๑๐ ไตร บังสุกุลบนพลับพลา แล้วเสด็จขึ้นเมรุพระราชทานเพลิง) (แต่งกายเครื่องแบบครึ่งยศ)
พระราชาคณะชั้นเจ้าคณะรอง (หิรัญบัฏ)	น้ำหลวง ไตรครองถวายสุกำศพ โกศแปดเหลี่ยม ฉัตรเบญจา ปี่ กลองชนะ ๑๐ ประโคมเวลารับพระราชทานน้ำสรงศพ พระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรม ๓ คืน	เพลิงหลวง รถอเชิญโกศศพ ฉัตรเบญจา ๑๐ คัน แห่เวียนเมรุ ปี่ กลองชนะ ๑๐ ประโคม เวลาเวียนเมรุ และเวลารับพระราชทานเพลิง พระราชทานผ้าไตร ๕ ไตร ทอดถวายพระสงฆ์บังสุกุลก่อนรับพระราชทานเพลิง(ถ้าเสด็จพระราชดำเนิน ทรงทอดผ้าไตร ๑๐ ไตร บังสุกุลบนพลับพลา แล้วเสด็จขึ้นเมรุพระราชทานเพลิง)
พระราชาคณะชั้นธรรม	น้ำหลวง ฉัตรเบญจา ปี่ กลองชนะ ๑๐ ประโคมเวลารับพระราชทานน้ำสรงศพ	เพลิงหลวง รถอเชิญโกศศพ ฉัตรเบญจา ๑๐ แห่เวียนเมรุ ปี่ กลองชนะ ๑๐ ประโคมเวลาเวียนเมรุ และเวลารับพระราชทานเพลิง
พระราชาคณะชั้นเทพ, ราช และพระราชาคณะสามัญ	น้ำหลวง หีบทองทึบ	เพลิงหลวง รถอเชิญหีบศพ
พระครูสัญญาบัตร	น้ำหลวง หีบเชิงชาย	เพลิงหลวง

ข้าราชการและผู้มีเกียรติ

ชั้น, ยศ	เครื่องเกียรติยศที่พระราชทานเมื่อสิ้นชีวิต	เครื่องเกียรติยศที่พระราชทานเมื่อพระราชทานเพลิง
๑. ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ที่ถึงอสัญกรรมขณะดำรงตำแหน่ง ๒. ผู้ที่ได้รับพระราชทานราชอิสริยาภรณ์นพรัตนราชวราภรณ์	น้ำหลวง โกศกุดั่นน้อย ฉัตรเครื่อง แตรงอน แตรฝรั่ง ปี่ กลองชนะ ประโคมเวลารับพระราชทานน้ำอาบศพและประโคมประจำยาม พระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรม ๗ วัน ทรงบำเพ็ญพระราชกุศล ๗ วัน ๕๐ วัน และ ๑๐๐ วัน พระราชทาน (แต่งกายเครื่องแบบเต็มยศ)	ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลออกเมรุ ราชรถเชิญศพจากที่ประดิษฐานไปยังเมรุ กระบวนอิสริยยศเชิญศพ พระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรมประจำช่างเมรุ แตรงอน แตรฝรั่ง ปี่ กลองชนะ ประโคมเวลารับพระราชทานเพลิง เสด็จพระราชดำเนิน ทรงทอดผ้าไตรบังสุกุล เสด็จขึ้นเมรุ ทรงจุดเพลิงพระราชทาน (แต่งกายเครื่องแบบเต็มยศ)
ประธานองคมนตรี, นายกรัฐมนตรี, ประธานวุฒิสภา, ประธานสภาผู้แทนราษฎรและประธานศาลฎีกา ซึ่งถึงอนิจกรรม ในขณะดำรงตำแหน่ง	น้ำหลวง โกศไม้สิบสอง ฉัตรเครื่อง แตรงอน แตรฝรั่ง ปี่ กลองชนะ ๑๐ ประโคมเวลารับพระราชทานน้ำอาบศพ พระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรม ๗ คืน ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลงาน ๗ วัน พระราชทาน (แต่งกายเครื่องแบบครึ่งยศ)	รถวอเชิญโกศศพ ฉัตรเครื่อง ๑๐ คัน แห่เวียนเมรุ แตรงอน แตรฝรั่ง ปี่ กลองชนะ ๑๐ ประโคมเวลาเวียนเมรุ และเวลารับพระราชทานเพลิง พระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรมประจำช่างเมรุเสด็จพระราชดำเนินพระราชทานผ้าไตรทายาททอดถวาย พระสงฆ์บังสุกุลที่โกศศพ เสด็จขึ้นเมรุทรงจุดเพลิงพระราชทาน (แต่งกายเครื่องแบบครึ่งยศ)

ชั้น, ยศ	เครื่องเกียรติยศที่พระราชทานเมื่อสิ้นชีวิต	เครื่องเกียรติยศที่พระราชทานเมื่อพระราชทานเพลิง
องคมนตรี ที่ถึงแก่อนิจกรรม ในขณะดำรงตำแหน่ง	น้ำหลวง โกศมณฑป ฉัตรเครื่อง แตรงอน แตรฝรั่ง ปี่ กลองชนะ ๑๐ ประโคมเวลารับพระราชทานน้ำอาบศพ พระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรม ๗ คืน ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลงาน ๗ วัน พระราชทาน	รถอเชิญโกศศพ ฉัตรเครื่อง ๑๐ คัน แห่เวียนเมรุ แตรงอน แตรฝรั่ง ปี่ กลองชนะ ๑๐ ประโคมเวลาเวียนเมรุ และเวลารับพระราชทานเพลิง พระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรมประจำช่างเมรุเสด็จพระราชดำเนิน พระราชทานผ้าไตรให้ทายาทเชิญไปทอดถวายพระสงฆ์บังสุกุลที่โกศศพ เสด็จขึ้นเมรุ ทรงจุดเพลิงพระราชทาน (แต่งกายเครื่องแบบครึ่งยศ)
รัฐมนตรีว่าการ และรัฐมนตรีช่วยว่าการ ซึ่งถึงอนิจกรรม ในขณะดำรงตำแหน่ง	โกศไม้สิบสอง นอกนั้นเหมือนเกียรติยศพองคมนตรี	เหมือนเกียรติยศศพองคมนตรี
เจ้าพระยาชั้นสุพรรณบัฏ หรือหิรัญบัฏ ที่เคยดำรงตำแหน่งเสนาบดี	น้ำหลวง (ถ้าเป็นหม่อมหลวง หม่อมราชวงศ์ พระราชทานโกศมณฑป) โกศไม้สิบสอง ฉัตรเครื่อง แตรงอน แตรฝรั่ง ปี่ กลองชนะ ๑๐ ประโคมเวลารับพระราชทานน้ำอาบศพ พระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรม ๗ คืน	รถอเชิญโกศศพ ฉัตรเครื่อง ๑๐ คัน แห่เวียนเมรุ แตรงอน แตรฝรั่ง ปี่ กลองชนะ ๑๐ ประโคมเวลาเวียนเมรุ และเวลาพระราชทานเพลิง พระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรมประจำช่างเมรุ

ชั้น, ยศ	เครื่องเกียรติยศที่พระราชทานเมื่อสิ้นชีวิต	เครื่องเกียรติยศที่พระราชทานเมื่อพระราชทานเพลิง
	ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลสงาน ๗ วัน พระราชทาน	เสด็จพระราชดำเนิน พระราชทานผ้าไตรให้ทายาทเชิญไปทอดถวายพระสงฆ์บังสุกุลที่โกศศพ เสด็จขึ้นเมรุ ทรงจุดเพลิงพระราชทาน (แต่งกายเครื่องแบบครึ่งยศ)
เจ้าพระยาที่ไม่ได้รับพระราชทานสุพรรณบัฏ หรือหิรัญบัฏ, จอมพล, รัฐมนตรี สั่ง ราชการ ที่ ถึงแก่กรรม ในขณะดำรงตำแหน่ง, ผู้ที่ได้รับพระราชทานราชอิสริยาภรณ์ประถมาภรณ์ช้างเผือก, มหาวชิรมงกุฎ และมหาปรมาภรณ์ช้างเผือก	น้ำหลวง โกศแปดเหลี่ยม ฉัตรเบญจา ปี่กลองชนะ ๑๐ ประโคมเวลารับพระราชทานน้ำอาบศพ พระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรม ๓ คืน	เพลิงหลวง รถอเชิญโกศศพ ฉัตรเบญจา ๑๐ คัน แห่เวียนเมรุ ปี่ กลองชนะ ๑๐ ประโคมเวลาเวียนเมรุ และเวลารับพระราชทานเพลิง พระราชทานผ้าไตรให้ทอดถวายพระสงฆ์บังสุกุลก่อนรับพระราชทานเพลิง ๕ ไตร (ถ้าเสด็จพระราชดำเนินพระราชทานผ้าไตรให้ทายาทเชิญไปทอดถวาย พระสงฆ์บังสุกุลที่โกศศพ ๑๐ ไตร แล้วทรงจุดผ้กแคพระราชทานเพลิงเผาศพ)
ผู้ที่ได้รับพระราชทานราชอิสริยาภรณ์ปฐมจุลจอมเกล้า แต่ไม่ได้ดำรงตำแหน่งหน้าที่ราชการ ขณะถึงอนิจกรรม	น้ำหลวง โกศแปดเหลี่ยม ฉัตรเบญจา ปี่กลองชนะ ๑๐ ประโคมเวลารับพระราชทานน้ำอาบศพ พระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรม ๓ คืน	เพลิงหลวง รถอเชิญโกศศพ ฉัตรเบญจา ๑๐ คัน แห่เวียนเมรุ ปี่ กลองชนะ ประโคมเวลาเวียนเมรุ และเวลารับพระราชทานเพลิง พระราชทานผ้าไตรให้ทอดถวายพระสงฆ์

ชั้น, ยศ	เครื่องเกียรติยศที่พระราชทานเมื่อสิ้นชีวิต	เครื่องเกียรติยศที่พระราชทานเมื่อพระราชทานเพลิง
		บังสุกุลก่อนรับพระราชทานเพลิง ๕ ไตร (ถ้าเสด็จพระราชดำเนินพระราชทานผ้าไตรให้ทายาทเชิญไปทอดถวายพระสงฆ์บังสุกุลที่โกศศพ ๑๐ ไตร แล้วทรงจุดผ้กแดพระราชทานเพลิงเผาศพ)
๑. รัฐมนตรีที่ถึงแก่กรรมขณะดำรงตำแหน่ง ๒. ผู้ที่ได้รับพระราชทานราช อิสริยาภรณ์ประถมาภรณ์มงกุฎไทย	น้ำหลวง โกศโถ (ถ้าเป็นราชนิกูลหรือราชินีกูลพระราชทานโกศราชินีกูล) ฉัตรเบญจา ปี่ กลองชนะ ประโคมเวลารับพระราชทานน้ำอาบศพ	เพลิงหลวง รถอเชิญศพ ฉัตรเบญจา ๑๐ แห่เวียนเมรุ ปี่ กลองชนะ ประโคมเวลาเวียนเมรุ และเวลารับพระราชทานเพลิง
บิดามารดาของผู้ดำรงตำแหน่งเสนาบดี, องคมนตรี, นายกรัฐมนตรี, ประธานวุฒิสภา, ประธานสภาผู้แทนราษฎร, ประธานศาลฎีกา, รัฐมนตรีว่าการ และรัฐมนตรีช่วยว่าการ	น้ำหลวง หีบทองลายสลัก ฉัตรเบญจา ๔ คัน ปี่ กลองชนะ ๑๐ ประโคมเวลารับพระราชทานน้ำอาบศพ	เพลิงหลวง รถอเชิญหีบศพ ฉัตรเบญจา ๑๐ แห่เวียนเมรุ ปี่ กลองชนะ ๑๐ ประโคมเวลาเวียนเมรุ และรับพระราชทานเพลิง

ชั้น, ยศ	เครื่องเกียรติยศที่พระราชทานเมื่อสิ้นชีวิต	เครื่องเกียรติยศที่พระราชทานเมื่อพระราชทานเพลิง
สตรีผู้มีเกียรติที่ได้รับพระราชทานราชอิสริยาภรณ์ทุติยจุลจอมเกล้าวิเศษ	น้ำหลวง โกศแปดเหลี่ยม ฉัตรเบญจา ปี่ กลองชนะ ประโคมเวลารับพระราชทานน้ำอาบศพ พระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรม ๓ คืน	เพลิงหลวง รถวอเชิญโกศศพ ฉัตรเบญจา ๑๐ แห่เวียนเมรุ ปี่ กลองชนะ ประโคมเวลาเวียนเมรุ และเวลารับพระราชทานเพลิง พระราชทานผ้าไตรทอดถวายพระสงฆ์บังสุกุลก่อนรับพระราชทานเพลิง ๕ ไตร
ผู้ที่ได้รับพระราชทานตราทุติยจุลจอมเกล้า	น้ำหลวง หีบทองลายสลัก ฉัตรเบญจา ๔ คัน ปี่ กลองชนะ ๑๐ ประโคมเวลารับพระราชทานน้ำอาบศพ	เพลิงหลวง รถวอเชิญหีบศพ ฉัตรเบญจา ๑๐ แห่เวียนเมรุ ปี่ กลองชนะ ๑๐ ประโคม เวลาแห่เวียนเมรุ และเวลารับพระราชทานเพลิง
เจ้าหมื่น พระยาที่มียศชั้นมหาเสวกหรือมหาอำมาตย์ นายพลทหาร บก – เรือ อากาศ และนายพลตำรวจ, ข้าราชการพลเรือนสามัญชั้นพิเศษ, พนักงานเทศบาลพิเศษและผู้	น้ำหลวง หีบทองลายสลัก	เพลิงหลวง รถวอเชิญหีบศพ

ชั้น, ยศ	เครื่องเกียรติยศที่พระราชทานเมื่อสิ้นชีวิต	เครื่องเกียรติยศที่พระราชทานเมื่อพระราชทานเพลิง
ที่ได้รับพระราชทานราชอิสริยาภรณ์ทวีติยาภรณ์ช้างเผือกหรือมงกุฎไทย		
สตรีผู้มีเกียรติที่ได้รับพระราชทานราชอิสริยาภรณ์ตติยจุลจอมเกล้า	น้ำหลวง หีบกุดั่น	เพลิงหลวง
ผู้ได้รับพระราชทานราชอิสริยาภรณ์ตติยจุลจอมเกล้าวิเศษ	น้ำหลวง หีบทองทราย	เพลิงหลวง รถวอเชิญหีบศพ
จมื่น, พระ, พระยา ที่มียศชั้นเสวก หรืออำมาตย์ นายพันทหารบก–เรือ–อากาศ, นายพันตำรวจ, ข้าราชการพลเรือนสามัญชั้นโท, เอก, สมาชิกวุฒิสภา และสภาผู้แทนราษ-	น้ำหลวง หีบลายก้านแย่ง (ถ้าเป็นราชนิกุล หรือราชินีกุล พระราชทานหีบกุดั่น)	เพลิงหลวง

ชั้น, ยศ	เครื่องเกียรติยศที่พระราชทานเมื่อสิ้นชีวิต	เครื่องเกียรติยศที่พระราชทานเมื่อพระราชทานเพลิง
ฎร ซึ่งถึงแก่กรรมขณะดำรงตำแหน่ง ผู้ที่ได้รับพระราชทานราชอิสริยาภรณ์จัตุรถาภรณ์ช้างเผือกมงกุฎไทย, ตริตาภรณ์ช้างเผือกมงกุฎไทย, ตติยจุลจอมเกล้า ซึ่งเป็นตราสืบตระกูล และสตรีที่ได้รับพระราชทานราชอิสริยาภรณ์จตุตถจุลจอมเกล้า		
หมื่น, ขุน, หลวง, รองเสวก, รองอำมาตย์, นายร้อยทหารบก – เรือ – อากาศ, นายร้อยตำรวจ, ข้าราชการพลเรือนสามัญ ชั้นตรี สมาชิกกองอาสารักษาดินแดนตั้งแต่นายหมวด	น้ำหลวง หีบเชิงชาย	เพลิงหลวง

ชั้น, ยศ	เครื่องเกียรติยศที่พระราชทานเมื่อสิ้นชีวิต	เครื่องเกียรติยศที่พระราชทานเมื่อพระราชทานเพลิง
ตรี, พนักงานเทศบาลตรี, สมาชิกสภาจังหวัด และสมาชิกสภาเทศบาลที่ถึงแก่กรรม ขณะดำรงตำแหน่ง, ผู้ได้รับพระราชทานราชอิสริยาภรณ์เบญจมาภรณ์ช้างเผือก-มงกุฎไทย, ตติยานุจุลจอมเกล้า ซึ่งเป็นตราสืบตระกูล หรือผู้ได้รับพระราชทานรัตนาภรณ์รัชกาลปัจจุบัน		

หมายเหตุ การเสด็จพระราชดำเนินขึ้นพระราชทานเพลิงบนเมรุ หมายถึงเฉพาะศพที่ได้รับพระบรมราชานุญาต ให้รับพระราชทานเพลิงที่เมรุหลวง ถ้าไม่ใช่ที่เมรุหลวง หากทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เสด็จพระราชดำเนินไปพระราชทานเพลิง ก็ทรงจุดผักแคพระราชทานเพลิง.

ระเบียบปฏิบัติ

ในงานสมรสซึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ประกอบพิธีพระราชทาน

❀

เมื่อทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ จะทรงประกอบพิธีสมรสพระราชทานแล้ว คู่สมรสจะต้องติดต่อสำนักพระราชวัง พร้อมทั้งแจ้งรายชื่อสักขีทั้งฝ่ายชายและฝ่ายหญิง สักขีจะเป็นจำนวนฝ่ายละเท่าใดก็ได้รวมทั้งบิดามารดาหรือผู้ปกครองของแต่ละฝ่ายด้วย ถ้าคู่สมรสประสงค์จะจดทะเบียนสมรสทางราชการด้วย ก็ให้แจ้งสำนักพระราชวังทราบ เพื่อสำนักพระราชวังจะได้เชิญนายอำเภอท้องถิ่นมารับจดทะเบียนให้ การจดทะเบียนทางราชการนี้ คู่สมรสจะต้องเสียค่าธรรมเนียมจดทะเบียนนอกสถานที่ให้อำเภอในวันจดทะเบียน ๑๐๐ บาท ตามระเบียบ

การเฝ้า ฯ ถวายตัว

ในกรณีที่คู่สมรสยังไม่เคยเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ตามประเพณีบิดามารดาหรือผู้ปกครองจะต้องนำคู่สมรสเข้าเฝ้า ฯ ถวายตัว บัจจุบันปฏิบัติดังนี้

ในวันที่ทางราชการนัดหมาย บิดามารดาหรือผู้ปกครองนำคู่สมรสไปยังสถานที่เฝ้า ฯ พร้อมด้วยดอกไม้ธูปเทียนแพมีพานรองคู่ละ ๑ ชุด นำพานดอกไม้ธูปเทียนวางบนโต๊ะ เปิดกรวยคลุมกระทงดอกไม้ไว้ คู่สมรสยืนรอเฝ้า ฯ หลังโต๊ะดอกไม้ธูปเทียน และบิดามารดาหรือผู้ปกครองยืนหลังคู่สมรส

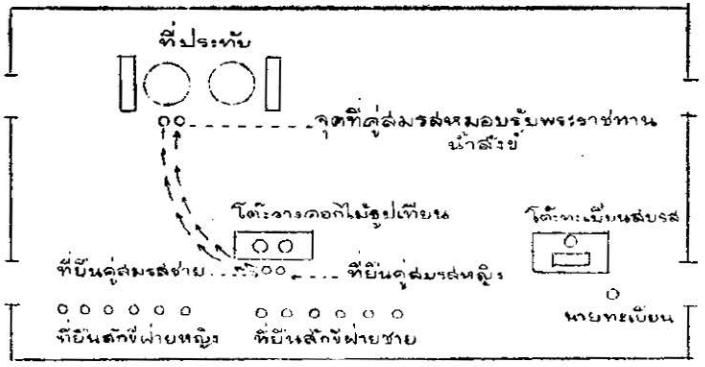
เมื่อเสด็จออก ทุกคนถวายความเคารพ ต่อจากนั้น เจ้าหน้าที่สำนักพระราชวังกราบบังคมทูลเบิกคู่สมรสเฝ้า ฯ เมื่อขานชื่อผู้ใด ผู้นั้นถวายความเคารพ

เมื่อกราบบังคมทูลเบิกครบแล้ว เสด็จขึ้น ทุกคนถวายความเคารพ

ระเบียบปฏิบัติวันทรงประกอบพิธี

คู่สมรสต้องนำดอกไม้ธูปเทียนแพพร้อมทั้งพานรองไปทูนเกล้า ฯ ถวายคนละ ๑ ชุด พานดอกไม้ธูปเทียนนั้นนำไปวางบนโต๊ะที่สำนักพระราชวังจัดไว้

แผนผังสถานที่ทรงประกอบพิธีเป็นดังนี้

เมื่อใกล้เวลาเสด็จออก คู่สมรสเข้ายืนหลังโต๊ะวางดอกไม้ธูปเทียน ชายยืนซ้าย หญิงยืนขวา

สักขียืนเรียงแถวหลังคู่สมรส สักขีฝ่ายชายทั้งหมดยืนทางขวา (หลังคู่สมรสหญิง) ต่อมาทางซ้ายเป็นสักขีฝ่ายหญิงทั้งหมด (หลังคู่สมรสชาย) สักขีแต่ละฝ่ายให้บิดามารดาหรือผู้ปกครองคู่สมรสแต่ละฝ่ายยืนต้นแถว

ด้านขวามือของคู่สมรสมีโต๊ะวางสมุดทะเบียนสมรสของหลวงพร้อมทั้งแท่นปากกา นายทะเบียนสำนักพระราชวังยืนอยู่ข้างโต๊ะ

เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถเสด็จเข้าห้องพิธี เมื่อเสด็จ ฯ พ้นพระทวาร ทุกคนที่อยู่ในห้องพิธีถวายความเคารพ

และเมื่อประทับนั่งแล้วทุกคนถวายความเคารพอีกครั้งหนึ่ง

ต่อจากนั้นคู่สมรสทั้งสองเดินไปหน้าที่ประทับ โดยชายเดินหน้าให้ระยะห่างกันเพียงเล็กน้อย เมื่อใกล้ที่ประทับให้ลดตัวลงแล้วไปหมอบหน้าที่ประทับ ให้ระยะห่างพระองค์พอที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะพระราชทานน้ำสังข์ถึง

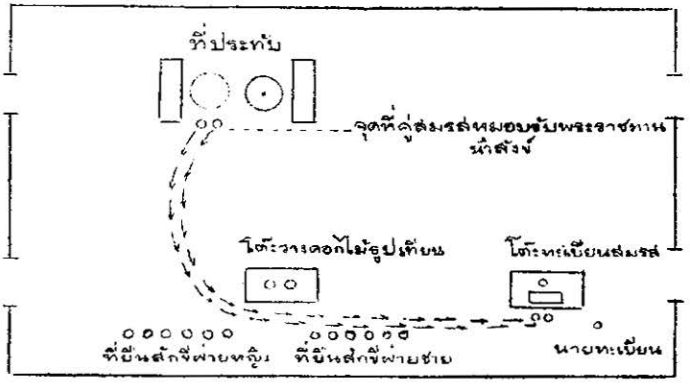
เมื่อหมอบแล้ว คู่สมรสกราบถวายบังคมพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ๑ ครั้ง และผินไปกราบสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ ๑ ครั้ง แล้วหมอบประนมมือ ผินตัวทางพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ก้มศีรษะรับพระราชทานน้ำสังข์

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะทรงรดน้ำสังข์ลงเหนือศีรษะชาย แล้วชายเงยศีรษะขึ้นรับพระราชทานใบมะตูม ก่อนจะรับพระราชทานทำ "เอางาน" ก่อน รับพระราชทานแล้วเหน็บใบมะตูมไว้เหนือหูขวา

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะทรงรดน้ำสังข์ และพระราชทานใบมะตูมแก่หญิง ทำเช่นเดียวกับชาย

คู่สมรสทั้งสองเงยหน้าขึ้นเล็กน้อย แต่ยังอยู่ในอิริยาบถหมอบประนมมือตามเดิม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะทรงเจิมพระราชทานชาย และทรงเจิมพระราชทานหญิง เมื่อทรงเจิมพระราชทานผู้ใดเสร็จผู้นั้นกราบถวายบังคม

เมื่อทรงเจิมพระราชทานแล้ว คู่สมรสคลานถอยหลังออกมาเล็กน้อย แล้วลุกขึ้นยืนเดินตามแนวทางที่เดินเข้ามา ผ่านโต๊ะวางดอกไม้ธูปเทียนเลยไปยังโต๊ะวางสมุดทะเบียนสมรส (ดูทางเดินในแผนผังต่อไปนี้)

เมื่อถึงโต๊ะวางทะเบียนสมรสแล้ว หญิงรออยู่ก่อน ชายถวายความเคารพ แล้วคุกเข่า โดยลงเข่าซ้าย ตั้งเข่าขวา ลงชื่อและนามสกุลในสมุดทะเบียน เมื่อลงชื่อแล้วลุกขึ้นยืน ถอยออกมาเล็กน้อย ถวายความเคารพแล้วยืนรออยู่

หญิงถวายความเคารพ คุกเข่าลง โดยลงเข่าซ้ายหรือทั้งสองเข่า แล้วลงชื่อและนามสกุลในสมุดทะเบียน ลงชื่อแล้ว ลุกขึ้นยืน ถวายความเคารพ

คู่สมรสทั้งสองเดินกลับไปยืนหลังโต๊ะวางดอกไม้ธูปเทียนตามเดิมโดยชายเดินนำ เมื่อถึงที่ยืน ถวายความเคารพทั้งสองคน

ต่อจากนั้นนายทะเบียนจะนำสมุดทะเบียนไปทูนเกล้า ฯ ถวายเพื่อทรงลงพระปรมาภิไธย แล้วนำกลับไปที่เดิม

ลำดับต่อไป สักขีเดินไปลงชื่อและนามสกุลในสมุดทะเบียนทีละคน เรียงลำดับดังนี้

บิดา มารดา หรือผู้ปกครองฝ่ายชาย

บิดา มารดา หรือผู้ปกครองฝ่ายหญิง

สักขีของฝ่ายชายทุกคน

สักขีของฝ่ายหญิงทุกคน

การลงชื่อก็ทำเช่นเดียวกับคู่สมรส คือถวายความเคารพ คุกเข่าซ้าย ลงชื่อและนามสกุลในสมุดทะเบียน ลุกขึ้น ถวายความเคารพ เดินกลับไปยืนที่เดิม

ต่อจากนั้นนายทะเบียนจะลงชื่อกำกับในสมุด แล้วปิดสมุดทะเบียน

เมื่อนายทะเบียนปิดสมุดทะเบียนแล้ว คู่สมรสทั้งสองถวายความเคารพ แล้วเปิดกรวยดอกไม้ วางคว่ำไว้บนโต๊ะข้าง ๆ พานแล้วถวายความเคารพอีกครั้ง

ต่อจากนั้นคู่สมรสทั้งสองเดินเข้าไปเฝ้า ฯ เฉพาะพระพักตร์เหมือนครั้งแรก เมื่อหมอบแล้ว กราบถวายบังคมพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานเงินทุนแก่คู่สมรส ชายเป็นผู้รับพระราชทาน กราบ ทำเอางานแล้วหงายมือขวารับพระราชทานถุงเงิน

ลำดับต่อไป พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะพระราชทานพระบรมราโชวาทและพระราชทานพร คู่สมรสหมอบประนมมือ

เมื่อจบพระบรมราโชวาท คู่สมรสกราบถวายบังคมพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ คลานถอยหลังออกมาเล็กน้อย ลุกขึ้นยืน แล้วเดินกลับไปยืนที่เดิม โดยฝ่ายหญิงเดินหน้า

เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถประทับยืน ทุกคนในห้องพิธีถวายความเคารพส่งเสด็จ ฯ

ต่อจากนั้น คู่สมรสไปจดทะเบียนสมรสทางราชการนอกห้องพิธี โดยมีผู้ใหญ่แต่ละฝ่ายลงชื่อเป็นพยานฝ่ายละ ๑ ท่าน

ดอกไม้ธูปเทียนแพ ควรใช้ธูปเทียนแพขนาดใหญ่ เรียงธูปไว้บนเทียน วางกระทงดอกไม้มีกรวยคลุมไว้บนธูป มีพานรอง

เครื่องแต่งกาย ชาย ถ้าเป็นผู้ที่มีเครื่องแบบราชการหรือเครื่องแบบองค์การของรัฐ แต่งเครื่องแบบปกติขาว ถ้าไม่มีเครื่องแบบราชการ แต่งเครื่องแบบขอเฝ้า ฯ หญิง แต่งกายแบบสากลหรือแบบไทยเรือนต้น เฉพาะคู่สมรสหญิงควรแต่งแบบไทยอมรินทร์

เจ้าหน้าที่สำนักพระราชวังเป็นเจ้าหน้าที่ที่มีหน้าที่ปฏิบัติราชการคู่สมรสจึงไม่จำเป็นต้องมอบสิ่งของหรือบำเหน็จรางวัลให้

พระราชพิธีส่วนภูมิภาค

❀

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ตั้งการพระราชพิธีในส่วนภูมิภาค จนนับได้ว่าเป็นพระราชพิธีประจำปี คือ

พระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลวิสาขบูชาเป็นการส่วนพระองค์

พระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลถวายผ้าพระกฐินเป็นการส่วนพระองค์

พระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลบวงสรวงสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

และพระราชพิธีเสด็จพระราชดำเนินตามโอกาสอันสมควรสุดแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ คือ พระราชพิธีพระราชทานพระพุทธนวราชบพิตรประจำจังหวัด

พระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลวิสาขบูชา เป็นการส่วนพระองค์

งานพระราชกุศลวิสาขบูชาทุก ๆ ปี ตั้งการพระราชพิธีที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม เป็นงานออกหมายกำหนดการ แต่งเครื่องแบบปรกติ มีสวดสรรเสริญพระพุทธคุณ แล้วทรงพระราชดำเนินประทักษิณพระอุโบสถ ๓ รอบ ต่อจากนั้นเสด็จเข้าพระอุโบสถ พระราชาคณะถวายศีล และถวายพระธรรมเทศนากัณฑ์หนึ่ง เป็นเสร็จการ

ในระยะหลังนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินไปทรงบำเพ็ญพระราชกุศล ที่พุทธเจดีย์สำคัญในจังหวัดต่าง ๆ เช่น ที่พระธาตุพนม จังหวัดนครพนม พระมหาธาตุ จังหวัดนครศรีธรรมราช พระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม เป็นต้น การพระราชกุศลที่วัดพระศรีรัตนศาสดารามก็คงมีเช่นเดิมทุกปี โดยทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้พระราชวงศ์เสด็จไปทรงปฏิบัติพระราชกิจแทนพระองค์

การพระราชกุศลในส่วนภูมิภาคคงทำเช่นที่ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ทุกประการ ตลอดจนการตั้งแต่งเครื่องพระราชพิธี

ถ้าเจดีย์สถาน ที่ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลมีพระบรมสารีริกธาตุประดิษฐาน เช่น ที่พระธาตุต่าง ๆ หรือพระปฐมเจดีย์ ก็ถือพระบรมสารีริกธาตุเป็นประธาน ถ้าไม่มีก็ตั้งการพระราชพิธีที่พระอุโบสถหรือพระวิหาร โดยมีพระพุทธปฏิมา เป็นองค์ประธาน

งานพระราชพิธีดำเนินไปตามลำดับดังนี้ เมื่อเสด็จพระราชดำเนินถึง เสด็จเข้าพระอุโบสถหรือพระวิหาร ทรงจุดธูปเทียนเครื่องนมัสการบูชาพระรัตนตรัย แล้วเสด็จออกไปประทับยืน ณ ที่ซึ่งจะทรงสวดสรรเสริญคุณพระรัตนตรัย ซึ่งอาจจัดที่ศาลา ลาน พระแท่น หรือมุขพระอุโบสถ พระวิหาร สุดแต่องค์ประธาน ถ้ามีพระบรมสารีริกธาตุก็ทรงสวดที่หน้าพระธาตุ เช่นนี้เป็นต้น ณ ที่นี้ เจ้าหน้าที่จะทอดเครื่องทรงสักการะ ซึ่งโดยมากเป็นเครื่องท้ายที่นั่ง และพระแท่นทรงกราบ ซึ่งก็เป็นทรงกราบท้ายที่นั่งเช่นเดียวกัน ทรงจุดธูปเทียนบูชาแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงรับเทียนชนวนจากเจ้าพนักงานพระราชพิธี แล้วทรงจุดเทียนชนวนนั้น จากไฟโคมไฟฟ้าซึ่งเจ้าพนักงานพระราชพิธีเชิญมาถวาย

ไฟโคมไฟฟ้านี้เป็นไฟที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงจุดไว้ก่อนวันงานพระราชพิธี โดยทรงจุดจากแสงอาทิตย์ด้วยพระแว่นสูรยกานต์

ต่อจากนั้น สมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงขอพระราชทานจุดเทียนต่อแล้วทรงถือไว้ เจ้าพนักงานพระราชพิธีจะนำเทียนสำหรับทรงถือเมื่อทรงพระราชดำเนินประทักษิณเข้าไปขอพระราชทานจุดเตรียมไว้ ทั้งของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ

ลำดับต่อไป พระราชวงศ์และข้าทูลละอองธุลีพระบาท เข้าไปขอพระราชทานจุดเทียนตามลำดับ โดยที่ข้าราชบริพารที่จะเวียนเทียนโดยเสด็จ ฯ มีจำนวนมาก ถ้าเข้าขอพระราชทานจุดเทียนทุกคน ถึงแม้ฝ่ายชายจะขอพระราชทานจุดจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และฝ่ายหญิงจุดจากสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถก็ตาม ก็จะเป็นเวลานานมาก จังหวัดควรจะกำหนดตัวบุคคลที่จะเข้าขอพระราชทานจุดเทียนให้มีจำนวนพอสมควร

ในการนี้ เจ้าหน้าที่สำนักพระราชวังจะแจกธูปเทียนและบทสวดสรรเสริญพระพุทธคุณแก่ผู้มาในงานพระราชกุศลนี้โดยทั่วกัน

เมื่อหมดผู้ขอพระราชทานจุดเทียนแล้ว ทรงคืนเทียนชนวนให้เจ้าพนักงาน แล้วทรงนำสวดสรรเสริญคุณพระรัตนตรัย จบแล้วทรงรับเทียนจากเจ้าพนักงาน ทรงพระราชดำเนินประทักษิณ ๓ รอบ พระบรมวงศานุวงศ์และข้าทูลละอองธุลีพระบาทตามเสด็จ ฯ

ในการทรงพระราชดำเนินประทักษิณนี้ ตามราชประเพณีจะมีทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์ แต่งเครื่องผีกไม่สวมหมวก ไม่มีอาวุธถือธูปเทียน เวียนเทียนแซงเสด็จ ฯ ด้วย

เมื่อครบ ๓ รอบแล้ว พระราชทานเทียนให้เจ้าพนักงาน ผู้ที่เวียนเทียนตามเสด็จ ฯ ก็ปักธูปเทียน ณ ที่ที่จัดไว้

เสด็จเข้าพระอุโบสถและพระวิหารประทับพระราชอาสน์ แล้วพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงจุดเทียนดูหนังสือ พระราชทานให้เจ้าพนักงานพระราชพิธีนำไปตั้งที่ธรรมาสน์

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงจุดธูปเทียนเครื่องทรงธรรม แล้วพระราชาคณะถวายศีล ถวายพระธรรมเทศนา เมื่อจบพระธรรมเทศนา พระเทศน์ถวายอนุโมทนาบนธรรมาสน์ พระสงฆ์ทั้งหมดรับอนุโมทนา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงหลั่งทักษิโณทก แล้วพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงประเคนจตุปัจจัยไทยธรรมพระเทศน์ และพระสงฆ์ทั้งหมดประทับพระราชอาสน์ที่เดิม พระสงฆ์ถวายอดิเรก พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จ ฯ ไปทรงกราบหน้าเครื่องนมัสการ เสด็จออกจากพระอุโบสถหรือพระวิหารเป็นเสร็จการพระราชพิธี

การจัดสถานที่ ซึ่งเป็นหน้าที่ทางจังหวัด ภายในพระอุโบสถหรือพระวิหารทำความสะอาดโดยทั่วไป บนแท่นชุกชีจะตั้งแต่งแจกันหรือพานดอกไม้ให้งดงามได้ เครื่องทรงสักการะและพระแท่นทรงกราบสำนักพระราชวังนำไปตั้งแต่ง ด้านขวาของพระประธานตั้งอาสนสงฆ์ให้สูงเท่าระดับเก้าอี้ (ประมาณ ๖๐ ซ.ม.) บุผ้าขาว ด้านหน้าบุถึงพื้นขนาดอาสนสงฆ์ให้พอกับจำนวนพระ ด้านซ้ายพระประธานเป็นที่ทอดพระราชอาสน์ซึ่งจะทอดตรง

กับต้นอาสนสงฆ์ ต่อพระราชอาสน์ลงมาตั้งเก้าอี้สำหรับผู้เผ้า ๆ หันหน้าไปทางพระประธาน เก้าอี้เหล่านี้จังหวัดจัด จำนวนมากน้อยสุดแล้วแต่สถานที่ที่หน้าต่างและประตูพระอุโบสถหรือพระวิหารจะแซวนดอกไม้สดซึ่งประดิษฐ์แบบไทยด้วยจะงดงามดี

บริเวณนอกพระอุโบสถ ควรจัดให้ราษฎรได้เผ้า ๆ ใกล้พอสมควรจะจัดนักเรียนมาตั้งแถวที่ใดที่หนึ่งด้วยก็ได้ นักเรียนเหล่านี้ควรจะมีดอกไม้ธูปเทียนและสวดสรรเสริญคุณพระรัตนตรัยด้วย จะตั้งแต่งโต๊ะบูชาทั้งโต๊ะหมู่แบบไทยหรือแบบจีนอย่างไรก็ได้ และควรตั้งลำโพงขยายเสียงให้ราษฎรได้สดับพระธรรมเทศนาโดยทั่วกัน

พระราชพิธีถวายผ้าพระกฐินเป็นการส่วนพระองค์

การถวายผ้าพระกฐินเป็นพิธีสำคัญในพุทธศาสนาพิธีหนึ่ง มีในกฐินกาล สำหรับพระอารามหลวง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงทอดถวายทั่วราชอาณาจักรซึ่งเรียกกันง่าย ๆ ว่า "กฐินหลวง" ในปัจจุบันนี้กฐินหลวงมี ๒ ประเภท ประเภทแรกมีรวมทั้งหมด ๑๖ วัด เสด็จพระราชดำเนินไปทอดถวายหรือพระราชทานให้พระบรมวงศานุวงศ์และองคมนตรีทอดถวายบริขารกฐิน ๑๖ วัด นี้เป็นหน้าที่สำนักพระราชวังจัด พระอารามหลวงทั่วราชอาณาจักร นอกจาก ๑๖ วัด เป็นหน้าที่กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการดำเนินการพระกฐินตามพระอารามเหล่านี้พระราชทานให้กระทรวงทบวงกรม องค์การคณะชน หรือเอกชน ไปทอดถวาย โดยกรมการศาสนาจัดบริขารกฐินให้เป็นของพระราชทาน แล้วผู้ได้รับพระราชทานจัดเพิ่มเติมหรือจัดจตุปัจจัยสมทบ

พระกฐินส่วนพระองค์ ซึ่งเรียกกันว่า "กฐินต้น" นั้น จะเสด็จพระราชดำเนินไปถวายวัดใดสุดแต่พระราชอัธยาศัย จะเป็นวัดหลวงหรือวัดราษฎร์ก็ได้ แต่โดยมากมักจะทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ๆ เสด็จ ๆ ไปถวายวัดที่ขาดการบูรณะแต่เป็นวัดที่มีชื่อเสียงเป็นที่นับถือของประชาชน ซึ่งระยะต้น ๆ นี้มักจะเป็นวัดในชนบทซึ่งยังไม่เคยเสด็จพระราชดำเนินเป็นงานออกหมายรับสั่ง แต่งเครื่องแบบปรกติขาวหรือปรกติกากีคอตั้ง

การจัดสถานที่ในพระอุโบสถหรือพระวิหารก็เช่นเดียวกับงานพระราชกุศลวิสาขบูชา มีเพิ่มแต่โต๊ะตั้งบริขารกฐินและโต๊ะวางพานแว่นฟ้าตั้งหน้าอาสนสงฆ์ระหว่างพระรูป

ที่ ๑ กับพระรูปที่ ๒ สำหรับวางผ้าพระกฐินและเทียนปาติโมกข์พระกฐินส่วนพระองค์นั้นมีพัดและย่ามในองค์กฐินด้วย

บริเวณนอกพระอุโบสถ นอกจากจัดเป็นสถานที่เผ้า ฯ แล้วควรมีนักเรียนตั้งแถวตอนอยู่ด้วย ซึ่งเรียกกันว่านักเรียนรับวัด หน้าแถวควรตั้งโต๊ะหมู่บูชาและจุดธูปเทียนเมื่อใกล้เวลาเสด็จพระราชดำเนินอาจารย์ใหญ่หรือครูใหญ่ยืนข้างโต๊ะหมู่บูชานั้น และจะต้องทำคำกราบบังคมทูลถวายรายงานจำนวนครูและนักเรียนไว้ทูนเกล้า ฯ ถวาย

รายงานนั้นทำเป็นรูปหนังสือ

ขอเดชะฝ่าละอองธุลีพระบาทปกเกล้าปกกระหม่อม

จำนวนอาจารย์ ครู นักเรียนโรงเรียน.....ประจำปีการศึกษามีดังนี้คือ

ครูชาย.....คน
ครูหญิง.....คน
นักเรียนชาย.....คน
นักเรียนหญิง.....คน

ควรมิควรสุดแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ขอเดชะ

ข้าพระพุทธเจ้า..... .....

(.....)

อาจารย์ใหญ่

รายงานนั้นบรรจุซองยาว หน้าซองเขียนหรือพิมพ์ว่า "ขอพระราชทานทูนเกล้า ฯ ถวาย ขอเดชะ" และวางบนพาน

นักเรียนเหล่านี้ร้องเพลงสรรเสริญพระบารมีเมื่อเสด็จพระราชดำเนิน

งานพระราชพิธีดำเนินตามลำดับดังนี้ เมื่อเสด็จ ฯ ผ่านแถวนักเรียน อาจารย์ใหญ่หรือครูใหญ่ ทูนเกล้า ฯ ถวายซองรายงานจำนวนครูและนักเรียน ทรงรับ แล้วพระราชทานมหาดเล็กรับไว้ มหาดเล็กที่คอยรับนี้มักเรียกกันว่า "มหาดเล็กรับวัด" แล้วเสด็จ ฯ ไปยังพระอุโบสถหรือพระวิหาร พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงรับผ้าไตรจากเจ้าพนักงานศุภรัตที่หน้าพระอุโบสถ เสด็จเข้าในพระอุโบสถ ทรงวางผ้าไตรไว้เหนือพานแว่นฟ้าบนโต๊ะหน้าอาสนสงฆ์ แล้วทรงจุดธูปเทียนเครื่องนมัสการ ทรงกราบ เสด็จ ฯ ไปประทับยืนหน้าพานแว่นฟ้า ทรงหยิบผ้าสำหรับห่มพระประธาน ซึ่งวางอยู่บนหลังผ้าไตร พระราชทานเจ้าพนักงานภูษามาลา

เจ้าหน้าที่สังฆการีกราบบังคมทูลรายงานจำนวนพระสงฆ์และสามเณร

จบรายงาน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงหยิบผ้าไตรจากพานแว่นฟ้าพาดพระกร ประนมพระหัตถ์หันพระพักตร์สู่พระประธานทรงสวดสรรเสริญพระพุทธเจ้า ๓ จบ แล้วทรงผินพระพักตร์สู่ชุมนุมสงฆ์ ทรงกล่าวคำถวายผ้าพระกฐิน จบแล้ว ทรงวางผ้าไตรไว้บนพานแว่นฟ้าตามเดิม แล้วทรงประเคนพานผ้าไตรกับพานเทียนปาติโมกข์แด่พระรูปที่ ๒ แล้วประทับพระราชอาสน์

ต่อจากนั้นพระสงฆ์ทำพิธีกฐินกรรม เมื่อพระผู้ครองกฐินซึ่งออกไปครองผ้ากฐินครองเสร็จกลับมานั่งยังอาสนะแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงประเคนเครื่องบริขารพระกฐินหรือทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้พระราชวงศ์และข้าราชการผู้ใหญ่ถวาย พระสงฆ์ถวายอนุโมทนา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงหลั่งทักษิโณทก พระสงฆ์ถวายอติเรก พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จ ฯ ไปทรงกราบหน้าเครื่องนมัสการ แล้วเสด็จพระราชดำเนินกลับ

พระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลบวงสรวง สมเด็จพระนเรศวรมหาราช

พระราชพิธีมีในวันที่ ๒๕ มกราคม เป็นพระราชพิธีประจำปี เป็นงานออกหมายกำหนดการ แต่งเครื่องแบบปรกติขาวหรือปรกติกากีคอตั้ง พระราชพิธีประจำมีที่ พระบรมราชานุสาวรีย์ที่ตำบลดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี

ตั้งแต่งานพระราชพิธีบีที่สอง ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ผู้แทนพระองค์ไปปฏิบัติพระราชกรณียกิจแทน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินไปทรงบำเพ็ญพระราชกุศลบวงสรวงในจังหวัดต่าง ๆ โดยเลือกสถานที่ที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงปฏิบัติพระราชกิจที่สำคัญในอดีตมาแล้ว เวลางานพระราชพิธีภายใน ๑๑.๐๐ น.

เมื่อตกลงในสถานที่ที่จะจัดเป็นพิธีมณฑลแล้ว จะต้องสร้างพลับพลาพิธี ในพลับพลาพิธีนี้ เป็นทั้งที่ตั้งอาสนสงฆ์ ที่ประทับ และที่เฝ้า ฯ ของข้าราชการผู้ใหญ่ นอกนั้นเฝ้า ฯ ในปะรำหรือกระโจม ผ้าอื่น ๆ จังหวัดจะต้องจัดที่ให้ราษฎรได้เข้าเฝ้า ฯ และเห็นงานพระราชพิธีนี้โดยใกล้ชิด นอกพลับพลาพิธีมีแท่นตั้งโต๊ะวางเครื่องบวงสรวง มีแถวชาวประโคมอยู่ใกล้ ๆ และมีไมโครโฟนสำหรับพระราชครูพราหมณ์อ่านคำประกาศพระบรมราชโองการบวงสรวงสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

(ไมโครโฟนนี้ควรจัดคู่ และเดินสายแยกทางกัน)

ในพลับพลาพิธีตั้งอาสนสงฆ์สำหรับพระสงฆ์ ๑๕ รูป ตั้งโต๊ะหมู่บูชาประดิษฐานพระพุทธรูปปางประจำรัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ตรงข้ามกับต้นอาสนสงฆ์ทอดพระราชอาสน์ หน้าอาสนสงฆ์ต่อพระราชอาสน์มาตั้งเก้าอี้สำหรับข้าราชการเฝ้า ฯ หน้าโต๊ะหมู่พระตั้งเครื่องนมัสการและทอดพระแท่นทรงกราบ บนโต๊ะบวงสรวงตั้งแต่งเครื่องบวงสรวงสังเวย และตั้งธูปเทียนเงินเทียนทอง ท้ายแท่นบวงสรวงตั้งเครื่องทองน้อย และพระแท่นทรงกราบท้ายที่นั่งสำหรับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถถวายราชสักการะสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

งานพระราชพิธีดำเนินตามลำดับดังนี้ เมื่อเสด็จเข้าสู่พลับพลาพิธีแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงจุดธูปเทียนเครื่องนมัสการบูชาพระพุทธรูปปางประจำรัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช แล้วประทับพระราชอาสน์ พระราชาคณะถวายศีล พระสงฆ์สวดพระพุทธมนต์

เมื่อสวดพระพุทธมนต์จบ แต่ยังไม่ได้สวดถวายพรพระ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถเสด็จ ฯ ไปยังพระแท่นบวงสรวง พระ

บาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงจุดธูปเทียน ทรงคม แล้วทรงจุดธูปเล็กบั๊กที่เครื่องบวงสรวงสังเวย ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้สมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถทรงจุดธูปเล็กบั๊กที่เครื่องบวงสรวงสังเวยด้วย เมื่อทรงบั๊กธูปที่เครื่องบวงสรวงสังเวยแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงจุดธูปเทียนเครื่องทองน้อย ถวายราชสักการะสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ทรงกราบ แล้วเสด็จ ฯ ไปประทับพระราชอาสน์ในพลับพลาพิธี

ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ชาวพนักงานลั่นฆ้องชัยประโคมสังข์แตร เมื่อสุดเสียงประโคมแล้ว โปรดเกล้า ฯ ให้พระราชครูวามเทพมุนี รามเวทีศรีไสยศาสตร์ อนุษฐภวาทโกศล อ่านประกาศพระบรมราชโองการบวงสรวงสมเด็จพระนเรศวรมหาราช จบแล้ว ชาวพนักงานลั่นฆ้องชัยประโคมสังข์แตร พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงกราบหน้าเครื่องนมัสการ เสด็จพระราชดำเนินออกจากพลับพลาพิธี

เมื่อเสด็จพระราชดำเนินออกจากพลับพลาพิธีแล้ว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้จังหวัดถวายภัตตาหารพระสงฆ์ เมื่อพระสงฆ์รับพระราชทานฉันเสร็จ ถวายจตุปัจจัยไทยธรรม พระสงฆ์ถวายอนุโมทนา ถวายอติเรก เป็นเสร็จการพระราชพิธี

บางโอกาส พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงประเคนภัตตาหารและประทับอยู่จนถวายจตุปัจจัยไทยธรรม ถ้าทรงประเคนภัตตาหารก็เสด็จพระราชดำเนินไปทรงบวงสรวงเมื่อพระสวดถวายพรพระ เมื่อเสร็จพิธีบวงสรวง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงประเคนภัตตาหารพระราชาคณะประธานสงฆ์ สำรับอื่นทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้พระราชวงศ์ องคมนตรี ประเคน

พระราชพิธีพระราชทานพระพุทธนวราชบพิตร

พระพุทธนวราชบพิตร เป็นพระพุทธรูป ที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มีพระราชดำริที่จะให้สร้างขึ้นเพื่อประดิษฐานไว้ ณ จังหวัดต่าง ๆ ทั่วพระราชอาณาเขต เพื่อเป็นนิมิตรหมายแห่งความผูกพันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันระหว่างพระองค์พระมหากษัตราธิราชกับพสกนิกรของพระองค์ในทุกจังหวัดทั่วพระราชอาณาจักร

พระพุทธนวราชบพิตร เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย หน้าตักกว้าง ๒๓ เซนติเมตร ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้นายไพฑูรย์ เมืองสมบูรณ์ ข้าราชการกองหัตถศิลป์ กรมศิลปากรปั้นหุ่นพระพุทธปฏิมาในพระราชฐาน ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐานและได้ทรงตรวจพุทธลักษณะของพระพุทธปฏิมาจนเป็นที่พอพระราชหฤทัยแล้ว จึงได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้นายช่างเททองหล่อพระพุทธรูปขึ้นเมื่อวันที่ ๒๘ เมษายน พ.ศ. ๒๕๐๙ ที่ฐานบัวหงายของพระพุทธรูปนวราชบพิตร ได้ทรงบรรจุพระพิมพ์ไว้ ๑ องค์ ซึ่งพระพุทธรูปพิมพ์นี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงสร้างขึ้นด้วยพระหัตถ์ ประกอบด้วยผงศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ ทั้งส่วนพระองค์และจากปูชนียสถานหรือพระพุทธรูปอันศักดิ์สิทธิ์ที่ประชาชนเคารพบูชาในแต่ละจังหวัดทุกจังหวัด

จังหวัดที่ได้รับพระราชทานพระพุทธนวราชบพิตรแล้ว จะต้องประดิษฐานไว้ ณ ที่อันสมควร เช่น ศาลากลางจังหวัด และเชิญออกประดิษฐานเป็นพระบูชาในพิธีสงฆ์ แต่ถ้าเป็นพิธีที่มีพระประธานหรือปูชนียวัตถุอื่นเป็นประธานอยู่แล้ว ก็ให้เชิญไปประดิษฐานอีกที่หนึ่งด้วยในระยะเวลาเสด็จพระราชดำเนินไปประทับแรมต่างจังหวัด ให้เชิญพระพุทธนวราชบพิตรไปประดิษฐาน ณ ที่ประทับแรม เพื่อทรงถวายสักการะ

การพระราชพิธีนี้โดยมากจัดพิธีมณฑลที่หน้าศาลากลางจังหวัดนอกจากบางจังหวัด สถานที่หน้าศาลากลางจังหวัดคับแคบ จึงเปลี่ยนไปจัดที่อื่นซึ่งเป็นลานกว้างพอที่ราษฎรจะเฝ้า ฯ ได้เป็นจำนวนมาก

พิธีมณฑลประกอบด้วยพลับพลาพิธีและกระโจมหรือปะรำสำหรับผู้เฝ้า ฯ ตามสมควร ในพลับพลาพิธีด้านยาวตั้งอาสนสงฆ์สูงระดับเก้าอี้หัวอาสนสงฆ์มีที่สำหรับตั้งโต๊ะหมู่บูชา ต่อโต๊ะหมู่ออกไปเป็นอาสนสงฆ์ให้ยาวพอสำหรับพระ ๑๐ รูป หน้าโต๊ะหมู่บูชาตั้งเครื่องนมัสการและทอดพระแท่นทรงกราบ โต๊ะหมู่บูชาตั้งโต๊ะเปล่าหน้าโต๊ะที่ประดิษฐานพระพุทธรูป ให้มีความสูงลดจากโต๊ะพระพุทธรูปลงมาเล็กน้อย สำหรับประดิษฐานพระพุทธนวราชบพิตร ด้านตรงข้ามอาสนสงฆ์ ตอนต้นทอดพระราชอาสน์ ต่อมาตั้งเก้าอี้สำหรับผู้เฝ้า ฯ ข้างที่ประทับตั้งโต๊ะสำหรับทอดพระแสงราชศัสตราวุธ ประจำจังหวัด (ถ้าจังหวัดนั้นมี) พลับพลาควรมีมุข ที่มุขตรงกลางทอดพระสุจหนี่และตั้งไมโครโฟนสำหรับมี

กระแสพระราชดำรัส ด้านขวาตั้งโต๊ะสำหรับประดิษฐานพระพุทธนวราชบพิตรเมื่อเชิญมาถึง ปี่พาทย์สำหรับประโคมควรจัดไว้ในกระโจมพลับพลาพิธี เพลงที่ใช้ประโคมมี เพลงมหาฤกษ์เพลงเดียว บรรเลงเมื่อทรงพระสุหร่ายจนถึงผู้ว่าราชการจังหวัดกราบพระเสร็จ

พิธีการดำเนินตามลำดับดังนี้

เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถเสด็จพระราชดำเนินถึง ผู้ว่าราชการจังหวัดกราบบังคมทูลถวายรายงาน ถ้าเป็นจังหวัดที่ได้รับพระราชทานพระแสงราชศัสตราวุธไว้ ก็ทูนเกล้า ฯ ถวาย ภริยาผู้ว่าราชการจังหวัดทูนเกล้า ฯ ถวายช่อดอกไม้แด่สมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ แล้วผู้ว่าราชการจังหวัดกราบบังคมทูลเบิกข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ของจังหวัดเฝ้า ฯ ซึ่งควรเป็นจำนวนน้อย เช่น ผู้พิพากษาหัวหน้าศาล อัยการนอกนั้นควรรับเสด็จ ฯ ที่พลับพลาพิธี ต่อจากนั้นผู้บังคับบัญชาทหารเข้ากราบบังคมทูลถวายรายงานแล้วขอพระราชทานเชิญเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จ ฯ ไปยังแท่นรับการถวายความเคารพ

ขณะนี้เจ้าหน้าที่สำนักพระราชวังจะลดพระกลดที่ถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว คงถวายแด่สมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นแท่น ผู้บังคับกองเกียรติยศบอกทหารถวายความเคารพ แตรวงบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมี แล้วผู้บังคับกองเกียรติยศกราบบังคมทูลถวายรายงาน และขอพระราชทานเชิญเสด็จ ฯ ตรวจแถวกองเกียรติยศ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระราชดำเนินตรวจแถวกองเกียรติยศ แตรวงบรรเลงเพลงมาร์ช เมื่อทรงตรวจแถวกองเกียรติยศแล้ว เสด็จขึ้นแท่น ผู้บังคับกองเกียรติยศเข้าถวายรายงานว่าเสร็จการตรวจแถวกองเกียรติยศแล้ว แล้วกลับไปยืนหน้าแถว บอกกองเกียรติยศเรียบอาวุธ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จลงจากแท่นเป็นเสร็จพิธีการทางทหาร

ผู้ว่าราชการจังหวัดควรล่วงหน้าไปรอเฝ้า ฯ รับเสด็จ ฯ ที่พลับพลาพิธีในตอนพิธีการทางทหารนี้

ต่อจากนั้นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จ ฯ ไปยังพลับพลาพิธี พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงจุดธูปเทียนเครื่อง

นมัสการ และทรงกราบ ขณะเดียวกันเจ้าพนักงานสำนักพระราชวังเชิญพระพุทธรูปนวราช-บพิตรซึ่งเชิญมาในกระบวนเสด็จ ฯ ไปประดิษฐานบนโต๊ะที่มุขพลับพลาพิธี และเชิญพระแสงราชศัสตราวุธประดิษฐานบนโต๊ะข้างพระราชอาสน์

เมื่อประทับพระราชอาสน์แล้ว สังฆการีหรือเจ้าหน้าที่ศุภรัตอาราธนาศีล พระราชาคณะประธานสงฆ์ถวายศีล

ขณะนี้ ผู้ว่าราชการจังหวัด และคณะ กรมการจังหวัดยืนเฝ้า ฯ หน้ามุขพลับ-พลาพิธี ระหว่างพระถวายศีล ทุกคนถอดหมวก ประนมมือรับศีล

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จ ฯ ไปยังมุขพลับพลาพิธี มีพระราชดำรัส พระราชทานพระพุทธนวราชบพิตรแก่ประชาชน ผู้ว่าราชการจังหวัดและคณะ กรมการจังหวัดวันทยหัตถ์ตลอดเวลา เมื่อจบกระแสพระราชดำรัส พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระสุหร่ายและทรงเจิมพระพุทธนวราชบพิตร เมื่อเริ่มทรงพระสุหร่าย พระสงฆ์เจริญชยมังคลคาถา ปี่พาทย์บรรเลงเพลงมหาฤกษ์ เมื่อทรงเจิม ผู้ว่าราชการจังหวัดมารอรับพระราชทานพระ ทรงเจิมครั้งที่ ๓ ผู้ว่าราชการจังหวัดขึ้นไปบนมุขพลับพลา ถวายความเคารพ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะทรงยกพระพุทธนวราชบพิตรพระราชทานให้ผู้ว่าราชการจังหวัด ผู้ว่าราชการจังหวัดทำเอางานแล้วรับพระราชทานพระพุทธนวราชบพิตรเชิญไปประดิษฐานบนโต๊ะหมู่ที่ว่างไว้ และถอยออกมาเล็กน้อย กราบพระพุทธนวราชบพิตรแบบเบญจางคประดิษฐ์ แล้วหันไปทางที่ประทับกราบถวายบังคม แล้วลงไปยืนหน้าแถวคณะ กรมการจังหวัด ปี่พาทย์หยุดประโคม ระหว่างเจริญชยมังคลคาถา คณะ กรมการจังหวัดควรถอดหมวก เมื่อจบแล้วจึงสวมหมวก เมื่อพระสงฆ์เจริญชยมังคลคาถาจบผู้ว่าราชการจังหวัดกราบบังคมทูลพระกรุณาแสดงความชื่นชมโสมนัสแทนประชาชน ระหว่างนี้คณะ กรมการจังหวัดควรวันทยหัตถ์ เมื่อผู้ว่าราชการจังหวัดกราบบังคมทูลจบ พระสงฆ์ถวายอติเรกจบ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จ ฯ ไปทรงกราบหน้าเครื่องนมัสการ

ถ้าจังหวัดใดมีการแสดง เช่น พ้อน ฯลฯ สมโภช เมื่อเสด็จ ฯ ไปทรงกราบหน้าเครื่องนมัสการ เจ้าหน้าที่สำนักพระราชวังจะทอดพระราชอาสน์ที่มุขพลับพลาเมื่อเสด็จ ฯ ไปประทับก็เริ่มพ้อนถวายได้

บทเบ็ดเตล็ด

ในการเสด็จพระราชดำเนินไปทรงประกอบการพระราชพิธีต่างจังหวัด มีเรื่องที่จังหวัดกังวลเป็นอย่างยิ่ง คือ

๑. พลับพลาพิธี บางจังหวัดก็จัดสร้างขึ้น ซึ่งเป็นราคาค่าก่อสร้างสูงมาก และเมื่อเสร็จงานพระราชพิธีแล้วก็รื้อลง และบางทีพลับพลาพิธีสร้างขึ้นไม่ถูกความประสงค์ต้องแก้ไขดัดแปลง เปลืองทั้งค่าใช้จ่ายและแรงงาน พลับพลาพิธีนี้ กรมโยธาเทศบาลได้จัดทำขึ้น โดยดัดแปลงจากปะรำมีมุข มีอาสนสงฆ์พร้อม สะดวกและทุ่นค่าใช้จ่ายมาก ซึ่งถ้าจังหวัดมอบกรมโยธาเทศบาล รวมทั้งการตกแต่งธงทิวด้วยจะเป็นการสะดวก และเรียบร้อยทุกประการ

๒. ที่เสด็จ ฯ เยี่ยมราษฎร โดยที่ราษฎรส่วนมากมารอเฝ้า ฯ รับเสด็จ ฯ ก่อนกำหนดเวลานาน ๆ ต้องกรำแดดอยู่ตลอดเวลา ถ้าจังหวัดจัดสร้างปะรำหรือเพิงโดยใช้เสาไม้ไผ่หลังคามุงใบไม้หรือสิ่งหนึ่งสิ่งใดพอเป็นร่ม จะบรรเทาความร้อนลงมากถ้าทำได้ ควรทำปะรำเป็นอำเภอ ๆ ให้กว้างพอที่ราษฎรจะเฝ้า ฯ ๒ ข้าง ตรงกลางปะรำเป็นทางทรงพระราชดำเนิน แต่ละปะรำ นายอำเภอของอำเภอในปะรำนั้นรอรับเสด็จ ฯ ต้นทาง การเฝ้า ฯ จะเรียบร้อยและไม่พลุกพล่าน และราษฎรได้ชมพระบารมีโดยทั่วถึง

๓. โต๊ะบูชา เป็นประเพณีไทยมาแต่เดิม เมื่อเสด็จพระราชดำเนินไปที่ใดตามเส้นทางเสด็จ ฯ เจ้าของบ้านก็ตั้งโต๊ะบูชาไว้หน้าบ้าน ซึ่งเป็นการแสดงความจงรักภักดีเป็นสิริมงคลแบบไทยดีกว่าการสร้างซุ้มรับเสด็จ ฯ ซึ่งเป็นเฉพาะแห่งและสิ้นเปลืองเงินมาก โต๊ะบูชานั้นหมายรวมถึงโต๊ะหมู่บูชา และโต๊ะบูชาธรรมดา โต๊ะบูชานั้นสุดแล้วแต่ทางบ้านจะมี โต๊ะหรือแม้แต่รังปูผ้า จะเป็นผ้าขาวหรือผ้าสีก็สุดแล้วแต่จะมี ตั้งเทียน ๒ เล่ม มีกระถางธูปบักธูป และมีดอกไม้จะเป็นดอกไม้พานหรือดอกไม้แจกันก็ได้ เท่านี้ก็เป็นโต๊ะบูชาแล้ว ส่วนโต๊ะหมู่บูชานั้นเป็นโต๊ะลงรักปิดทองจัดเป็นหมู่ ขนาดใหญ่เล็กสุดแต่จำนวนโต๊ะ เช่น หมู่ ๕ หมู่ ๘ บนโต๊ะตั้งดอกไม้พานหรือดอกไม้แจกัน มีเชิงเทียนอย่างน้อย ๑ คู่ กระถางธูป ๑ กระถาง ที่โต๊ะสูงตัวบน ถ้าเป็นโต๊ะหมู่พระก็ประดิษฐานพระพุทธรูป ถ้าเป็นโต๊ะบูชารับเสด็จ ฯ ไม่ประดิษฐานพระพุทธรูป ตั้งพานดอกไม้แทน หรือประดิษฐานพระบรมฉายาสาทิสลักษณ์ก็ได้

โต๊ะหมู่บูชา หรือโต๊ะบูชานั้น เมื่อใกล้เวลาเสด็จพระราชดำเนินก็จุดธูปเทียนด้วย

๔. **สิ่งของเครื่องใช้ในการรับเสด็จ ฯ** เป็นเรื่องที่จังหวัดเกรงมาก ว่าสิ่งของเครื่องใช้จะไม่สมพระเกียรติ ถ้าจังหวัดที่ต้องรับเสด็จ ฯ ได้ปฏิบัติตามหนังสือสัมมนาของปลัดกระทรวงมหาดไทย เมื่อดำรงตำแหน่งรองปลัดกระทรวงแล้ว จะหมดความวิตกกังวลและดำเนินการได้เรียบร้อยทุกประการ

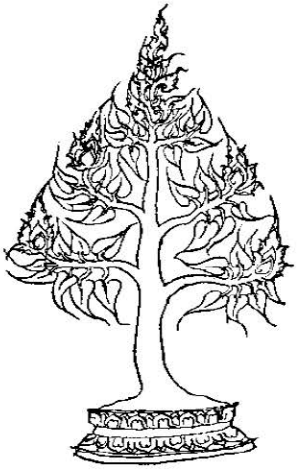
อนึ่ง ในการเสด็จพระราชดำเนินต่างจังหวัด ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานพระราชกระแสแก่กระทรวงมหาดไทย ๓ ประการ ซึ่งกระทรวงมหาดไทยได้เชิญพระราชกระแสให้จังหวัดต่าง ๆ ทราบเกล้า ฯ โดยทั่วกันแล้ว คือ

๑. ห้ามเรี่ยรายโดยเด็ดขาด

๒. ห้ามสร้างซุ้มรับเสด็จ ฯ เว้นแต่เอกชนหรือคณะชนจะจัดสร้างด้วยความสมัครใจ โดยทางราชการไม่ได้เกี่ยวข้อง

๓. ห้ามจัดนักเรียนรายทางรับเสด็จ ฯ เว้นแต่เมื่อเสด็จพระราชดำเนินผ่านโรงเรียนใด ซึ่งขณะนั้นมีนักเรียนอยู่ในโรงเรียน จะให้นักเรียนออกมารับเสด็จ ฯ หน้าโรงเรียนได้

ให้จังหวัดเชิญพระราชกระแสนี้ โฆษณาทางวิทยุท้องถิ่นให้ราษฎรจังหวัดที่เสด็จพระราชดำเนินทราบโดยทั่วกัน

พระราชพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา

พระราชพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา หรือ พระราชพิธีศรีสัจจปานกาลเป็นพระราชพิธีใหญ่สำหรับแผ่นดินมาแต่โบราณกาล เพิ่งยกเลิกเมื่อเปลี่ยนการปกครองแล้ว บัดนี้ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ตั้งการพระราชพิธีนี้ขึ้นอีกเมื่อวันที่ ๒๔ และ ๒๕ มีนาคม ๒๕๑๒ แต่ผู้ที่ถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา ในพระราชพิธีครั้งนี้ เฉพาะผู้ที่เป็นสมาชิกราชอิสริยาภรณ์อันมีศักดิ์รามาธิบดี เท่านั้น และไม่ได้เรียกการพระราชพิธีนี้ว่า พระราชพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา หรือ พระราชพิธีศรีสัจจปานกาล แต่เรียกว่า "พระราชพิธีพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์อันมีศักดิ์รามาธิบดี" ซึ่งผนวกการพระราชทานราชอิสริยาภรณ์อันมีศักดิ์รามาธิบดี กับถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยาเข้าด้วยกัน

พระราชพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา เป็นพระราชพิธีรวมทั้งพิธีทางพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์ ในสมัยโบราณมีปีละ ๒ ครั้ง คือ ขึ้น ๓ ค่ำ เดือน ๕ ครั้งหนึ่ง และแรม ๑๓ ค่ำ เดือน ๑๐ อีกครั้งหนึ่ง ถ้าจะลำดับการพระราชพิธีนี้เพียงสังเขปจะเป็นดังนี้

ทำน้ำพระพุทธมนต์
ทำน้ำพระพุทธมนต์ให้เป็นน้ำพระพิพัฒน์สัตยา
สาบานตน และ
ดื่มน้ำพระพิพัฒน์สัตยา

น้ำพระพิพัฒน์สัตยา เป็นน้ำที่ชำระพระแสง ในเรื่องการใช้น้ำชำระพระแสงเป็นน้ำพระพิพัฒน์สัตยานั้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทานพระบรมราชาธิบายว่าคงเริ่มด้วยวิธีขัตติย หรือกษัตริย์ คือ ทหาร ซึ่งเป็นผู้ถืออาวุธหรือหาเลี้ยงชีพด้วยคมอาวุธ พวกขัตติยย่อมรักและหวงแหนอาวุธไม่ยอมให้ห่างกาย เมื่อจะสาบานก็ใช้อาวุธซึ่งอยู่ใกล้ตัว หยิบง่ายกว่าสิ่งอื่นล้างน้ำให้รับประทานควบไปกับคำสาบาน และมีเค้าที่มาอีกทางหนึ่งก็คือ ในประกาศคเชนทรัศวสนานกล่าวว่า น้ำที่ล้างพระแสงขรรค์ชื่อ ฑีฆาวุ ใช้ดื่มเพื่อเป็นสิริมงคลเหมือนน้ำมนต์

ในสมัยอยุธยาการถือน้ำก็ทำเช่นเดียวกับในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ข้าราชการถือน้ำที่วัดพระศรีสรรเพชญ์ แล้วย้ายไปที่วิหารวัดมงคลบพิตรถือน้ำแล้วนำดอกไม้ธูปเทียนเข้าถวายบังคมพระบรมรูปสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ (พระเจ้าอู่ทอง) แล้วจึงเข้าเฝ้า ฯ ถวายบังคม

ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีการพระราชพิธีในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม บนธรรมาสน์ศิลาในพระอุโบสถ ประดิษฐานพระพุทธรูปชัยวัฒน์รัชกาลที่ ๑ พระชัยวัฒน์รัชกาลที่ ๕ พระชัยวัฒน์เนาวโลหะน้อย พระปริยัติธรรมสามพระคัมภีร์ เทวรูปพระอิศวร พระอุมาพระนารายณ์ และพระพรหม

พระแสงที่เชิญออกประดิษฐานโดยพาดบนบันไดแก้ว คือพระแสงศรสามองค์ พระแสงหอกเพชรรัตน เทวรูปเชิญพระขรรค์ธารพระกร เทวรูปอีกองค์หนึ่งเชิญลุ้งพระสุพรรณบัฏ พระแสงองค์อื่น ๆ บรรจุหีบมุกตั้งอยู่หน้าโต๊ะหมู่พระพุทธรูป ขันหยกเทียนพระราชพิธี และพระถ้วยโมราจานรองกรอบทองคำประดับเพชรเครื่องต้น ที่ริมฐานพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกตั้งโต๊ะเท้าคู้ทองเหลืองวางหม้อน้ำเงิน ๑๒ หม้อ ขันสาครตั้งข้างล่าง ๒ ขันโยงสายสิญจน์ถึงกัน

พระราชพิธีวันแรก เมื่อเสด็จออกแล้วอาลักษณ์อ่านคำประกาศซึ่งเป็นคำสรรเสริญพระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากร สดุดีพระมหากรุณาธิคุณพระมหากษัตริย์ทั้ง ๕ รัชกาล ตอนท้ายเป็นคำตักเตือนข้าราชการ และอธิษฐานขอพรเทพยดา เมื่อจบประกาศ พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ มหาราชปริตรสิบสองตำนาน เมื่อเจริญพระพุทธมนต์จบ พราหมณ์อ่านดุษฎีคำฉันท์เป็นคำสรรเสริญพระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากร สดุดีพระเกียรติและอธิษฐาน จบแล้ว ราชบัณฑิตทำอธิษฐานน้ำพระพิพัฒน์สัตยาต่อไปจนเสร็จการพระราชพิธีวันแรก

วันรุ่งขึ้นตอนเช้ามีถวายภัตตาหารพระที่เจริญพระพุทธมนต์วันก่อนแต่การถวายภัตตาหารนี้ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้งดในงานครั้งต่อ ๆ มา

เมื่อเสด็จออก พราหมณ์อ่านโองการแช่งน้ำ เป็นคำโคลง พระบาทสมเด็จ

พระจุลจอมเกล้าอยู่หัว ทรงพระราชวิจารณ์ว่า คำโคลงนี้ไม่มีพุทธศาสนาเจือปนเลย เป็นไสยศาสตร์แท้ จนเป็นที่น่าสงสัยว่า ไม่ใช่เริ่มในรัชสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ อาจจะแปลลอกคัดต่อ ๆ มาจากประเทศที่ถือลัทธิไสยศาสตร์

พระมหาราชครูพิธีผู้อ่านโองการแช่งน้ำ เมื่อเวลาจะอ่าน เชิญพระขันหยกมีรูปนารายณ์ทรงธนูตั้งอยู่กลางขัน เชิญพระแสงศรประนมมืออ่านบทสรรเสริญพระนารายณ์แล้วชุบพระแสงศร ๓ ครั้ง ทั้ง ๓ องค์ เมื่อจบแล้วประนมมืออ่านโองการ

พระราชพิธีศรีสัจจปานกาลในรัชกาลที่ ๗ รวมทำในพระราชพิธีตะรุษะสงกรานต์และตั้งองคมนตรี เป็นงานออกหมายกำหนดการ โดยเฉพาะพระราชพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยาเป็นงาน ๒ วัน วันแรกในหมายกำหนดการเป็นงานสวดมนต์ถือน้ำ ตั้งการพระราชพิธีที่พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม แต่งเครื่องแบบปรกติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินโดยกระบวนรถยนต์พระที่นั่งเสด็จเข้าพระอุโบสถทรงสรงน้ำพระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากร และทรงจุดธูปเทียนเครื่องนมัสการ ทรงศีลและสรงน้ำพระพุทธรูปสำคัญในพระอุโบสถ ต่อจากนั้นพระสงฆ์ ๔๐ รูป เจริญพระพุทธมนต์ทวาทศปริตรในพระราชพิธีศรีสัจจปานกาล

วันรุ่งขึ้น ตั้งการพระราชพิธีที่พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดารามเช่นเดียวกัน เป็นงานแต่งเครื่องแบบเต็มยศใหญ่ สายสะพายนพรัตนราชวราภรณ์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินโดยกระบวนราบใหญ่จากเกยพระที่นั่งบรมพิมานไปยังเกยหลังวัดพระศรีรัตนศาสดารามการพระราชพิธีวันนี้รวมกับทรงตั้งองคมนตรีด้วย เมื่อเสด็จเข้าพระอุโบสถทรงจุดธูปเทียนเครื่องนมัสการ ทรงศีล และพราหมณ์พิธีอ่านโองการแช่งน้ำเมื่อจบแล้วเชิญพระแสงศรชุบในน้ำพระพิพัฒน์สัตยา พราหมณ์พฤฒิบาศเชิญพระแสงต่าง ๆ แทงน้ำพระพิพัฒน์สัตยา พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์สัจจคาถา ชาวประโคมประโคมสังข์แตร ฆ้องชัย เครื่องดุริยดนตรี ต่อจากนั้นเจ้าพนักงานเบิกผู้ที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ตั้งเป็นองคมนตรีเข้าถวายสัตยปฏิญาณ พระราชทานตราตั้งเป็นองคมนตรี พราหมณ์พิธีถวายน้ำพระพิพัฒน์สัตยา แล้วพระบรมวงศานุวงศ์ และข้าราชการรับพระราชทานน้ำพระพิพัฒน์สัตยา ต่อไป แล้วเจ้ากรมพฤฒิบาศรับพระแสงจากเจ้าพนักงานกรมแสง มีผ้า

ขาวรองมือ เชิญพระแสงออกจากฝัก ชุบน้ำในหม้อเงิน และขันสาครทุกหม้อทุกขัน พระแสงซึ่งชุบน้ำคือ พระแสงชรรค์ชัยศรี พระแสงหอกเพชรรัตน พระแสงดาบคาบค่าย พระแสงดาบใจเพชร พระแสงดาบเวียต ทั้งหมดนี้เป็นพระแสงในรัชกาลที่ ๑ พระแสงดาบญี่ปุ่นในรัชกาลที่ ๒ พระแสงแฝดและพระแสงชรรค์เนาวโลหะ ในรัชกาลที่ ๓ พระแสงทรงเดิม ฝักประดับมุก พระแสงตรีเพชร ธารพระกรเทวรูป ธารพระกรศักดิ์สิทธิ์ พระแสงกั้นหยั่น และพระแสงบืนนพรัตนในรัชกาลที่ ๔ พระแสงทรงเดิมในรัชกาลที่ ๕ ขณะที่พระมหาราชครูแทงน้ำ พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์สัจจคาถา ประโคมแตรสังข์และดุริยางค์ จนเสร็จพิธี เมื่อชุบพระแสงแล้วพระมหาราชครูแบ่งน้ำที่ชุบพระแสงลงในพระถ้วยโมราเครื่องต้น เจือกับน้ำพระราชพิธีพราหมณ์ แล้วเจ้ากรมพฤฒิบาศรับพระขันหยกไปเทเจือปนในหม้อเงินและขันสาคร

เมื่ออาลักษณ์อ่านประกาศจบ ข้าราชการขึ้นไปอ่านคำสาบาน

น้ำชำระพระแสงนี้แต่เดิม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไม่ได้เสวยแต่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้า ฯ ให้เชิญขึ้นทูนเกล้า ฯ ถวาย เพื่อเสวยก่อน แล้วจึงได้แจกน้ำชำระพระแสงในหม้อเงินทั้งปวงถวายพระบรมวงศานุวงศ์ และให้ข้าราชการดื่ม

พระราชพิธีศรีสัจจปานกาลในรัชกาลที่ ๕ โดยละเอียดปรากฏในพระราชนิพนธ์พระราชพิธีสิบสองเดือนแล้ว

ประวัติเกี่ยวกับพระราชพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา

พระแสงขรรค์ชัยศรี

ตัวพระขรรค์เป็นของเก่า ผีมือทำงามมากเป็นศิลปสมัยเดียวกับนครวัต เดิมตัวพระขรรค์จมอยู่ในทะเลสาบนครเสียมราฐ ประเทศกัมพูชาชาวประมงทอดแหได้ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๒๗ เจ้าพระยาอภัยภูเบศร (แบน) ให้ข้าราชการนำมาทูนเกล้า ฯ ถวาย ในวันที่พระแสงขรรค์มาถึงมีอัสนีบาตตกในพระนคร ๗ แห่ง เช่น ที่ประตูวิเศษไชยศรี เป็นต้น พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ทำด้ามและผุกด้วยทองคำลงยาประดับมณีเป็นราชกกุธภัณฑ์

พระแสงศร

พระแสงศร ๓ องค์ ที่เชิญมาชุบน้ำพระพิพัฒน์สัตยาเริ่มตั้งแต่รัชกาลสมัย พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีนามดังนี้ พรหมมาสตร์ ประลัยวาต และอัคนิวาต มีประวัติสังเขป ดังนี้

เมื่อ พ.ศ. ๒๓๙๖ พระยาจุฬาราชมนตรี (นาม) นำหวายเทศขึ้นทูนเกล้า ฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ๓ อัน มีพระราชดำริว่ากรุงเทพ ฯ มีชื่อเมืองว่าอยุธยา ซึ่งถือว่าเป็นเมืองพระนารายณ์ พระปรมาภิไธยในโองการแช่งน้ำก็ใช้พระรามาธิบดี สอดคล้องกับนามกรุงควรจะสร้างพระแสงศรไว้สำหรับพระราชพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้กรมหมื่นอลงกฎกิจปรีชา ทำรูปพระแสงศรประกอบด้ามหวายเทศทั้งสามนั้น เมื่อโปรดเกล้า ฯ แบบแล้ว จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้หาพระฤกษ์ตามตำราพิชัยสงคราม ตั้งโรงพระราชพิธีในโรงพระแสง รวมเหล็กดีเป็นพระแสงศร ๓ องค์ แล้วโปรดเกล้า ฯ ให้สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้ามหามาลา กรมพระยาบำราบปรปักษ์ปั้นเทวรูปพระพรหมทรงหงส์ พระนารายณ์ทรงครุฑ พระอิศวรทรงโค ทำพิธีพราหมณ์หล่อที่วัง (กรมศิลปากรปัจจุบัน) ตรึงติดที่ด้ามพระแสงทั้ง ๓ องค์ แล้วขุดเหล็ก

ตัวพระแสงฝั่งทองเป็นอักษรพราหมณ์ ปลายด้ามถักผนึกลวดทองคำผูกขนนกหว้า แล้วทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้สมเด็จเจ้าฟ้ากรมพระยาบำราบปรปักษ์ เสด็จไปตั้งการพระราชพิธีชุบพระแสงที่ทะเลชุบศรจังหวัดลพบุรี แล้วตั้งกระบวนแห่ ไปศาลวัดบึน ทุบศิลาศรนารายณ์บรรจุในพระแสงมียันต์พรหมโองการ อิศวรโองการ และนารายณ์โองการ บรรจุ ต่อจากนั้นเชิญลงเรือศรีตั้งกระบวนกลับกรุงเทพ ฯ

เครื่องราชอิสริยาภรณ์อันมีศักดิ์รามาธิบดี

เครื่องราชอิสริยาภรณ์อันมีศักดิ์รามาธิบดี พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสร้างขึ้นเพื่อพระราชทานแก่ผู้มีความชอบในราชการทหาร ได้ตราเป็นพระราชบัญญัติ ประกาศเมื่อวันที่ ๖ เมษายน ๒๔๖๑ ต่อมาภายหลังจากเปลี่ยนการปกครองรัฐบาลได้ระงับการขอพระราชทานราชอิสริยาภรณ์นี้เสีย แต่มิได้ยกเลิกพระราชบัญญัติ

เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน เสด็จพระราชดำเนินเยือนสหรัฐอเมริกาและประเทศยุโรป มีผู้มีเกียรติบางประเทศสมควรได้รับพระราชทานราชอิสริยาภรณ์ รัฐบาลจึงได้ปรับปรุงพระราชบัญญัติเครื่องราชอิสริยาภรณ์รามาธิบดี โดยยกเลิกพระราชบัญญัติเดิม แล้วตราพระราชบัญญัติขึ้นใหม่เรียกว่า "พระราชบัญญัติเครื่องราชอิสริยาภรณ์อันมีศักดิ์รามาธิบดี พ.ศ. ๒๕๐๓" ถวายพระราชอำนาจแก่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่จะพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์นี้ แก่ผู้ทำความดีความชอบ เป็นพิเศษหรือ เป็นประโยชน์อย่างยิ่งแก่ราชการทหารไม่ว่าในยามสงคราม โดยไม่ต้องมีคณะที่ปรึกษาเช่นที่ตราไว้ในพระราชบัญญัติเดิม

ราชอิสริยาภรณ์นี้มี ๖ ชั้น คือ

ชั้นที่ ๑ เสนางคะบดี (ส.ร.) ประกอบด้วยดาราเป็นรูปไข่ มีลายแหลมออกไป ๔ ทิศ กลางดาราด้านหน้าเป็นรูปพระปรศุรามาวตารปราบพญาการตวีรยะ ด้านหลังเป็นรูปอักษรพระปรมาภิไธยย่อ ร.ร. ๖ อยู่ภายใต้พระมหาพิชัยมงกุฎ ประดับที่หน้าอกเสื้อเบื้องซ้าย และแพรแถบสายสะพายสีดำมีริ้วแดงอยู่ใกล้ขอบทั้ง ๒ ข้าง มีดวงตราห้อยรูปไข่ลายรูปเหมือนกับกลางดาราแต่ไม่มีรัศมี สวมเฉียงขวาไปซ้าย

ชั้นที่ ๒ มหาโยธิน (ม.ร.) ประกอบด้วยดาราลักษณะเดียวกับเสนางคะบดีใช้ประดับที่หน้าอกเสื้อเบื้องขวา และดวงตราลักษณะเช่นเดียวกับเสนางคะบดีใช้ห้อยกับแพรแถบสีเดียวกับสายสะพายสำหรับคล้องคอ

ชั้นที่ ๓ โยธิน (ย.ร.) มีดวงตราลักษณะเดียวกับมหาโยธินห้อยกับแพรแถบคล้องคอ แต่ไม่มีดารา

ชั้นที่ ๔ อัศวิน (อ.ร.) มีดวงตราลักษณะเดียวกับโยธินแต่ย่อมกว่า ใช้ห้อยกับแพรแถบ ประดับที่หน้าอกเสื้อเบื้องซ้าย

ชั้นที่ ๕ เหรียญรามมาลาเข็มกล้ากลางสมร (ร.ม.ก.) เหรียญมีลักษณะเป็นรูปไข่ ทำด้วยเงิน ด้านหน้าเป็นรูปพระปรศุรามาวตราปราบพญาการตวีรยะ ด้านหลังมีอักษรพระปรมาภิไธย ร.ร. ๖ ภายใต้พระมหาพิชัยมงกุฎ ห้อยกับแพรแถบมีเครื่องหมายพระวชิราวุธที่แพรแถบประดับหน้าอกเสื้อเบื้องซ้าย

ชั้นที่ ๖ เหรียญรามมาลา (ร.ม.) ลักษณะเหมือนเหรียญรามมาลาเข็มกล้ากลางสมร แต่ไม่มีเครื่องหมายพระวชิราวุธ ประดับที่หน้าอกเสื้อเบื้องซ้าย

ชั้นที่ ๑ ถึงชั้นที่ ๔ มีประกาศนียบัตรทรงลงพระปรมาภิไธย และประทับพระราชลัญจกร ชั้นที่ ๕ และ ๖ ประกาศในราชกิจจานุเบกษาอย่างเดียว

ราชอิสริยาภรณ์อันมีศักดิ์รามาธิบดี ไม่ต้องส่งคืนเมื่อผู้ได้รับพระราชทาน ได้รับพระราชทานเลื่อนชั้นหรือถึงแก่กรรม.

รายพระนามและนาม
สมาชิกราชอิสริยาภรณ์อันมีศักดิ์รามาธิบดี

ได้รับพระราชทานในรัชกาลที่ ๖

พ.ศ. ๒๔๖๑

ชั้นที่ ๑ เสนางคะบดี

สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนาถ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช

สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ กรมหลวงนครสวรรค์วรพินิต

พระเจ้าพี่ยาเธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ

ชั้นที่ ๒ มหาโยธิน

นายพลเรือโท พระเจ้าพี่ยาเธอ กรมหมื่นชุมพรเขตอุดมศักดิ์

นายพลโท พระยาประสิทธิ์ศุภการ (ม.ล. เฟื้อ พึ่งบุญ)

นายพลโท พระยาสีหราชเดโชไชย (แย้ม ณ นคร)

นายพลโท พระเจ้าน้องยาเธอ กรมขุนกำแพงเพ็ชรอรรคโยธิน

นายพลเรือโท พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นสิงหวิกรมเกรียงไกร

มหาอำมาตย์เอก เจ้าพระยายมราช (ปั้น สุขุม)

นายพลโท หม่อมเจ้าอลงกฎ ศุขสวัสดิ์

นายพลตรี หม่อมเจ้าพันธุประวัติ เกษมสันต์

นายพลเสือป่า สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนลพบุรีราเมศวร์
จอมพล เจ้าพระยาเดชานุชิต (ม.ร.ว. อรุณ ฉัตรกุล)
นายพลเสือป่า หม่อมเจ้าบวรเดช กฤดากร
นายพลโท หม่อมเจ้าเสรฐศิริ กฤดากร
นายกองเอก พระยาสุรินทราชา (ม.ร.ว. สิทธิ์ สุทัศน์)

ชั้นที่ ๓ โยธิน

นายพลเสือป่า เจ้าพระยาธรรมาธิกรณาธิบดี (ม.ร.ว. บุ้ม มาลากุล)
นายพลเสือป่า พระยานนทิเสนสุเรนทรภักดี (แม้ก เศียนเสวี)

ชั้นที่ ๔ อัศวิน

นายนาวาโท หลวงหาญสมุท (บุญมี พันธุมนาวิน)
นายกองเอก พระยาสุรบดินทรสุรินทรฤาไชย (พร จารุจินดา)

พ.ศ. ๒๔๖๒

ชั้นที่ ๓ โยธิน

นายพันเอก พระเฉลิมอากาศ (สุณี สุวรรณประทีป)
นายพันโท หม่อมเจ้าอมรทัต กฤดากร
นายพันตรี หลวงรามฤทธิรงค์ (ต่อย หัสดิเสวี)

ชั้นที่ ๔ อัศวิน

นายร้อยเอก ศรี ศุขะวาที
นายร้อยเอก เพิ่ม อุณหสูต
นายร้อยเอก แม้น เหมะจุฑา

* นายร้อยโท หม่อมเจ้านิตยากร วรวรรณ
นายร้อยโท มุ่ย มังคลานนท์
* นายร้อยโท เรียม เศวตเศรนี (พันโท หลวงอาวุธวิชาชาญ)
* นายร้อยตรี จิ๊ด ยุวนวรรธนะ (พลเอก หลวงวิชิตสงคราม)
นายร้อยตรี เวก สู่ไชย
* นายร้อยตรี เชียร บุณยพุกกณะ (พันเอก หลวงสวัสดิสงคราม)
นายร้อยตรี ชุ่ม จิตรเมตตา
นายร้อยโท กระมล โชติกเสถียร
* นายร้อยโท ภักดิ์ เกษลำลี (พลอากาศโท พระศิลปศาสตราคม)
นายร้อยโท พล เสนีวงศ์ ณ อยุธยา
นายร้อยโท ต่วน โกมารทัต

ชั้นที่ ๖ เหรียญรามมาลา

* นายร้อยตรี เภา เพียรเลิศ (พันเอก พระบริภัณฑ์ยุทธกิจ)
* นายธงไชย โชติกเสถียร (พลเอก หลวงสุรณรงค์)
นายสิบโท ชุนทอง กำเนิดเพ็ชร
นายสิบตรี ชุนบรรณสาสน์สาทร (ประกอบ บุนนาค)
* นายดาบชั้วคราว เรียม ทรรทรานนท์ (นาวาเอก พระเรียมวิรัชชภาค ร.น.)
นายดาบชั้วคราว แทน จิตรคนี
นายดาบชั้วคราว ม.ล. ศิริ อิศรเสนา
นายดาบชั้วคราว ส่วน
จ่านายสิบชั้วคราว ม.ล. อุ่น อิศรเสนา
จ่านายสิบชั้วคราว ม.ร.ว. ฉายฉาน ศิริวงศ์
* นายสิบเอก จิตร วงศ์ชจร
* นายสิบเอก เฉลิม สรวิสูตร
นายสิบเอก ยิ้ม พึงพระคุณ

พระราชทานในรัชกาลปัจจุบัน

พ.ศ. ๒๕๐๔

ชั้นที่ ๑ เสนางคะบดี

จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์

พ.ศ. ๒๕๐๘

ชั้นที่ ๑ เสนางคะบดี

* จอมพล ถนอม กิตติขจร

ชั้นที่ ๒ มหาโยธิน

* พลเอก ประภาส จารุเสถียร
* พลเอก จิตติ นาวีเสถียร
* พลอากาศเอก ทวี จุลละทรัพย์

พ.ศ. ๒๕๑๑

ชั้นที่ ๔ อัศวิน

* พันตรี ยุทธนา แย้มพันธุ์

ชั้นที่ ๕ เหรียญรามมาลาเข็มกล้ากลางสมร

* ร้อยเอก วิชัย ขันติรัตน์

พ.ศ. ๒๕๑๒

ชั้นที่ ๔ อัศวิน

* พันตำรวจตรี กฤช สังขะทรัพย์

ชั้นที่ ๕ เหรียญรามมาลาเข็มกล้ากลางสมร

* ร้อยตำรวจโท วินิจ รัญเสวะ

ชั้นที่ ๖ เหรียญรามมาลา

* ร้อยเอก นฤนารถ ไตรภูวนาถ
* ร้อยตำรวจเอก พิเชษฐ์ เกษบุรมย์

หมายเหตุ รายพระนามและนามที่มี* ข้างหน้า คือผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ในขณะทำบันทึกนี้.

ประเพณีไทย

ไทยเป็นชาติที่มีขนบประเพณีเป็นอย่างดีมาตั้งแต่โบราณกาลจนบัจจุบันนี้ เห็นจะเป็นเพราะชาติที่มีพระมหากษัตริย์เป็นองค์พระประมุข และเป็นชาติที่ถือพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ จึงเป็นชาติที่มีวัฒนธรรมประจำมาตั้งแต่เล็ก และเมื่อเติบโตมีบุตรหลานก็ปลูกฝังวัฒนธรรมอันดีงามให้เป็นสมบัติสืบต่อไป ถึงแม้นบัจจุบันนี้อารยธรรมของชาติอื่นจะเข้ามาคลุกเคล้าปะปนอย่างไรและเพียงใด ก็ไม่สามารถกลืนวัฒนธรรมของชาติไทยไปได้จริงอยู่ วัฒนธรรมไทยเป็นของละเอียดอ่อน ละมุนละไม ต้องผึกต้องสนใจ แต่ตามหลักธรรมดาไม่ว่าวัฒนธรรมทางแขนงใด ด้านใด ย่อมมีกฎ มีระเบียบ ไม่แต่วัฒนธรรม แม้แต่กิริยาอาการในชีวิตประจำวันก็ต้องมีกฎ มีระเบียบ ถึงแม้ระเบียบกฎเกณฑ์นั้นจะไม่ได้ตราไว้เป็นลายลักษณ์อักษรก็ตาม เช่น การรับประทานซึ่งเป็นชีวิตประจำวันง่ายๆ ก็ยังมีระเบียบกฎเกณฑ์ว่าตามธรรมดาต้องนั่งรับประทาน รับประทานพอถึม ไม่รับประทานอย่างรีบเร่ง หรือควรรับประทานอาหารชนิดใด ประเภทใด วันละกี่ครั้งจึงจะเป็นประโยชน์แก่ร่างกาย เช่นนี้ เป็นต้น

กิริยาอาการของการเคลื่อนไหวก็ดี การพูดก็ดี เมื่อเจริญเติบโตแล้ว ไม่ว่าใครก็ย่อมทำได้ พูดได้ แต่กิริยาอาการก็ดี คำพูดก็ดี ย่อมแตกต่างกัน จึงทำให้เกิดความคิดนึกว่าจะทำกิริยาอาการอย่างไรจึงจะไม่เป็นการฝืนอิริยาบถและถูกต้องทั้งกับบุคคลและเหมาะสมกับกาลเทศะ จะพูดอย่างไรจึงจะสมควรกับบุคคลที่เราจะพูดด้วย ซึ่งจะต้องให้ผู้พึงนิยมชมชื่น ไม่ขุ่นเคือง สิ่งเหล่านี้เมื่อคนหมู่มากเห็นชอบ นิยม และยึดถือ จึงกลายเป็นขนบประเพณีอันเป็นวัฒนธรรมประจำชาติไป

ในเรื่องกิริยามารยาทก็ดี คำพูดก็ดี ย่อมแตกต่างกันตามอาวุโสระหว่างบุคคลทั้งสอง เช่น การไหว้ ถ้าไหว้บุคคลที่ฐานะเท่ากับผู้ไหว้ เช่น เพื่อนกัน กับไหว้บุคคลที่เคารพ เช่นไหว้ครู ไหว้พระก็ทำกิริยาอาการแตกต่างกันไป ไทยไม่ใช่ชาติถือศักดินา หรือนิยมในลัทธิเจ้าขุนมูลนาย แต่หลักธรรมดาและหลักธรรมชาติ ย่อมมีการแตกต่างกันในคุณ

สมบัติ รูปร่าง การที่จะถือหลักเสมอกันไปหมดนั้น ย่อมขัดกับหลักธรรมชาติ การปฏิบัติแตกต่างกันในกิริยามารยาทและคำพูดไม่ใช่เป็นไปตามระบอบศักดินา หากเป็นไปตามกฎธรรมชาติ กฎธรรมดา

กิริยามารยาท

กิริยามารยาท คือการเคลื่อนไหวตามธรรมชาติของมนุษย์โดยทั่วไป มีการแตกต่างกันตามความนิยมของแต่ละชาติแต่ละเผ่า อิริยาบถเหล่านี้เป็นไปตามกฎธรรมดาตั้งแต่ปฏิสนธิ และเมื่อเจริญวัยขึ้นก็ดัดแปลง เปลี่ยนแปลง ให้เข้ากับความนิยมของเผ่านั้นชาตินั้นอิริยาบถที่จะกล่าวต่อไปนี้ได้แก่การนั่ง ยืน เดิน หมอบ คลาน และการเคารพ

การนั่ง การนั่งมี ๒ อย่างคือ นั่งกับพื้นและนั่งเก้าอี้ นั่งตามลำพังจะนั่งอย่างไรก็ได้ แต่ถ้านั่งกับบุคคลอื่นจะต้องนั่งให้เรียบร้อย ยิ่งผู้ที่นั่งด้วยเป็นผู้มีอาวุโสก็ควรนั่งโดยอาการสำรวม เช่นนั่งกับพื้นจะต้องนั่งพับเพียบเก็บปลายเท้า ถ้านั่งกับผู้สูงอาวุโส เช่น นั่งเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท นั่งกับพระภิกษุผู้ใหญ่ ควรเป็นหมอบ ไม่ใช่นั่ง ไม่นั่งยองๆ นั่งขัดสมาธิ นั่งเท้าแขน นั่งเหยียดขา แม้แต่นั่งพับเพียบก็อย่าเหยียดขาให้ยาวออกไป ถ้านั่งเก้าอี้ก็นั่งให้ขาชิดกัน ไม่ไขว้เท้าไขว่ห้าง หรือยกแขนพาดพนักเก้าอี้ เมื่อเวลาจะพูดกับผู้มีอาวุโสมาก เช่น เวลากราบบังคมทูลหรือสดับพระราชกระแส ถ้านั่งเก้าอี้ควรเป็นนั่งลงศอก คือวางส่วนแขนทั้งสองบนหน้าขา น้อมตัวเล็กน้อย มือประสาน

การนั่งลงศอกทำเมื่อนั่งกับพื้นก็ได้

การยืน ต้องยืนอย่างสุภาพ ถ้ายืนเฉพาะพระพักตร์ต้องยืนตรงขาชิด ปลายเท้าห่างกันเล็กน้อย มือทั้งสองแนบข้าง หรือยืนค้อมส่วนบนเล็กน้อย มือประสาน อย่ายืนโดยเอามือไพล่หลัง ยืนกอดอก ยืนเท้าสะเอว หรือมือล้วงกระเป๋าเสื้อ กระเป๋ากางเกง

การเดิน เดินอย่างสุภาพ หลังตรง ช่วงก้าวไม่ยาวหรือสั้นเกินควร ไม่ส่ายตัว

หรือโยกศีรษะ ถ้าเดินตามเสด็จ ฯ หรือเดินกับผู้ใหญ่ต้องเดินทางด้านซ้าย ระดับต่ำลงมาเล็กน้อย และมีอิริยาบถสำรวม

การเดินอีกอย่างหนึ่งเรียกว่า เดินเข่า ซึ่งมักนิยมเรียกว่าคลานเข่าใช้ในเมื่อผ่านผู้ที่เคารพ เวลาเดินเข่าปลายเท้าต้องตั้ง และอย่าแกว่งแขน

การหมอบ ใช้ในเมื่อพบผู้มีอาวุโส เช่น เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท เฝ้าสมเด็จพระสังฆราช พบสมเด็จพระราชาคณะเป็นต้น อิริยาบทหมอบที่ถูกต้อง จะต้องให้เข่าข้างที่ยื่นออกอยู่กลางของแขนทั้งสอง มือประนมหรือประสาน สุดแล้วแต่กาละ

การลุกขึ้นจากหมอบ ไม่ใช่ใช้มือยันพื้นแล้วลุกขึ้นทีเดียว จะต้องวางแขนทั้งสองราบกับพื้นแล้วยกส่วนก้นขึ้นก่อน เมื่อตัวตรงแล้วจึงยกแขนขึ้น

การคลาน การคลานนั้นปัจจุบันเกือบจะคลานไม่เป็น แต่เป็นอิริยาบถอันเป็นประเพณีไทยแท้ ๆ ที่ควรจะใช้เมื่อเข้าพบผู้สูงอาวุโส การคลานที่ถูกต้องนั้นมีลักษณะอาการแตกต่างกัน เพศหนึ่งก็มีวิธีคลานอย่างหนึ่ง ถ้าจะจำแนกเป็นส่วนใหญ่ก็คือคลานถือของและคลานมือเปล่า

การคลานมือไม่ถือของไม่ว่าชายหรือหญิงให้คลานแบบ คลานลงมือ คือ มือทั้งสองคว่ำไปกับพื้น คลานให้งาม จะต้องให้มือทั้งสองอยู่ระดับเดียวกับลำตัว ปลายนิ้วทอดตรง ไม่ยกตัวหรือลดตัวให้ดูน่าเกลียด ปลายเท้าตั้ง หน้าตรง

ถ้าถือของคลาน ชายคลานแบบหนึ่ง หญิงคลานแบบหนึ่ง สำหรับชายถือของสองมือ คลานแบบที่เรียกว่าคลานแขน วาดที่ละขาแต่อย่าให้ของถือส่ายไปมา ต้องให้ตรงอยู่เสมอ ทำได้โดยยืดและลดแขนแต่ละข้างตามที่วาดเท้าไป

สำหรับหญิง ถือของมือเดียวกับถือของสองมือคลานต่างกัน ทั้งนี้เมื่อได้รับการฝึกก็จะคลานได้ถูกต้องโดยไม่ยากนัก

การทำความเคารพ การทำความเคารพทำได้หลายแบบ แบบไทย มีไหว้ กราบ ถวายบังคม แบบสากล มีก้มศีรษะ, แบบย่อเข่า, ยืนตรง, วันทยหัตถ์หรือวันทยาวุธ

การไหว้ ใช้ได้กับบุคคลทุกประเภท ตั้งแต่ผู้มีฐานะเท่ากันจนถึงผู้มีอาวุโสสูงสุด ทำให้แตกต่างกันตามอาวุโสของผู้ที่ไหว้โดยการโน้มศีรษะ น้อมตัว ผู้ที่มีอาวุโสมากก็ไหว้โดยโน้มศีรษะต่ำ น้อมตัวต่ำ ถ้าฐานะเท่ากันแม้เพียงประนมมือไหว้ที่อกก็ถือเป็นการไหว้แล้ว

การประนมมือที่ถูกต้อง จะต้องให้นิ้วทุกนิ้วชิดกัน ตั้งอยู่ระดับกลางอก ปลายนิ้วตรงไปเบื้องบน ไม่ใช่เอนแขนทำมุมกับลำตัว

การไหว้บุคคลธรรมดากับพระพุทธรูป พระภิกษุต่างกัน ถ้าไหว้บุคคล ให้ระดับหัวแม่มืออยู่ใต้จมูก ถ้าไหว้พระภิกษุหรือพระพุทธรูปให้หัวแม่มือจรดกลางหน้าผาก

การกราบ จะต้องทำอิริยาบถหมอบก่อน แล้วจึงกราบ ถ้ากราบบุคคล กราบตั้งมือและกราบครั้งเดียว ต้องก้มศีรษะให้หน้าผากลงไปจดหัวแม่มือ อย่ายกหัวแม่มือขึ้นรับหน้าผาก

กราบพระพุทธรูปหรือกราบพระภิกษุที่ถูกต้องแล้วต้องกราบแบบ เบญจางคประดิษฐ์ คือส่วนของร่างกายทั้ง ๕ (เข่า ๒, มือ ๒, หน้าผาก) จดพื้น ถ้าจะหมอบกราบธรรมดาก็ได้ แต่จะต้องคว่ำมือและกราบ ๓ ครั้ง

การกราบแบบเบญจางคประดิษฐ์ ให้นั่งกระหย่งตัว (คือวางก้นลงบนส้นเท้า) ไม่ว่าชายหรือหญิง แล้วประนมมือสูงระดับกลางหน้าผากก้มลงกราบ เมื่อจะถึงพื้นก็คว่ำมือให้มือทั้งสองห่างกันพอหน้าผากจดพื้น ทำเช่นนี้ ๓ ครั้ง ครั้งสุดท้ายกราบแล้วยกมือขึ้นจดหน้าผากแล้วจึงลดมือลง การกราบแบบเบญจางคประดิษฐ์ระวังอย่ายกก้นให้สูงเกินไป และเวลากราบ กราบลงพร้อมกันทั้ง ๒ แขน อย่าลงทีละแขน และก่อนที่จะกราบ ไม่ต้องประนมมือไว้ที่อก เว้นแต่จะสวดมนต์

การถวายบังคม การถวายบังคมเป็นการเคารพแบบไทยที่มีมาแต่สมัยโบราณจนปัจจุบันนี้ถือว่าเป็นการแสดงความเคารพต่อผู้ที่เคารพสูงสุด ในวิชานาฏศิลป์และศิลปการต่อสู้ มักใช้เมื่อแสดงความเคารพครูอาจารย์เสมอ สำหรับบุคคล ควรใช้เฉพาะเมื่อถวายความเคารพพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระบรมราชินีเท่านั้น

การถวายบังคม จะต้องให้มือประนมอยู่ตลอดเวลา และตัวกับใบหน้าตรงไปข้างหน้า ไม่ใช่ผายมือ ตัวเอนหรือเอียงข้าง ๆ เช่นที่นิยมทำในการไหว้ครูในนาฏศิลป์หรือศิลปการต่อสู้

การถวายบังคมเริ่มด้วยการนั่งกระหย่งตัว มือวางที่หน้าขา แล้วประนมมือเหนืออก เริ่มทำถวายบังคมโดยลดมือที่ประนมลงต่ำ พร้อมกับก้มตัว แล้วยกตัวขึ้น พร้อมกับยกมือที่ประนมให้สูงระดับหน้าผาก ขณะนี้ตัวจะเอนไปข้างหลังเล็กน้อย ลดมือที่ประนมลงอยู่ระดับอกพร้อมกับตั้งตัวตรง ทำเช่นนี้ติด ๆ กัน ๓ ครั้ง

การเคารพโดยก้มศีรษะซึ่งเป็นประเพณีสากลนั้น ให้ก้มศีรษะพองาม อย่าให้เป็นผงกศีรษะ แต่ถ้าเป็นถวายความเคารพจะต้องโน้มตัวส่วนบนลงด้วยและอย่าทำให้เร็วเกินไป

การเคารพโดยก้มศีรษะและวันทยหัตถ์ อย่าใช้เมื่อทำความเคารพพระ

การเคารพแบบย่อเข่าสำหรับสตรี ที่เรียกกันง่าย ๆ ว่าถอนสายบัวนั้น ตามประเพณีไทยควรใช้เฉพาะเมื่อถวายความเคารพพระสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระบรมราชินี และพระบรมวงศ์ ตั้งแต่ชั้นพระราชโอรสพระราชธิดาขึ้นไปเท่านั้น บุคคลนอกจากนี้ ไม่ควรทำความเคารพแบบย่อเข่า

วิธีเคารพแบบย่อเข่า ให้ชักเท้าข้างใดข้างหนึ่งไปทางหลัง โดยวาดเท้าไปทางด้านตรงข้าม พร้อมกับย่อตัวให้ต่ำ แต่อย่าให้เข่าถึงพื้น ขณะเดียวกันยกมือทั้งสองขึ้นประสานวางไว้บนหน้าขาส่วนที่ใกล้หัวเข่าและก้มศีรษะพองาม แล้วเงยหน้าปล่อยมือพร้อมกับยกตัวขึ้นตรงและชักเท้ากลับ

ถ้าถือของมือเดียว มือซ้ายจะทิ้งข้างตัว หรือวางบนต้นขาข้างที่ยื่นออกมาก็ได้

การเอางาน เป็นการเคารพแบบหนึ่ง และควรทำเฉพาะพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระบรมราชินี และพระบรมวงศ์ตั้งแต่พระราชโอรสพระราชธิดาขึ้นไป

การทำ "เอางาน" ทำในกรณีรับพระราชทานของ เช่น รับพระราชทานราชอิสริยาภรณ์ รับพระราชทานปริญญาบัตร หรือในกรณีที่ทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดเฉพาะพระพักตร์ เช่น เวลาจะยกสิ่งของที่ตั้งอยู่เฉพาะพระพักตร์ออก ก็ทำเอางานก่อนยกสิ่งของนั้น ๆ และ

เมื่อส่งสิ่งของให้บุคคลอื่น บุคคลที่รับไม่ต้องทำเอางาน เพราะการทำเอางานเป็นการถวายความเคารพ ไม่ใช่เคารพสิ่งของ เว้นแต่ในการที่จะหยิบยกหรือเชิญของสูง เช่น เชิญพระมาลาก็ต้องทำเอางานก่อน

การทำเอางาน ใช้มือขวาเฉพาะข้อมือถึงปลายนิ้วเท่านั้น วิธีทำเอางานให้ตั้งแขนกางประมาณ ๔๕ องศา แล้วยกมือทางสันขึ้นและลงเร็วๆ ๑ ครั้ง ถ้าจะรับพระราชทานของเมื่อทำเอางานแล้วก็ลดแขนลงในระดับตั้งฉาก หงายมือรับพระราชทาน

การเข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท

การเข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทมี ๒ โอกาส คือ ในงานพระราชพิธีการ และการเข้าเฝ้า ฯ ลำลอง

จะเป็นการเฝ้า ฯ พิธีการหรือการลำลองก็ตาม จะต้องระมัดระวังในเรื่องการแต่งกาย กิริยามารยาท และการพูดจาเป็นพิเศษ

การแต่งกาย ถ้าเป็นการเข้าเฝ้า ฯ ในพิธีการแล้ว โดยมากได้กำหนดเครื่องแต่งกายไว้ เครื่องแต่งกายในพิธีก็มีเครื่องแบบปกติ เครื่องแบบครึ่งยศ เครื่องแบบเต็มยศ ถ้าเป็นการเข้าเฝ้า ฯ ลำลองแล้วโดยมากแต่งกายสากลนิยม

เครื่องแต่งกายในงานพิธีการสำหรับผู้ที่ไม่มีเครื่องแบบราชการ ถ้าได้รับการนัดหมายจากสำนักพระราชวังให้เข้าเฝ้า ฯ หรือเข้าเฝ้า ฯ ในงานพระราชพิธี ผู้เข้าเฝ้า ฯ มีสิทธิแต่งเครื่องแบบขอเฝ้า ฯ ซึ่งเป็นเครื่องแบบวิสามัญได้ แต่ผู้มีสิทธิแต่งเครื่องแบบราชการอยู่แล้ว จะแต่งเครื่องแบบขอเฝ้า ฯ ไม่ได้

เครื่องแต่งกายในการเข้าเฝ้า ฯ จะต้องสุภาพเรียบร้อย สีไม่ฉูดฉาด ไม่ไว้ทุกข์ เว้นแต่เมื่อมีประกาศไว้ทุกข์ในราชสำนักหรือในพิธี การศพ การไปเฝ้า ฯ ในพิธีการต่าง ๆ ซึ่งถึงแม้จะเพียงแต่ไปชมพระบารมีก็ควรแต่งกายให้สุภาพเรียบร้อย เช่น สตรีไม่สวมสแล็คเป็นต้น

การแต่งเครื่องแบบเต็มยศสำหรับผู้ที่ได้รับพระราชทานราชอิสริยาภรณ์ชั้นสาย-สะพายมักจะสงสัยว่าจะสวมสายสะพายอะไรจึงจะถูกต้อง งานที่เป็นงานเต็มยศ โดยมากเป็น

งานที่มีหมายกำหนดการของสำนักพระราชวังออก ซึ่งในหมายกำหนดการนั้นตอนท้ายจะกำหนดการแต่งกายไว้ โดยมากระบุว่า ให้สวมสายสะพายอะไร เช่น แต่งเครื่องแบบเต็มยศสวมสายสะพายช้างเผือก เช่นนี้หมายความว่าให้สวมสายสะพายในตระกูลราชอิสริยาภรณ์ช้างเผือก ผู้ใดได้รับพระราชทานสายสะพายช้างเผือก ก็สวมสายสะพายชั้นสูงสุดที่ได้รับพระราชทาน ถ้ายังไม่ได้รับสายสะพายช้างเผือก ก็สวมสายสะพายสูงสุดที่ผู้นั้นได้รับพระราชทาน ไม่ใช่ว่าเมื่อไม่ได้รับสายสะพายที่หมายกำหนดการกำหนดไว้ จะไม่สวมสายสะพายเสียเลย ถ้าในหมายกำหนดการไม่ได้ระบุว่าให้สวมสายสะพายอะไร เป็นแต่กำหนดให้แต่งกายเครื่องแบบเต็มยศ ก็สวมสายสะพายสูงสุดที่ได้รับพระราชทาน มีข้อห้ามแต่เพียงว่าไม่สวมสายสะพายเครื่องราชอิสริยาภรณ์อันเป็นโบราณราชมงคลนพรัตนราชวราภรณ์ ในงานที่ไม่เป็นมงคล เช่นงานศพ สายสะพายเครื่องราชอิสริยาภรณ์อันมีศักดิ์รามาธิบดี ก็ควรสวมเฉพาะในพิธีการทางทหาร เช่นงานสวนสนาม ถวายพระพรชัยมงคลเนื่องในการพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษาเป็นต้น

การแต่งกายของสุภาพสตรี

เครื่องแต่งกายสุภาพสตรีตามพระราชนิยมของสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ มีดังนี้

๑. แบบไทยเรือนต้น ใช้ผ้าผ่ายหรือผ้าไหมมีลายริ้วตามขวางหรือตามยาว หรือใช้ผ้าเกลี้ยงมีเชิง ซิ่นยาวจรดข้อเท้า บ้ายหน้า เสื้อใช้ผ้าสีตามริ้วซิ่นหรือเชิงซิ่น จะตัดกับซิ่นหรือเป็นสีเดียวกันก็ได้ เสื้อคนละท่อนกับซิ่น แขน ๓ ส่วน กว้างพอสบาย ผ่าอก ดุม ๕ เม็ด คอกลมต้น ไม่มีขอบตั้ง

๒. แบบไทยจิตรลดา ใช้ผ้าไหมเกลี้ยงมีเชิง หรือเป็นยกดอกทั้งตัวก็ได้ ตัดแบบเสื้อคนละท่อนกับซิ่น ซิ่นยาว บ้ายหน้า เสื้อแขนยาวผ่าอก คอกลม มีขอบตั้งน้อย ๆ

เป็นชุดพิธีตอนกลางวัน ใช้ในงานที่สุภาพบุรุษแต่งเต็มยศ เช่นในพิธีรับประมุข

ต่างประเทศที่มาเยือนเป็นทางราชการ พิธีสวนสนามเนื่องในพระราชพิธีเฉลิมพระชนม-พรรษา สุภาพสตรีไม่ต้องประดับราชอิสริยาภรณ์

๓ แบบไทยอมรินทร์ ใช้ผ้ายกไหมที่มีทองแกม หรือยกทองทั้งตัว เสื้อคนละท่อนกับซิ่น ไม่มีเข็มขัด ถ้าเป็นผู้สูงอายุจะใช้คอกลมกว้าง ๆ ไม่มีขอบตั้งแขน ๓ ส่วนก็ได้

๔. แบบไทยบรมพิมาน ใช้ผ้ายกไหมหรือยกทองมีเชิงหรือยกทั้งตัว ตัดแบบติดกัน ซิ่นจีบข้างหน้า มีชายพก ยาวจรดข้อเท้า คาดเข็มขัดไทย เสื้อแขนยาวคอกลมมีขอบตั้ง ผ่าด้านหลังหรือด้านหน้าใช้เครื่องประดับตามสมควร

๕. แบบไทยจักรี ใช้ผ้ายกมีเชิงหรือยกทั้งตัว มีจีบยกข้างหน้า มีชายพก ใช้เข็มขัดไทยคาด ท่อนบนเป็นสไบ จะเย็บให้ติดกับซิ่นเป็นท่อนเดียวกันหรือจะมีสไบห่มต่างหากก็ได้ เปิดบ่าข้างหนึ่ง ชายสไบคลุมไหล่ทั้งชายด้านหลังยาวตามสมควร

๖. แบบไทยดุสิต ใช้ผ้ายกไหมหรือยกทองอย่างแบบไทยอมรินทร์ ไทยบรม-พิมาน และไทยจักรี ตัวซิ่นยาวมีจีบยกข้างหน้าและชายพก ใช้เข็มขัด ผิดกันตรงตัวเสื้อคือเป็นเสื้อไม่มีแขน คอด้านหน้าและหลังค่อนกว้างและต่ำเล็กน้อย ผ่าด้านหลังตัวเสื้อปักเป็นลวดลายด้วยไข่มุก ลูกบัด หรือเลื่อม ฯลฯ ใช้ในงานพระราชพิธีที่กำหนดให้แต่งกายเต็มยศ

๗. แบบไทยจักรพรรดิ์ ตัวซิ่นใช้ผ้าไหมหรือยกทอง เอาจีบข้างหน้ามีชายพก ห่มแพรจีบแบบไทย สีตัดกับผ้านุ่งเป็นชั้นที่หนึ่งก่อน แล้วใช้ผ้าห่มปักอย่างสตรีบรรดาศักดิ์สมัยโบราณห่มทับแพรจีบอีกชั้นหนึ่ง

๘. แบบไทยศิวาลัย ซิ่นใช้ผ้าไหมหรือยกทองเอวจีบ มีชายพก ตัวเสื้อใช้ผ้าสีทองเหมือนสีเนื้อ ตัดแบบแขนยาว คอกลมผ่าหลัง เย็บติดกับซิ่น คล้ายแบบไทยบรม-พิมาน ห่มผ้าบักลายไทยอย่างแบบไทยจักรพรรดิ์ โดยไม่ต้องมีแพรจีบรองพื้นก่อน

การแต่งกายเมื่อหมายกำหนดการให้แต่งเครื่องแบบเต็มยศ ครึ่งยศ และปกติ

เต็มยศ แต่งแบบไทยบรมพิมาน หรือไทยอมรินทร์ (ในงานพระราชทานเลี้ยงอาหารค่ำที่เป็นงานเต็มยศ ถ้าอากาศเย็นควรแต่งแบบไทยศิวาลัย ถ้าอากาศไม่เย็นจะแต่งแบบไทยจักรีก็ได้)

ครึ่งยศ แต่งแบบไทยบรมพิมาน หรือ ไทยอมรินทร์

ปกติ แต่งแบบไทยเรือนต้น

การประดับราชอิสริยาภรณ์

ให้ประดับที่อกเสื้อเบื้องซ้าย โดยถือหลักสูงต่ำจากระดับกลางอก ลดหลั่นไปทางซ้าย และจากสูงลงต่ำ

กิริยามารยาทในการเข้าเฝ้าฯ จะต้องระมัดระวังให้สุภาพ สำรวม เช่นนั่งเก้าอี้ต้องไม่นั่งไขว่ห้างเป็นอันขาด หรือไม่นั่งเอาเท้าไขว้กัน ไม่ยกแขนขึ้นวางบนพนักเก้าอี้ ถ้าเป็นขณะสดับพระราชกระแสหรือกราบบังคมทูลควรนั่งในลักษณะ "นั่งลงศอก" เมื่อนั่งกับพื้น นั่งพับเพียบอย่าเหยียดขาให้ยาว และไม่นั่งเท้าแขน

ในเวลาเฝ้าฯ ไม่ควรพูดคุยหรือหัวเราะสนุกสนาน ถ้าจะพูดคุยก็ต้องให้เบาๆ สงบเสงี่ยม ในที่เฝ้าฯ ไม่ต้องทำความเคารพผู้หนึ่งผู้ใด เว้นแต่พระภิกษุ

ที่นั่งเฝ้าฯ ในงานพระราชพิธี สำนักพระราชวังได้กำหนดไว้เป็นสัดส่วนและมีเจ้าหน้าที่สำนักพระราชวังเชื้อเชิญให้นั่งตามที่และตามลำดับอาวุโสอยู่แล้ว

เมื่อเสด็จพระราชดำเนินถึง ผู้ที่อยู่ในที่เฝ้าฯ ลุกขึ้นถวายความเคารพและก่อนที่จะประทับพระราชอาสน์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะทรงรับการถวายความเคารพของผู้มาเฝ้าฯ จึงควรที่ผู้เข้าเฝ้าฯ จะถวายความเคารพก่อนที่พระองค์ท่านจะทรงทำ

พิธีสงฆ์ในงานพระราชพิธี มีการปฏิบัติที่สมควรทราบคือ เมื่อเวลาพระสวดสรรเสริญพระพุทธเจ้า (สวดนะโม) พระถวายศีล และพระยกพระธรรมขึ้นกล่าวต้นพระธรรมเทศนา ทุกคนจะต้องประนมมือ และเมื่อประธานสงฆ์ถวายอดิเรก เมื่อเสร็จพิธีสงฆ์

ซึ่งเมื่อจบบทอดิเรกพระทั้งหมดก็สวดถวายพระพร การถวายอดิเรกนี้ เป็นบทสวดถวายพระพรพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีโดยเฉพาะ เมื่อจบ พระองค์ท่านจะทรงคมเป็นการทรงรับการถวายพระพร บุคคลอื่นไม่ต้องไหว้รับพรพระ

ข้อปฏิบัติอีกอย่างหนึ่ง คือเมื่อประทับยืน ทุกคนจะต้องยืนด้วย การลุกขึ้นยืนนี้ต้องปฏิบัติในเมื่อผู้แทนพระองค์ยืนขึ้นปฏิบัติพระราชกรณียกิจแทนพระองค์ด้วย

การเข้าเฝ้า ฯ ทูนเกล้า ฯ ถวายสิ่งของ

ทำได้ทั้งแบบสากลและแบบไทย ทุกครั้งที่เข้าเฝ้า ฯ ในที่รโหฐาน การเข้าเฝ้า ฯ แบบไทย ของถวายจะต้องมีพานรอง เว้นแต่ของที่ใหญ่มาก พานรองควรจะมีฝา และไม่จำเป็นจะต้องมีผ้าหรือแพรคลุมปากพาน แต่ถ้าจะใช้ผ้าตัดวางบนฝาพานตามขนาดฝาพานนั้นก็ได้

ถ้าเข้าถวายของแบบไทย เมื่อเข้าไปในที่ประทับแล้วก็วางพานของทางขวาและให้เหนือตัวผู้เฝ้า ฯ กราบ แล้วยกพานเข้าไปใกล้พระองค์ การจับพานที่ถูกต้องจะต้องจับที่คอพาน วางพานลงแล้วกราบอีกครั้ง ต่อจากนั้นก็ยกพานขึ้นทูนเกล้า ฯ ถวาย ถ้าถวายของเล็ก ควรหมอบแล้วใช้มือขวาจับพานถวายมือเดียว ถ้าของใหญ่ก็ถวายสองมือ โดยโน้มตัวขณะทูนเกล้า ฯ ถวาย ถ้ามีกระแสพระราชดำรัส ควรหมอบประนมมือ เมื่อจะกลับก็กราบครั้งหนึ่งแล้วคลานถอยหลังออกมา เมื่อจะออกจากที่ประทับก็กราบอีกครั้งหนึ่ง

การเข้าเฝ้า ฯ ถวายของแบบสากล เมื่อเข้าไปในที่ประทับก็ถวายคำนับ แล้วเดินเข้าไปใกล้พระองค์ ถวายคำนับอีกครั้งหนึ่ง แล้วย่อตัวลง โดยลดเข่าซ้าย ตั้งเข่าขวา โปรดจำว่าต้องตั้งเข่าขวาเสมอ แล้วจับพานสองมือยกขึ้นทูนเกล้า ฯ ถวาย ถวายของแบบนี้ต้องจับพานถวายสองมือ เมื่อทรงรับของแล้ว ลุกขึ้นพร้อมทั้งถอยหลัง ๑ ก้าว แล้วถวายคำนับ เดินถอยหลังระยะพอสมควรแล้วจึงเดินตามธรรมดา เมื่อจะออกจากที่ประทับก็ถวายคำนับอีกครั้งหนึ่ง

การเข้าเฝ้า รับพระราชทานสิ่งของ

ทำได้ ๒ แบบและในลักษณะอาการเช่นเดียวกับทูนเกล้าฯ ถวายของ การรับพระราชทานของมีหลักปฏิบัติ คือ

๑. ถ้ารับเพื่อเชิญสิ่งของนั้นไปมอบผู้อื่น จะต้องรับพระราชทานด้วยพาน

๒. ก่อนจะรับพระราชทานจะต้องทำ "เอางาน" ก่อนเสมอ

๓. การรับของจากพระหัตถ์ จะต้องรับใต้พระหัตถ์

๔. ของที่ได้รับพระราชทานมาจะต้องเชิญไว้ให้แขนอยู่ในระดับตั้งฉาก อย่าวางของพระราชทานลงกับพื้น แม้จะวางเพื่อกราบ

ราชาศัพท์

❀

ร่างกาย

หัว	พระมหากษัตริย์	พระเจ้า
	พระราชวงศ์	พระเศียร
	คนสามัญ	ศีรษะ
ผม	พระมหากษัตริย์	เส้นพระเจ้า หรือ พระเจ้า
	พระราชวงศ์	พระเกศา, พระเกศ, พระศก
ไรผม		ไรพระเกศา
จุก		พระโมลี, พระเมาลี
ไรจุก, ไรผม		พระจุไร
หน้าผาก		พระนลาฏ
คิ้ว		พระขนง, พระภมู
ขนระหว่างคิ้ว		พระอุณาโลม
ดวงตา		พระเนตร, พระนยนะ, พระจักษุ
ขอบตา		ขอบพระเนตร
หลังตา		หลังพระเนตร
จมูก		พระนาสา, พระนาสิก
ช่องจมูก		ช่องพระนาสิก
แก้ม		พระปราง
กระพุ้งแก้ม		พระกำโบล
หนวด		พระมัสสุ
เครา		พระทาฐิกะ, พระทาฒิกะ
ปาก, ริมฝีปาก		พระโอษฐ์

พื้น
ไรพื้น
เขี้ยว
ล้น
ต้นล้น, ลิ้นไก่
คาง
ขากรรไกร
หู, ใบหู
ช่องหู
ดวงหน้า
คอ
ไหปลาร้า
บ่า, ไหล่
จะงอยบ่า
ต้นแขน (ตั้งแต่ไหล่ถึงข้อศอก)
ปลายแขน (ตั้งแต่ข้อศอกถึงข้อมือ)
ข้อศอก

มือ
ข้อมือ
ฝ่ามือ
น้ิวมือ
น้ิวหัวแม่มือ
น้ิวชี้
น้ิวกลาง

พระทนต์
ไรพระทนต์
พระทาฐะ, พระทาฒะ
พระชิวหา
มูลพระชิวหา
พระหนุ (อ่าน พระหะนุ)
ต้นพระหนุ
พระกรรณ
พระโสต, ช่องพระกรรณ
พระพักตร์
พระศอ
พระรากขวัญ
พระอังสา
พระอังสกุฏ
พระพาหา, พระพาหุ
พระกร
พระกัปประ (อ่าน กัปปะระ)
พระกโบระ
พระหัตถ์
ข้อพระกร, ข้อพระหัตถ์
ฝ่าพระหัตถ์
พระองคุลี, น้ิวพระหัตถ์
พระอังคุฐ
พระตัชนี
พระมัชฌิมา

น้ำนาง
น้ำก้อย
เล็บ
อก
นม
รักแร้
ท้อง
สะดือ
สะเอว
สีข้าง
หลัง
ตะโพก
ก้น, ที่นั่งทับ
ตับ
ไต
ม้าม
ไส้ใหญ่
ไส้น้อย, ไส้ทบ
เส้น, เอ็น
พังผืด
ส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย
มันในสมอง
น้ำไขข้อ
น้ำดี (น้ำจากต่อมตับ)
น้ำลาย

พระอนามิกา
พระกนิษฐา
พระนขา
พระอุระ, พระทรวง
พระถัน, พระเต้า
พระกัจฉะ, หว่างพระพาหา
พระอุทร
พระนาภี
พระกฤษฎี, บั้นพระองค์
พระปรัศว์
พระปฤษฎางค์, พระขนอง
พระโสณี
พระที่นั่ง
พระยกนะ (อ่าน ยะกะนะ)
พระวักกะ (โบราณว่าม้าม)
พระปิหกะ (โบราณว่าไต)
พระอันตะ
พระอันตะคุณะ
พระนหารุ
พระกิโลมกะ (อ่าน กิโลมะกะ)
พระองคาพยพ
พระมัตถลุงค์
พระลสิกา
พระปิตตะ
พระเขฬะ

เสลด	พระเสมหะ
น้ำตา	น้ำพระเนตร
น้ำมูก	มูลพระนาสิก
เหงื่อ	พระเสโท
ไคล	พระเมโท
น้ำหนอง	น้ำเหลือง
เลือด	พระโลหิต
เลือดประจำเดือนหญิง	พระอุหลบ
กระดูก	พระอัฐิ
เถ้ากระดูก	พระอังคาร
รก	พระสกุล
อุจจาระ	พระบังคนหนัก
ปัสสาวะ	พระบังคนเบา
ต้นขา	พระอุรุ
ขา, ตัก	พระเพลา
เข่า	พระชานุ
แข้ง	พระชงฆ์
น่อง	หลังพระชงฆ์
ตาตุ่ม	พระโคปผกะ
เท้า	พระบาท
ข้อเท้า	ข้อพระบาท
หลังเท้า	หลังพระบาท
ฝ่าเท้า	ฝ่าพระบาท
ส้นเท้า	พระปราษณี
ผิวกาย	พระฉวี

เงา	พระฉายา
ขน	พระโลมา
ผิวหน้า	พระราศี
เนื้อ	พระมังสา
หนัง	พระตจะ
สิว	พระอสา
ไฝ, ไข่แมลงวัน	พระปีฬกะ
หัวใจ	พระหทัย, พระกมล
ปอด	พระปับผาสะ
บั้นเอว	บั้นพระองค์
ลมหายใจเข้า	พระอัสสาสะ
ลมหายใจออก	พระปัสสาสะ

เครื่องภาชนะใช้สอย,	เครื่องประดับ,	และเครื่องตกแต่ง
กระโถนเล็ก	พระมหากษัตริย์	พระสุพรรณศรี
กระโถนใหญ่	พระมหากษัตริย์	พระสุพรรณราช
กระโถน	พระราชวงศ์	บ้วนพระโอษฐ์
โต๊ะเท้าช้างเบื้นภาชนะคล้าย โต๊ะทองเหลือง ทำด้วย ทองคำ ที่เชิงมีลักษะคล้าย เท้าช้าง สำหรับวางจานเชิง บรรจุอาหาร	พระมหากษัตริย์	พระสุพรรณภาชน์
พานหมาก	พระมหากษัตริย์	พานพระศรี
	พระราชวงศ์	พานหมากเสวย
หีบหมาก	พระมหากษัตริย์	หีบพระศรี

	พระราชวงศ์	หีบหมากเสวย
กระเป๋าหมากบุหรี่		พระล่วม
ตลับเพชร		พระรัตนกรัณฑ์
ถาดน้ำร้อน		ถาดพระสุธารส
พานรองสังข์, จอกหมาก		พระมังสี
คนโทน้ำ, หม้อน้ำ		พระตะพาบ, พระเต้า
หม้อกรวดน้ำ		พระเต้าทักษิโณทก
หม้อน้ำที่ทำด้วยทองคำ	พระมหากษัตริย์	พระสุวรรณภิงคาร
หมาก	พระมหากษัตริย์	พระศรี
น้ำกิน		พระสุธารส
น้ำชา		พระสุธารสชา
ของกิน, กับข้าว		เครื่องคาว
ของหวาน		เครื่องหวาน
ของว่าง		เครื่องว่าง
ข้าว	พระมหากษัตริย์	พระกระยาเสวย
ยารักษาโรค		พระโอสถ
ยาถ่าย		พระโอสถประจุ
ยาเส้นสำหรับสูบ		พระโอสถเส้น
บุหรี่		พระโอสถมวน
เหล้า		น้ำจัณฑ์
แว่นตา		ฉลองพระเนตร
เสื้อ		ฉลองพระองค์, พระกัญจุกะ
	พระราชวงศ์	เสื้อทรง
ช้อน		ฉลองพระหัตถ์
ซ่อม		ฉลองพระหัตถ์ซ่อม

ตะเกียบ		ฉลองพระหัตถ์ตะเกียบ
รองเท้า	พระมหากษัตริย์	ฉลองพระบาท
	พระราชวงศ์	รองพระบาท
ถุงเท้า		ถุงพระบาท
ไม้เกาหลัง		ฉลองไต, นารายณ์หัตถ์
ศัสตราวุธ		พระแสง
มีดโกน, มีดเจียนหมาก		พระแสงกรรบิด
กรรไตร		พระแสงปนาค, พระแสงกรรไตร
แหนบ		พระแสงกัสสะ
ไม้เท้า, ไม้วา		ทานพระกร
ตรา (สำหรับใช้ประทับ)	พระมหากษัตริย์	พระราชลัญจกร
	พระราชวงศ์	พระตรา
ตราราชอิสริยาภรณ์		พระตรา
กระจกส่อง		พระฉาย
หวี		พระสาง
น้ำอบ, น้ำหอม, น้ำปรุง		พระสุคนธ์
เครื่องหอม เช่น กระแจะ แป้งร่ำ, แป้งหอม, สบู่หอม		เครื่องพระสำอาง
ห้องแต่งตัว, ห้องสุขา		ห้องพระสำอาง
เตียง		พระแท่น
เตียงนอน		พระแท่นบรรทม
ที่สำหรับนั่ง, เครื่องลาด, เครื่องปู	พระมหากษัตริย์	พระราชอาสน์
ที่นอน	พระมหากษัตริย์	พระบรรจถรณ์
ที่นอน, ที่นั่ง, ฟูก, นวม	พระมหากษัตริย์	พระยี่ภู่

ที่นอน	พระราชวงศ์	พระที่
ผ้า มีลายปักตามขอบสำหรับรองนั่ง		พระสุจหนี่
เก้าอี้		พระเก้าอี้
หมอนหนุน		พระเขนย
หมอนอิง		พระขนน
ม่าน, มุ้ง		พระวิสูตร, พระสูตร
เปล		พระอู่
ผ้านุ่ง	พระมหากษัตริย์	พระภูษา
	พระราชวงศ์	ผ้าทรง
กางเกง		พระสนับเพลา
ร่ม		พระกลด
เครื่องประดับเกียรติยศได้แก่ ฉัตร, พัดโบก, จามร, บังสูรย์, กลด		เครื่องสูง
หน้าต่าง	พระมหากษัตริย์	พระบัญชร
	พระราชวงศ์	พระแกล
ประตู		พระทวาร
เรือน	พระมหากษัตริย์	พระที่นั่ง
	พระราชวงศ์	ตำหนัก
บ้าน	พระมหากษัตริย์	พระบรมมหาราชวัง, พระราชวัง
	พระราชวงศ์	วัง
ที่พักชั่วคราว	พระมหากษัตริย์	พลับพลา
ผ้าไหม		พระโกไสยพัสตร์
ผ้าฝ้าย		พระกัปปาสิกพัสตร์
ผ้าใยมะเดื่อ		พระอุทุมพรพัสตร์

ผ้าส่านแดง (ผ้าขนสัตว์สีแดง)		พระรัดกัมพล
ผ้าส่าน (ผ้าขนสัตว์)		พระกัมพล
ผ้าห่มตัว, สไบ		พระสะพัก
ผ้าห่มนอน		คลุมบรรทม
ผ้าเช็ดตัว		ซับพระองค์
ผ้าเช็ดหน้า		ซับพระพักตร์
ผ้าอาบน้ำ	พระมหากษัตริย์	พระภูษาชุบสรง
	พระราชวงศ์	ผ้าชุบสรง, ผ้าสรง
ผ้าโพก, ผ้าพันหัว		พระเวฐนะ
หมวก		พระมาลา
หมวกลักษณะเหมือนดอกทับทิมคว่ำ	พระราชวงศ์	พระตุ้มปี่
ปิ่นประดับเพชร		พระจุฑามณี
กรอบหน้า, มงกุฎ		พระอุณหิส
ตุ้มหู		พระกุณฑล, ตุ้มพระกรรณ
จอนหู, ดอกไม้ทัดหู		พระกรรเจียก
สร้อยอ่อน, สายสร้อย, กำไล		พระเกยูร
เครื่องประดับคล้ายกำไลสวมต้นแขน		พาหุรัด
กำไลข้อมือ		ทอง (ข้อ) พระกร
กำไลข้อเท้า		ทอง (ข้อ) พระบาท
แหวน		พระธำมรงค์
สร้อยยาวสวมสะพายแล่ง		พระสังวาล
เข็มขัด		พระบั้นเหน่ง, รัดพระองค์

อาการต่าง ๆ

คำสั่ง	พระมหากษัตริย์	พระบรมราชโองการ
	สมเด็จพระบรมราชินี	พระราชเสาวนีย์
	พระราชวงศ์	รับสั่ง
คำสอน	พระมหากษัตริย์	พระบรมราโชวาท
	สมเด็จพระบรมราชินี	พระราโชวาท
	พระราชวงศ์	พระโอวาท
ทักทายปราศรัย	พระมหากษัตริย์	พระราชปฏิสันถาร
	พระราชวงศ์	ทรงปฏิสันถาร
คำพูด, พูด	พระมหากษัตริย์	พระราชดำรัส, พระราชกระแส
	พระราชวงศ์	ตรัส, รับสั่ง
แต่ง (แต่งหนังสือ, แต่งเพลง)	พระมหากษัตริย์	ทรงพระนิพนธ์
	พระราชวงศ์	ทรงนิพนธ์
จดหมาย	พระมหากษัตริย์	พระราชหัตถเลขา
	พระราชวงศ์	ลายพระหัตถ์
จดหมายที่เขียนด้วยมือ	พระมหากษัตริย์	ลายพระราชหัตถ์
ชื่อ	พระมหากษัตริย์	พระปรมาภิไธย
	สมเด็จพระบรมราชินี	พระนามาภิไธย
	พระราชวงศ์	พระนาม
ลงชื่อ	พระมหากษัตริย์	ลงพระปรมาภิไธย
	พระราชวงศ์	ลงพระนาม
โทรเลข	พระมหากษัตริย์	พระราชโทรเลข
ให้	พระมหากษัตริย์	พระราชทาน
	พระราชวงศ์	ประทาน

ทำบุญ	พระมหากษัตริย์	ทรงบำเพ็ญพระราชกุศล
	พระราชวงศ์	ทรงบำเพ็ญพระกุศล
พึ่งเทศน์		พระธรรมเทศนา
โกรธ, เคือง		ทรงพระพิโรธ, กริ้ว
ชอบ, รัก, เอ็นดู		โปรด
ย้ัม		แย้มพระโอษฐ์
จะพูดแล้วนิ่งเสีย		เย้ือนพระโอษฐ์
หัวเราะ		ทรงพระสรวล
ร้องไห้		ทรงพระกรรแสง
อ่านหนังสือ, เรียนหนังสือ, เขียนหนังสือ		ทรงพระอักษร
เรียน		ทรงเล่าเรียน, ทรงศึกษา
ผ้ัน		ทรงพระสุบิน
สบายกายสบายใจ		ทรงพระสำราญ
อ้วน		ทรงพระเจริญ, ทรงพ่วงพี
ผอม		ซูบพระองค์
มีครรภ์		ทรงครรภ์
เจ็บ	พระมหากษัตริย์	ทรงพระประชวร
	พระราชวงศ์	ประชวร
ผี		พระยอด
ลม		วาโย, วาตา
บวม		โศผะ, โศตะ
อาเจียน		ทรงพระอาเจียน
เสียงกระแอม		พระขิปสัทโท
ไอ		ทรงพระกรรสะ, ทรงพระกาสะ
เสียงไอ		พระกาสสัทโท

ขาม		ทรงพระบีนาสะ
เรอ		ทรงพระอุเทกะ, ทรงพระอุเหตุ
หายใจ		หายพระทัย
ใช้น้ำหอม (เช่น ทาน้ำอบ)		ทรงพระสุคนธ์
ใช้เครื่องหอม (เช่น ผัดหน้า, ถูตัวด้วยสบู่หอม)		ทรงพระสำอาง
ตัดผม	พระมหากษัตริย์	ทรงพระเครื่องใหญ่
	พระราชวงศ์	เจริญพระเกศา ทรงเครื่อง
แต่งตัว		ทรงเครื่อง, แต่งพระองค์
เล่นกีฬา		ทรงกีฬา
ขี่ช้าง		ทรงช้าง
ขี่ม้า		ทรงม้า
ขี่รถ		ทรงรถ
ขี่เรือ		ทรงเรือ
เกิด	พระมหากษัตริย์	ทรงพระราชสมภพ
	พระราชวงศ์	ประสูติ
วันเกิด	พระมหากษัตริย์	วันพระราชสมภพ
	พระราชวงศ์	ประสูติ
งานเลี้ยง, งานรื่นเริง		สมโภช
อายุ		พระชนมพรรษา, พระชนมายุ
ดวงชาตา		ดวงพระชาตา, ดวงพระชนมพรรษา
อาบน้ำ		สรงน้ำ
ล้างหน้า		สรงพระพักตร์

ล้างมือ		ชำระพระหัตถ์
ล้างเท้า		ชำระพระบาท
นั่ง, อยู่		ประทับ
กิน		เสวย
ชิมอาหาร		เทียบเครื่อง
ตั้งของรับประทาน		ตั้งเครื่อง
ไปนอน	พระมหากษัตริย์	เข้าในที่พระบรรทม
	พระราชวงศ์	บรรทม
ปูที่นอน		ลาดพระที่
โกนจุก	พระราชวงศ์ชั้นพระองค์เจ้าขึ้นไป	โสกันต์
	หม่อมเจ้า	เกศากันต์
ตาย		สวรรคต
		ทิวงคต
		สิ้นพระชนม์
	หม่อมเจ้า	ถึงชีพิตักษัย
	เจ้าประเทศราช, สมเด็จเจ้าพระยา, เจ้าคุณราชินีกูล	ถึงแก่พิราลัย
	เจ้าพระยาหรือเทียบเท่า	ถึงแก่อสัญกรรม, ถึงอสัญกรรม
	พระยาหรือเทียบเท่า, เจ้าจอมมารดา	ถึงแก่อนิจกรรม, ถึงอนิจกรรม
	พระภิกษุ, สามเณร	ถึงแก่มรณภาพ, มรณภาพ
บังสุกุล		สดับปกรณ์

บอก	พระมหากษัตริย์	กราบบังคมทูลพระกรุณา
	พระราชวงศ์	กราบทูล, ทูล
ลา	แด่พระมหากษัตริย์	กราบถวายบังคมลา
	แด่พระราชวงศ์	ทูลลา
ไปหา, ไปพบ	พระมหากษัตริย์	เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท
	พระราชวงศ์	เฝ้า
ไหว้		ถวายบังคม
	พระภิกษุ	นมัสการ
นวดให้		ถวายอยู่งานนวด
พัดให้		ถวายอยู่งานพัด
ปั้ดด้วยแส้ให้		ถวายอยู่งานปั้ดแส้, อยู่งานปั้ดแส้
กั้นร่มให้		ถวายพระกลด, อยู่งานพระกลด
เชิญไปหรืออุ้ม		เชิญเสด็จ
ถือ, ยก, นำไป		เชิญ

บัตติยตระกูล

ปู่ทวด, ตาทวด (พ่อของปู่หรือตา)	พระบีตามหัยกา
ย่าทวด, ยายทวด (แม่ของปู่ของตา)	พระบีตามหัยยิกา
ปู่ทวด, ตาทวด (พ่อของย่าของยาย)	พระมาตามหัยกา
ย่าทวด, ยายทวด (แม่ของย่าของยาย)	พระมาตามหัยยิกา
ปู่, ตา	พระอัยกา
ย่า, ยาย	พระอัยกี
ลุง (พี่ชายของพ่อ)	พระบีตุลา
ป้า (พี่สาวของพ่อ)	พระบีตุรฉา
ลุง (พี่ชายของแม่)	พระมาตุลา
ป้า (พี่สาวของแม่)	พระมาตุจฉา

พ่อ		พระชนก, พระบิดา, พระบิตร
แม่		พระชนนี, พระมารดา, พระมารดร
อา (น้องชายของพ่อ)		พระปิตุลา
อา (น้องสาวของพ่อ)		พระปิตุจฉา
น้า (น้องชายของแม่)		พระมาตุลา
น้า (น้องสาวของแม่)		พระมาตุจฉา
พี่ชาย		พระเชษฐา, พระเชษฐภาดา
พี่สาว		พระเชษฐภคินี
น้องชาย		พระอนุชา, พระขนิษฐา, พระขนิษฐภาดา
น้องสาว		พระขนิษฐภคินี
ลูกชาย		พระโอรส, พระราชโอรส
ลูกสาว		พระธิดา, พระราชธิดา
หลาน (ลูกของลูก)		พระนัดดา
หลาน (ลูกของพี่ชาย, น้องชาย)		พระภาติยะ
หลาน (ลูกของพี่สาว, น้องสาว)		พระภาคิไนย
เหลน (หลานของลูก)		พระปนัดดา
พ่อตา, พ่อผัว		พระสัสสุระ
แม่ยาย, แม่ผัว		พระสัสสุ
ผัว	พระมหากษัตริย์	พระสามี, พระสวามี, พระภัสดา
เมีย	พระมหากษัตริย์	สมเด็จพระบรมราชินี, สมเด็จพระอัครมเหสี
	พระราชวงศ์	พระชายา, ชายา, หม่อม
ลูกเขย		พระชามาดา
ลูกสะใภ้		พระสุณิสา

อภิณหปัจจเวกขณะ

ชราธมฺโมมฺหิ	เรามีความแก่เป็นธรรมดา
ชรำ อนตีโต	ล่วงความแก่ไปไม่ได้
พฺยาธิธมฺโมมฺหิ	เรามีความเจ็บไข้เป็นธรรมดา
พฺยาธึ อนตีโต	ล่วงความเจ็บไข้ไปไม่ได้
มรณธมฺโมมฺหิ	เรามีความตายเป็นธรรมดา
มรณำ อนตีโต	ล่วงความตายไปไม่ได้
สพฺเพหิ เม ปิเยหิ มนาเปหิ	เราละเว้นเป็นต่าง ๆ, คือว่าพลัด
นานาภาโว วินาภาโว	พรากจากของรัก ของเจริญใจ ทั้งหลายทั้งปวง
กมฺมสฺสโกมฺหิ	เราเป็นผู้มีกรรมเป็นของ ๆ ตน
กมฺมทายาโท	เป็นผู้รับผลของกรรม
กมฺมโยนิ	เป็นผู้มีกรรมเป็นกำเนิด
กมฺมพนฺธุ	เป็นผู้มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์
กมฺมปฏิสรโณ	เป็นผู้มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย
ยำ กมฺมำ กริสฺสามิ	จักทำกรรมอันใดไว้
กลฺยาณำ วา ปาปกำ วา	ดีหรือชั่ว
ตสฺส ทายาโท ภวิสฺสามิ	จักเป็นผู้รับผลของกรรมนั้น
เอวำ อมฺเหหิ อภิณฺหำ	เราทั้งหลายพึงพิจารณาเนือง ๆ
ปจฺจเวกฺขิตพฺพำ.	อย่างนี้แล.

พิมพ์ที่ กรุงสยามการพิมพ์ 1/1 ถนนราชบพิธ พระนคร โทร. 25817
นายจุมพล เชษฐพงศ์พันธุ์ ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา ตุลาคม 2513

สารบัญ

คำนำ		หน้า
บรรทัดฐานของการเป็นผู้ประกอบวิชาชีพ		๓
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๑๑
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๑๖
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๒๐
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๒๔
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๒๙
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๓๓
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๓๗
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๔๐
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๔๔
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๔๘
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๕๒
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๕๖
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๖๐
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๖๔
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๖๘
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๗๒
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๗๖
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๘๐
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๘๔
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๘๘
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๙๒
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๙๖
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๑๐๐
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๑๐๔
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๑๐๘
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๑๑๒
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๑๑๖
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๑๒๐
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๑๒๔
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๑๒๘
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๑๓๒
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๑๓๖
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๑๔๐
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๑๔๔
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๑๔๘
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๑๕๒
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๑๕๖
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๑๖๐
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๑๖๔
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๑๖๘
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๑๗๒
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๑๗๖
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๑๘๐
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๑๘๔
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๑๘๘
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๑๙๒
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๑๙๖
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๒๐๐
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๒๐๔
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๒๐๘
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๒๑๒
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๒๑๖
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๒๒๐
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๒๒๔
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๒๒๘
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๒๓๒
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๒๓๖
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๒๔๐
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๒๔๔
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๒๔๘
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๒๕๒
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๒๕๖
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๒๖๐
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๒๖๔
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๒๖๘
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๒๗๒
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๒๗๖
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๒๘๐
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๒๘๔
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๒๘๘
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๒๙๒
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๒๙๖
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๓๐๐
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๓๐๔
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๓๐๘
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๓๑๒
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๓๑๖
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๓๒๐
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๓๒๔
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๓๒๘
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๓๓๒
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๓๓๖
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๓๔๐
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๓๔๔
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๓๔๘
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๓๕๒
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๓๕๖
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๓๖๐
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๓๖๔
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๓๖๘
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๓๗๒
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๓๗๖
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๓๘๐
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๓๘๔
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๓๘๘
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๓๙๒
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๓๙๖
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๔๐๐
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๔๐๔
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๔๐๘
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๔๑๒
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๔๑๖
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๔๒๐
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๔๒๔
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๔๒๘
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๔๓๒
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๔๓๖
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๔๔๐
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๔๔๔
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๔๔๘
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๔๕๒
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๔๕๖
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๔๖๐
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๔๖๔
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๔๖๘
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๔๗๒
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๔๗๖
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๔๘๐
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๔๘๔
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๔๘๘
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๔๙๒
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๔๙๖
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๕๐๐
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๕๐๔
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๕๐๘
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๕๑๒
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๕๑๖
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๕๒๐
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๕๒๔
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๕๒๘
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๕๓๒
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๕๓๖
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๕๔๐
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๕๔๔
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๕๔๘
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๕๕๒
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๕๕๖
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๕๖๐
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๕๖๔
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๕๖๘
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๕๗๒
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๕๗๖
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๕๘๐
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๕๘๔
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๕๘๘
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๕๙๒
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๕๙๖
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๖๐๐
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๖๐๔
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๖๐๘
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๖๑๒
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๖๑๖
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๖๒๐
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๖๒๔
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๖๒๘
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๖๓๒
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๖๓๖
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๖๔๐
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๖๔๔
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๖๔๘
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๖๕๒
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๖๕๖
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๖๖๐
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๖๖๔
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๖๖๘
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๖๗๒
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๖๗๖
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๖๘๐
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๖๘๔
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๖๘๘
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๖๙๒
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๖๙๖
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๗๐๐
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๗๐๔
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๗๐๘
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๗๑๒
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๗๑๖
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๗๒๐
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๗๒๔
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๗๒๘
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๗๓๒
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๗๓๖
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๗๔๐
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๗๔๔
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๗๔๘
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๗๕๒
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๗๕๖
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๗๖๐
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๗๖๔
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๗๖๘
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๗๗๒
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๗๗๖
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๗๘๐
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๗๘๔
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๗๘๘
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๗๙๒
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๗๙๖
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๘๐๐
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๘๐๔
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๘๐๘
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๘๑๒
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๘๑๖
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๘๒๐
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๘๒๔
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๘๒๘
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๘๓๒
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๘๓๖
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๘๔๐
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๘๔๔
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๘๔๘
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๘๕๒
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๘๕๖
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๘๖๐
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๘๖๔
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๘๖๘
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๘๗๒
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๘๗๖
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๘๘๐
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๘๘๔
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๘๘๘
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๘๙๒
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๘๙๖
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๙๐๐
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๙๐๔
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๙๐๘
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๙๑๒
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๙๑๖
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๙๒๐
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๙๒๔
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๙๒๘
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๙๓๒
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๙๓๖
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๙๔๐
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๙๔๔
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๙๔๘
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๙๕๒
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๙๕๖
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๙๖๐
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๙๖๔
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๙๖๘
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๙๗๒
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๙๗๖
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๙๘๐
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๙๘๔
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๙๘๘
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๙๙๒
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๙๙๖
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพ		๑๐๐๐